

DOI: 10.46299/ISG.2023.MONO.ECON.1.7.1

7.1 Позиції України на світовому ринку органічної сільськогосподарської продукції

Для кожної країни сільське господарство – одна із найважливіших сфер економіки, життєво необхідна галузь народного господарства, яка стосується інтересів практично кожної людини. Воно функціонує задля забезпечення населення продовольством та є джерелом сировини для низки галузей промисловості. Значна частина фонду споживання формується за рахунок продукції сільського господарства, тому її виробництво – головна умова існування людства. При цьому мова йде не лише про обсяги виробництва цієї продукції, але й про її якість. Все більшу роль при цьому повинне відігравати стале та екологічно чисте сільське господарство. Сільське господарство – це ще основа екологічної безпеки Землі. У всьому світі питання екології, збереження навколишнього середовища, здорового харчування все більше хвилюють людей, тому виробництво органічної сільськогосподарської продукції у світі стрімко зростає. В основному, збільшення попиту на таку продукцію пов'язане зі зростаючою тривогою з боку споживачів з приводу безпеки харчових продуктів, вироблених традиційним способом. Зацікавленість в органічних продуктах зростає з підвищенням рівня економічного розвитку країн, добробуту, освіти та загальної поінформованості населення. Значну роль виконує саме свідомість населення щодо відповідальності за своє здоров'я та за здоров'я майбутніх поколінь. Саме розвиток сталого сільського господарства повинно бути економічно доцільним, соціально відповідальним та сприяти збереженню земельних, водних, генетичних та інших ресурсів для майбутніх поколінь [205].

За способом виробництва та наявністю екологічних ознак сільськогосподарська продукція може бути традиційною, органічною, генетично модифікованою.

Вироблена традиційним способом продукція містить хімічні добрива, гербіциди, пестициди, хімічні засоби захисту врожаю; утримання тварин і птахів відбувається промисловим способом, застосовують промислові кормові суміші (стимулятори росту, синтетичні смакові приправи та консерванти), а також антибіотики, гормони, штучні барвники, корма, виготовлені із м'ясо-кісткового борошна тощо, що дозволяє скоротити витрати, отримати максимальний врожай та високу ефективність виробництва. З іншого боку, традиційне сільське господарство приводить до цілого ряду проблем, перш за все це деградація сільськогосподарських земель, небезпечні продукти харчування, забруднення навколишнього середовища [206].

Оскільки наслідки для життя, здоров'я людей, тварин та рослин генетично модифікованих товарів остаточно не визначені, але переважно негативні, а ефективність виробництва є високою, то створені шляхом передачі генетичного матеріалу від одного організму до іншого також можна віднести до традиційних товарів. Хоча передача генетичного матеріалу вже давно відбулась через селекції та інші методи, нові технології дозволяють здійснювати більш контрольовану передачу генів зовсім неспоріднених видів [207, 208].

Один з інструментів впливу людини на врожайність – вирощування генетично модифікованої сільськогосподарської продукції, стійкої до негод, шкідників та посух. Однак, на сталий розвиток сільського господарства вплив такої продукції є зовсім неоднозначним і не до кінця вивченим. Безсумнівним є збільшення врожайності та відповідності обсягів зібраних культур, якими можна прогодувати більше населення землі. Але, з іншого боку, вирощення генетично модифікованих рослин може негативно впливати на навколишній світ, через зміни властивостей комах та тварин, що харчуються такими рослинами, а також невідомо як впливатиме на людей, які споживають таку продукцію. Вчені зазначають, що для детального вивчення цих впливів необхідний час, але весь цей час піддослідними залишається велика частка бідного населення світу, яка не може забезпечити себе традиційними продуктами харчування.

Продовольча та сільськогосподарська організація ООН ФАО (Food and

Agriculture Organization) особливо виділяє органічне землеробство як «комплексну систему управління виробництвом, яка стимулює і підсилює благополуччя аграрної екосистеми, включаючи біологічну різноманітність, біологічні цикли та біологічну активність ґрунту, що досягається використанням усіх можливих агрономічних, біологічних і механічних методів на противагу застосуванню синтетичних матеріалів для виконання специфічних функцій усередині системи» [209].

На Конференції ООН по торгівлі та розвитку ЮНКТАД зазначили, що органічні сільськогосподарські товари виробляються в органічному сільському господарстві, використовуючи такі принципи: при виготовленні використовуються місцеві, відновлювані джерела енергії; забезпечується ефективне використання сонячної енергії та виробничого потенціалу біологічних систем, підтримується і покращується родючість ґрунту; забезпечується максимальна рециркуляція поживних речовин для рослин і органічних речовин; не використовуються організми або речовини (наприклад, ГМО, хімічні добрива або пестициди); підтримується різноманітність у виробничій системі; сільськогосподарським тваринам створюються умови життя, які відповідають їх екологічній ролі і не обмежують природну поведінку [210].

В Єдиних Нормах органічного виробництва ЄС (Регламент Ради (ЄС) № 834/2007) наводиться таке визначення: «Органічне виробництво – це цілісна система управління виробництвом сільськогосподарської продукції та продовольства, в якій поєднуються захист навколишнього середовища, високий рівень біодіверсифікації, збереження природних ресурсів, високий рівень життя тварин, а також виробничий метод, відповідний бажанням певних груп споживачів отримувати продукцію, вироблену і перероблену природним шляхом [211].

У законі України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» (№ 2496-VIII від 10.07.2018) дано визначення органічному виробництву, що це сертифікована діяльність, пов'язана з виробництвом сільськогосподарської продукції (у тому

числі всі стадії технологічного процесу, а саме первинне виробництво (включаючи збирання), підготовка, обробка, змішування та пов'язані з цим процедури, наповнення, пакування, переробка, відновлення та інші зміни стану продукції), що провадиться із дотриманням вимог законодавства у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції [212]. А саме під час виробничої діяльності фізичні або юридичні особи (у тому числі з вирощування та переробки) під час виробництва не повинні застосовувати хімічні добрива, пестициди, генетично модифіковані організми (ГМО), консерванти тощо, та на всіх етапах виробництва (вирощування, переробки) застосовувати методи, принципи та правила, визначені цим законом для отримання натуральної (екологічно чистої) продукції, а також збереження та відновлення природних ресурсів.

Одна з перешкод, яка постає перед виробником органічної сільськогосподарської продукції, пов'язана із обранням системи сертифікації виробництва продукції. Для вибору цієї системи необхідно брати до уваги ринок збуту продукції, характерні риси окремого виду сертифікації та її вартість. Сьогодні у світі виділяють три основні системи сертифікації органічної продукції: [298]

1. Codex Alimentarius Guidelines for Organicall produced food - цей посібник розроблено у зв'язку з розвитком виробництва органічних продуктів харчування та зростанням міжнародної торгівлі, а також з метою сприяння торгівлі та запобігання процесів введення споживачів органічних продуктів в оману.

2. IFOAM Basic Standards (IBS) - Міжнародна Федерація органічного сільськогосподарського руху (IFOAM) як загальносвітовий органічний рух, у 1980 р. випустила власні стандарти відповідно до ISEAL Code of Good Practice for Setting Social and Environmental Standards, які стали базою для створення державних стандартів і систем сертифікації в усьому світі. Сьогодні вони гармонізовані з Codex Alimentarius.

3. EU Regulation - загальноєвропейська система сертифікації органічної продукції регулюється Регламентом Ради ЄС №834/2007 та Регламентом Комісії

(ЄС) №889/2008). Ці регламенти служать відправною точкою для розробки та вдосконалення національних стандартів країн ЄС.

Залежно від цільового ринку, виробники органічної продукції керуються й іншими стандартами, зокрема Bioland та Naturland (Німеччина), Bio Suisse (Швейцарія), COR (Канада) та NOP (США).

Дуже важливим аспектом для споживачів органічної продукції є її відповідність нормам організації, що її сертифікує. Саме довіру до системи сертифікації визначає схильність споживачів до придбання органічної продукції за вищою ціною. Сертифікація – це проходження спеціальної процедури на відповідність органічного виробництва та обігу органічної продукції вимогам законодавства у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції.

Станом на 2021 рік, Європейською Комісією затверджено в Україні 17 міжнародно акредитованих органів сертифікації органічного виробництва, включених до офіційного переліку (Регламент ЄС 1235/2008, Додаток IV); сертифікована ними органічна продукція може безперешкодно імпортуватися з України до Європейського Союзу. Серед сертифікуючих організацій є одна українська – «Органік Стандарт» [240]. «Органік Стандарт» є членом IFOAM, лідер ринку з сертифікації органічної продукції України та Східної Європи. У 2022 році Органік Стандарт офіційно підтвердив експорт своїх клієнтів в ЄС електронними септифікатами інспекції (COI) з використанням технології e-Seal.

Агровиробники мають право самостійно обирати сертифікуючий орган. Кожен експортер повинен заздалегідь повідомити орган сертифікації про експорт органічної продукції, аби той мав можливість здійснити перевірку продукції та необхідних документів перед тим, як видати сертифікат інспекції на підготовлений до експорту вантаж. Експортеру слід надіслати до органу сертифікації електронною поштою наступні - *копію зовнішньоекономічної угоди з імпортером, підписаний екземпляр* (яка повинна бути укладена на двох мовах, з чітко прописаною якістю продукції, відповідно до стандартів ведення органічного виробництва, кількістю продукції, ціною, переліком необхідних

документів для здійснення експортно-імпортних операцій і необхідних аналізів, потрібних імпортеру, видом упаковки та маркуванням); *рахунок – фактура* (інвойс), підписаний екземпляр; повністю заповнений бланк заяви на експортний сертифікат інспекції; міжнародну товарно-транспортну накладну CMR, яка повинна містити інформацію про назву продукції із зазначенням її якості, обсяг продукції, кількість запакованих одиниць, номер рахунку, ідентифікаційні номери транспортного засобу; *протокол лабораторних досліджень*, де має бути вказаний номер та загальний обсяг партії, з якої проводився відбір [299].

Відповідно до Додаткових заходів контролю від Комісії ЄС (Ref. від 08.01.2018) для органічної продукції, що експортується в країни ЄС підлягає додатковій перевірці. Орган сертифікації повинен здійснити репрезентативний відбір з подальшими лабораторними випробуваннями для кожного експортного відвантаження. Репрезентативний зразок відбирається з сформованої партії і лише з останнього місця зберігання партії перед експортом (місце фасування). Одна партія не може зберігатись в двох та більше складських приміщеннях [299].

Після проходження сертифікації, у відповідному контролюючому органі влади або органі сертифікації, виробникам-експортерам органічної продукції видається сертифікат інспекції. Згідно Регламенту Комісії (ЄС) №1842/2016 від 14.10.2016 р. розроблено систему електронної сертифікації для імпорту органічних продуктів, як модуль, інтегрований в електронну систему контролю торгівлі та експертизи (TRACES), що є обов'язковою для всіх учасників експортно-імпортних операцій.

Важливим питанням, на яке слід звернути увагу залишається маркування органічної продукції. Маркування – інформація про органічну продукцію, державний логотип для органічної продукції, нанесена на етикетку, упаковку, тару, контейнер, контретикетку, кольєретку, ярлик, пробку, листок-вкладиш або на інші елементи упаковки, що супроводжує таку продукцію або посилаються на неї відповідно до вимог законодавства у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції.

Перед експортом на кожну індивідуальну упаковку органічної продукції

повинно бути нанесено експортне маркування, заздалегіть затверджене контролюючим органом, та повинно містити наступну інформацію (Ст. 23 Регламенту Ради (ЄС) 834/2007): назву та адресу експортера; назву продукції (повинна співпадати із зазначеною в органічному сертифікаті оператора); якість продукції (наприклад, «органічний»); ким сертифіковано (назву та код органу сертифікації); рік врожаю; номер партії; бруто/нетто [299].

На етикетці органічної продукції має обов'язково бути розміщений спеціальний логотип (затверджений наказом Мінагрополітики від 22.02.2019 №67 «Про затвердження державного логотипа для органічної продукції»). Логотип складається з графічного зображення двох кругів, які перетинаються, утворюючи фігуру у вигляді листка рослини, а також з надпису «Органічний продукт»; заборонено використовувати на етикетках продукції назви: «органічний», «біодинамічний», «біологічний», «екологічний», «органік» та будь-яких однокоренових похідних від цих слів з префіксами «біо-», «еко-» тощо будь-якими мовами [213, 214].

Державний логотип для органічної продукції

В ЄС існує логотип органічного виробництва Європейського Союзу («євролисток»), який було введено Постановою Європейської Комісії № 271/2010 від 24 березня 2010 року [215]. Вся органічна продукція має маркування «євролисток» – це знак для маркування органічної продукції та такої, що виготовлена за стандартом, еквівалентним органічному законодавству ЄС. Поруч з євролисточком є зазначений кодовий номер органу сертифікації, що здійснив сертифікацію виробника. Також у деяких кампаніях органічна

продукція, крім маркування «євролисток», має ще й інше маркування, яке підтверджує органічний статус продукції.

Рисунок 1 - Маркування органічної продукції в Україні при її експорті до країн ЄС [215, с. 21]

Для того, щоб здійснити експорт органічної продукції в інші країни, окрім країн ЄС, експортер повинен керуватися законодавством, що діє на території країни-імпортера, а також потребами імпортера. Існує широкий спектр приватних органічних стандартів. Залежно від країни приватне органічне маркування може бути важливим, тому що споживачі довіряють тільки їх «логотипу». Найбільш поширене в Україні маркування органічних товарів для експортерів, як:

Логотипи маркування органічної продукції

Наявність маркування на упаковці гарантує, що продукти – органічні сертифіковані.

Отже, органічні сертифіковані продукти мають лише органічні інгредієнти сільськогосподарського походження, лише натуральні ароматизатори та смакові добавки, натуральні барвники, умови утримання тварин наближені до природних [216].

Отже, органічне сільське господарство – це система ведення аграрного виробництва, яка зводить до мінімуму або повністю виключає використання штучних мінеральних добрив, пестицидів, генетично модифікованих організмів, регуляторів росту і хімічних кормових добавок, базується на використанні сучасних сортів рослин і порід тварин, сівозмін, рослинних залишків, гною, бобових культур, зелених добрив, біологічних методів боротьби зі шкідниками, проведенні механічної культивуації ґрунтів, а також відповідає документально зафіксованим і офіційно затвердженим спеціальним нормам.

Ситуація на світових ринках продовольства свідчить про зростаючу зацікавленість споживачів у здоровому та повноцінному харчуванні разом із безпосереднім внеском у збереження природного довкілля. Тому саме задоволення зростаючого попиту на органічні товари продовжує бути одним із

стратегічних напрямів розвитку сільського господарства в більшості європейських країн.

Необхідною умовою формування сталого розвитку сільського господарства є виробництво органічних товарів поряд з традиційними та генетично модифікованими [300].

Нинішня сільськогосподарська торгова політика, в основі якої лежать принципи СОТ, перешкоджає застосуванню несумлінних практик, знижує невизначеність та полегшує координацію між країнами. Доповнює ці багатосторонні механізми безліч регіональних торгових угод (РТУ). Розширенню світової торгівлі сприяє лібералізація торгівлі як на багатосторонньому, так і на регіональному рівнях [217].

Методами та інструментами регулювання міжнародної торгівлі сільськогосподарськими товарами є тарифні та нетарифні. До тарифних відносять мито. До нетарифних – технічні та нетехнічні. Технічні – санітарні та фітосанітарні заходи, технічні бар'єри та передвінтажальна інспекція. До нетехнічних входять ліцензії, квоти, експортні субсидії, фінансові заходи, заходи цінового контролю, внутрішні субсидії, антиконкурентні заходи та інші [218].

Для регулювання міжнародної торгівлі сільськогосподарською продукцією існують організації, які виконують цю функцію на глобальному рівні та на більш вузькоспеціалізованому. До перших відносяться Світова організація торгівлі (СОТ), Продовольча й сільськогосподарська організація (ФАО), Світова продовольча програма (СПП), Міжнародний фонд сільськогосподарського розвитку (МФСР).

ФАО – одна з організацій ООН, що була заснована у 1945 року. Україна приєдналася до неї у 2003 році та стала повноправним членом. Основною допомогою, яку Україна отримує від даної організації, є збереження та покращення ефективності використання природних ресурсів; покращення регулювання та діяльності галузі сільського господарства в цілому та розвиток виробничих та збутових ланцюжків [219].

На сьогоднішній день міжнародну торгівлю завдяки спеціальним

документам та угодам контролює Світова організація торгівлі. Угоди СОТ регулюють торговельні відносини між країнами у різних сферах: торгівля сільськогосподарськими товарами, текстильною продукцією, банківськими послугами, телекомунікаціями, а також контролюють державні закупівлі, промислові стандарти, інтелектуальну власність та безпечність продукції, що постачають виробники з усього світу [220].

Підписання Мараккеської угоди про створення СОТ не тільки розширило сферу регулювання, а й поширило принципи, сформувало уніфіковані міжнародні правила та визначило місце сільськогосподарських товарів у глобальній системі торгівлі, поширило цілі сталого розвитку на міжнародний обмін сільськогосподарськими товарами. Питання, пов'язані з сільським господарством та продовольством, мають особливий статус у СОТ [301].

З одного боку, Угода про сільське господарство встановлює правила та зобов'язання, які застосовуються тільки до сільського господарства, з іншого, всі положення СОТ поширюються на сільськогосподарські товари, за винятком випадків, зазначених в Угоді про сільське господарство [218].

Угода про сільське господарство встановлює зобов'язання країн, що є невід'ємними частинами ГАТТ, та регулює три сфери (напрями): доступ до ринків; внутрішня підтримка вітчизняних виробників; обмеження (заборона) експортних субсидій стосовно сільськогосподарських товарів [220].

Щодо питання доступу на ринок, то правилами СОТ передбачено, що країни поступово лібералізують торгівлю: скорочують тарифні ставки до встановленого граничного рівня відповідно до взятих зобов'язань, перераховують нетарифні захисні заходи у тарифний еквівалент та поступово відмовляються від нетарифних обмежень (квот, ліцензування тощо). Зазвичай, у кожній країні є товари, для яких фактичний рівень тарифу менший, ніж зв'язаний, що формує певний «простір політики», і, чим більший розрив між ними, тим більший «простір» для підняття тарифних ставок без порушення зобов'язань країни у СОТ [302].

Крім того, за певних обставин країна може не здійснити тарифікацію окремих

товарів, але в цьому разі повинна передбачати можливість певного мінімального рівня імпорту такого товару щороку із застосуванням низького тарифу [221]. Проведення тарифікації нетарифних заходів вважають вагомим здобутком у торгових правилах, оскільки під тарифікацію відпали майже всі товари, всі країни-члени СОТ взяли на себе зобов'язання не підвищувати рівень доступу на ринки вище граничного (зв'язаного) рівня. Для запобігання встановлення високої тарифної ставки на товар після тарифікації Угодою були передбачені «поточний» та «мінімальний» доступ на ринок. Зобов'язання щодо поточного доступу означали, що країна повинна була забезпечити доступ на ринок в обсязі на рівні базового періоду за рахунок встановлення імпорتنих квот [303]. Мінімальний доступ застосовувався до товарів, які раніше не імпортувались на ринок або були в обмеженому обсязі, що давало право країні-імпортеру встановлювати тарифну квоту у розмірі 3% внутрішнього споживання у базовому періоді (до 5% для країн, що розвиваються, на кінець 2004 р.), причому ставки тарифу зростали після вичерпання квоти [218].

Другий напрям регулювання міжнародної торгівлі сільськогосподарськими товарами формує внутрішня підтримка національних виробників. Угодою про сільське господарство передбачено три види субсидій, які, залежно від того, який вплив вони спричиняють на торгівлю й виробництво, умови конкуренції та як співвідносяться із принципами діяльності СОТ, можуть бути дозволеними або забороненими у державній політиці країн [222].

Заходи «зеленого кошика» дозволені правилами СОТ, не спотворюють міжнародну торгівлю, не припускають перерозподілу коштів від споживачів, не передбачають надання цінової підтримки виробникам, реалізуються через державні програми. Заходи «блакитного (синього) кошика» також не спотворюють торгівлю, дозволяються правилами СОТ, але на відміну від «зеленого кошика», прямо пов'язані з обмеженням максимальних обсягів виробництва. Ці заходи передбачені у державних програмах (бюджетах), виглядають як прямі виплати, засновані на: фіксованих площі і врожаї; здійснювані у відношенні не більш ніж 85% базового рівня виробництва;

здійснювані в розрахунку на фіксоване поголів'я тварин. Заходи «жовтої скриньки» спотворюють міжнародну торгівлю та забороняються правилами СОТ [222].

Третім напрямом (проблемним) міжнародної торговельної політики у сільському господарстві виступають експортні субсидії. Як зазначено у Преамбулі до Угоди про сільське господарство, надання експортних субсидій, які спотворюють конкуренцію на світовому ринку, потребує прийняття країною-членом СОТ конкретних зобов'язань. Країнам, які не брали на себе зобов'язання щодо скорочення, заборонено застосовувати експортні субсидії на сільськогосподарську продукцію. Таким чином, в Угоді про сільське господарство зроблено спробу відокремити легальні програми допомоги виробництву сільськогосподарських товарів від субсидій, що деформують торгівлю. Передбачені покарання за субсидування експорту відносяться до самого факту здійснення субсидій, а не до їх ефекту [222].

Угода по сільське господарство поширюється далеко не на всі сільськогосподарські товари, а тільки на ті, що за гармонізованою системою опису та кодування товарів (ГС) відносяться до груп 1-24 за виключенням риби та рибопродуктів, тобто органічні сільськогосподарські товари у переважній більшості не підпадають під положення Угоди. Натомість, положення Угоди про санітарні та фітосанітарні заходи застосовуються до всіх сільськогосподарських товарів [223]. Санітарні та фітосанітарні норми призначені для охорони здоров'я населення, захисту тварин, скорочення ризиків у зв'язку з поширенням хвороб, їх носіїв, забруднюючих речовин, токсинів, хвороб, які переносять тварини, рослини або продукцією з них. Як нетарифні заходи, на практиці норми часто перетворюються на спосіб обмеження доступу на внутрішній ринок та інструмент конкурентної боротьби, оскільки країнам, що розвиваються, важко обґрунтувати, що їх встановлення порушує принципи недискримінації та національного режиму СОТ [304].

Нетарифні заходи сільськогосподарських товарів часто приймають форму стандартів та технічних регламентів з вимогами щодо характеристик продукції,

ліцензування, сертифікація, випробування, перевірки та карантинні вимоги. Угода про санітарні та фітосанітарні заходи СОТ передбачає заходи для захисту життя чи здоров'я людей, тварин і рослин та визначає ступінь їх вживання країнами. Угода СОТ про технічні бар'єри в торгівлі, відповідно до Додатку 1.2, визначає стандарт, як: «документ, затверджений визнаним органом, який забезпечує, за простим і повторне використання, правил, принципів, або характеристик продукції або пов'язаних процесів і методів виробництва, дотримання яких не є обов'язковим. Він може також включати або з термінологією, позначок, пакування, маркування або вимоги до маркування, як вони застосовуються до продукції, процесу чи способу виробництва» [224].

Міжнародна організація стандартизації (ISO) як неурядова федерація національних органів об'єднує більш ніж 160 країн. У контексті торгівлі сталими товарами набувають актуальності стандарти ISO 19011 (про аудит систем екологічного менеджменту), ISO 14031 (оцінку екологічних показників), ISO 14020 (екологічне маркування), ISO 14064 (про ведення обліку та перевірки парникових газів), ISO 14001 (про системи управління навколишнім середовищем) [225].

В останні роки спостерігається істотне зростання добровільної стандартизації та сертифікації сільськогосподарських товарів як інструменту для заохочення і додержання принципу сталого виробництва та споживання. Міжнародну торгівлю також не можна уявити без добровільних стандартів. Це поняття поширюється на характеристики продуктів, технологію і способи їх виготовлення, упаковку, маркування.

Використання добровільних стандартів залежить від глобальних пріоритетів до місцевих умов. Різноманітність умов (економіки, географії, промислової та правової інфраструктури, соціальних норм та соціального захисту), з якими стикаються сільськогосподарські виробники в усьому світі, свідчить про те, що застосування однакових стандартів не завжди може бути ефективним для максимізації результатів сталого розвитку.

Для функціонування світових ринків органічної продукції та розвитку

органічного сільського господарства надзвичайно велику роль відіграє гарантійна система, що включає в себе певні стандарти, а також установи з інспекції та сертифікації. Ця система забезпечує відповідність органічним стандартам усього процесу аграрного виробництва та переробки сільськогосподарської сировини до рівня кінцевої продукції, включно з її упаковкою та маркуванням. Таким чином, сертифікація органічної продукції спрямована на методи й засоби як сільськогосподарського виробництва, так і переробки сировини, виготовлення харчових продуктів та їх доставки до споживача.

В основу тієї чи іншої сертифікації органічної продукції покладаються бізнесові стандарти та/або правові норми. Стандарти є добровільними угодами – результатом досягнення певного консенсусу споживачів та виробників товарів і послуг, тоді як правові норми встановлюють обов'язкові вимоги, що використовуються для державного регулювання. Змішаним варіантом є державне регулювання, що базується на бізнесових стандартах. У сучасному світі переважає тенденція до заміни правових норм щодо органічної продукції стандартами, оскільки останні простіші у застосуванні та легше піддаються міжнародній гармонізації, а також через політику дерегулювання, що здійснюється в багатьох країнах [226].

Міжнародним інститутом з навколишнього середовища і розвитку (International Institute for Environment and Development (IIED)), Міжнародним інститутом зі сталого розвитку (the International Institute for Sustainable Development (IISD)), Фінансовим альянсом за стійкої торгівлі (the Finance Alliance for Sustainable Trade), Навколишнє середовище і торгівля в світовій взаємозалежності (Environment and Trade in a World of Interdependence (ENTWINED)), Ініціатива в області стійкої торгівлі (the Sustainable Trade Initiative (IDH)) розробили проєкт Державної сталості ініціатив (State of Sustainability Initiatives (SSI)). Мета проєкту – це аналіз добровільних стандартів сталості, пропонуючи основу для розуміння особливостей, важливих питань і тенденцій ринку для окремих ініціатив сталості та стандартів, що діють на світових ринках.

Сьогодні існують ініціативи, які займаються формуванням добровільних стандартів сталості в рамках продовольчого та сільськогосподарського сектору: 4C Services (4C), Better Cotton Initiative (BCI), Bonsucro, Cotton made in Africa (CmiA), Fairtrade International (Fairtrade), Forest Stewardship Council (FSC), GLOBALG.A.P., IFOAM – Organics International (organic), the Programme for the Endorsement of Forest Certification (PEFC), ProTerra Foundation (ProTerra), Rainforest Alliance (Rainforest), the Roundtable on Sustainable Palm Oil (RSPO), the Round Table on Responsible Soy (RTRS) and UTZ [227] (рис. 2).

Провідну роль у формуванні стандартів та міжнародній акредитації установ, що займаються сертифікацією органічної продукції на відповідність стандартам, відіграє Міжнародна федерація органічного сільськогосподарського руху (IFOAM – International Federation of Organic agricultural Movement) – міжнародна неурядова організація, що єднає понад 700 активних організацій-учасників у близько 190 країнах світу. Ще в 1980 році Федерація сформулювала перші «Базові стандарти IFOAM щодо органічного виробництва і переробки», а згодом почала здійснювати оцінку сертифікаційних установ на врахування ними зазначених базових стандартів, використовуючи для цього розроблений нею «Акредитаційний критерій IFOAM».

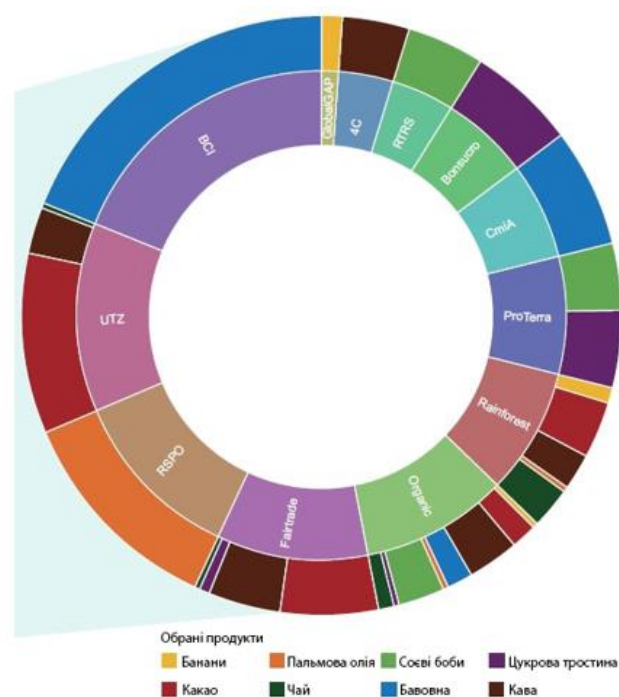

Рисунок 2 – Добровільні стандарти для деяких культур [227]

Сьогодні ці базові стандарти та акредитаційний критерій широко визнані в світі, зокрема зареєстровані як «міжнародні стандарти ISO». Базові стандарти IFOAM фактично виконують функцію «стандартів для стандартів», дозволяючи різні варіації, і тому покладені в основу як багатьох стандартів у приватному секторі, так і державного регулювання в різних країнах [228].

Вимоги до стандартів IFOAM, які також називають «Основні ознаки та вимоги до стандартів органічного виробництва» (COROS – Common Objectives and Requirements of Organic Standards) були створені на основі Системи гарантій органічного виробництва IFOAM та проєкту GOMA (Global Market Access). Розробниками є ФАО, ЮНКТАД та IFOAM. COROS виступає основним еквівалентом відповідності національних органічних стандартів міжнародним та надає право національним системам входити до Сімейства стандартів IFOAM. COROS складається з 10 розділів, котрі чітко регламентують процес виготовлення органічної продукції, умови її зберігання, перевезення та пакування, а також хімічного складу продукції [229].

Всі виробники, котрі отримують сертифікат відповідності від IFOAM, мають право використовувати логотип Global Organic Mark (GOM) на упаковці своєї продукції.

Згідно з дослідженням FiBL (Дослідницького Інституту органічного сільського господарства) і IFOAM (Міжнародної федерації органічного сільськогосподарського руху), щодо правил та законодавства у сфері органічного виробництва, кількість країн з органічними стандартами зросло до 76 у 2021 році. Двадцять країн мають органічні норми, які не виконуються повністю, а 13 розробляють законодавство. Країни, які зазнають значних змін, включають Європейський Союз і Нову Зеландію. Деякі країни Латинської Америки також пропонують поправки до своїх органічних правил. Перегляд нормативних актів відбувся в Європейському Союзі, Новій Зеландії та Перу. [230, с. 33]. Деякі ж країни не мають затвердженого законодавства з органічного сільського господарства, але у них є національні стандарти виробництва такої продукції. Такі стандарти дають визначення органічній продукції та є основою

для сертифікації таких товарів. Країнами, котрі мають національні стандарти, але на їх територіях ще не запроваджено відповідного законодавства, переважно є країни Азії та Африки.

Національні стандарти та законодавство в сфері органічного сільського господарства ґрунтується не лише на FiBL & IFOAM, але також і на рекомендаціях таких міжнародних організацій як Організація Об'єднаних Націй, включаючи ФАО, Світову організацію здоров'я та ЮНКТАД.

В 1989 році була створена Міжнародна Асоціація Справедливої Торгівлі (WFTO), формально – Міжнародна Федерація Альтернативних Продавців ("IFAT"), і є міжнародною асоціацією, що складається з 324 компаній, більш ніж у 120 країнах. Учасники Федерації – це працюючі спільно виробники, асоціації виробників Справедливої торгівлі, компанії експортного маркетингу, імпортери, рітейлери, національні та регіональні мережі справедливої торгівлі, а також Асоціації Підтримки Справедливої Торгівлі [231, 232].

У 1997 році з'явилась Міжнародна Організація Маркування Справедливої Торгівлі – FLO (англ. Fairtrade Labelling Organizations International). Її завдання: встановлювати стандарти, підтримувати, інспектувати і сертифікувати виробників. У 2002 р. FLO випустило знак International Fairtrade Certification. Його мета – зробити знак більш помітним на полицях супермаркетів, спростити міжнародну торгівлю та спростити процедури як для виробників, так і для імпортерів.

Торговельні відносини не обов'язково повинні бути сертифіковані, щоб бути справедливими, але сертифікація забезпечує сторонню перевірку, яка допомагає забезпечити цілісність торговельних відносин та інформування споживачів.

Основний Fairtrade International (FLO) стандарт включає вимоги до екологічно безпечних методів ведення сільського господарства, що відносяться до комплексного вирощування культур, використання пестицидів та інших небезпечних продуктів, лісів, води, ерозії ґрунту, надання екосистемі високої екологічної цінності і поводження з відходами [231, 232].

Сертифікаційний товарний знак «Fairtrade International» на упаковці гарантує, що при виробництві товару дотримувалися наступні міжнародні принципи Справедливої торгівлі:

- Покупець сільськогосподарської продукції набуває її у фактичного виробника за справедливою в місцевому контексті ціною, що покриває собівартість і гарантує виробникові задовільний достаток.

- Організація Справедлива торгівля надає об'єднанням фермерів і трудящих додаткову фінансову підтримку, спрямовану на поліпшення умов їхнього життя. Фермери і трудящі самі розпоряджаються виділеними їм ресурсами. На кошти організації створені також медичні пункти, побудовані колодязі та надано підтримку у відвідуванні дітьми шкіл.

- Забороняється експлуатація дитячої праці.

- Доступність і прозорість інформації про місце виробництва і виробника будь-якого товару.

- У процесі виробництва товарів жорстко дотримуються екологічні вимоги.

- Оплата праці працівників великих плантацій відбувається відповідно до закону і за принципом ступінчастості. У працівників є хороші умови праці та можливість вступу до професійних об'єднань.

У 2004 р. Міжнародна Асоціація Справедливої Торгівлі почала проводити сертифікацію організацій за стандартами справедливої торгівлі. Товарний знак Асоціації Справедливої Торгівлі (FTO Mark) визначає зареєстровані організації справедливої торгівлі по всьому світу та гарантує, що стандарти справедливої торгівлі впроваджені в компанії відносно: умов праці, заробітної плати, дитячої праці та навколишнього середовища. Виконання вимог цих стандартів перевіряється за допомогою методів: самооцінки, взаємних відгуків і зовнішніх аудитів. FTO Mark доступний для всіх членів Міжнародної Асоціації Справедливої Торгівлі, які відповідають вимогам стандартів. У даний час зареєстровано вже понад 150 таких організацій. Діяльність Міжнародної Асоціації Справедливої Торгівлі поширюється на: Африку, Азію, Латинську

Америку, деякі країни Європи, Північної Америки та Азіатсько-Тихоокеанського регіону.

GlobalG.A.P. (G.A.P.- Good Agricultural Practice) – система, що гарантує безпеку вирощеної продукції. Його головною відмінністю від інших стандартів є те, що оцінюється не тільки безпека самої вирощеної продукції, але і безпека всього циклу виробництва, починаючи з кормів або посівного матеріалу і закінчуючи готовою продукцією. Головним завданням системи стало забезпечення клієнтів торгових мереж якісною продукцією, яка не завдає шкоди здоров'ю та навколишньому середовищу. Всю продукцію перевіряють на вміст у ній залишків пестицидів і агрохімікатів. Нині GlobalG.A.P працює у понад 100 країнах усього світу. Найбільше сертифікованих виробників в Італії, Іспанії та Нідерландах [231, 232].

Альянс тропічних країн зі сталого розвитку в сільському господарстві Rainforest Alliance/Sustainable Agriculture Network (SAN/RA) був заснований в 1987 році в 43 країнах. Rainforest Alliance працює від виробника до споживача, розробляє стандарти, що забезпечують сертифікацію і маркетинг Rainforest Alliance, щоб забезпечити сталий розвиток сільського господарства [231, 232].

Round Table on Responsible Soy (RTRS) заснований у 2006 році з питань виробництва сої. Ініціатива розробляє стандарти, працює в 21 країнах. RTRS пропонує загальний набір принципів та критеріїв, які призначені для застосування в генетично модифікованому, традиційному та органічному виробництвах [231, 232].

ProTerra Foundation заснований в 2012 році. ProTerra стандарт застосовується на продукти харчування чи сільськогосподарську продукцію, але в даний час використовується в основному при соєвому виробництві та продуктів, отриманих з неї. ProTerra – це перша програма сертифікації харчових і кормових товарів, з виробництва не ГМО сої та поліпшення її стійкості [231, 232].

Roundtable on Sustainable Palm Oil (RSPO) заснована в 2004 році. Ініціатива спрямована на досягнення пануючого поглинання ринку сталого виробництва та

переробки пальмової олії в 71 країні. Цільова група з дрібних сільських господарів (ініціатива) розробляє стандарти і надає послуги по сертифікації, щоб забезпечити стійке виробництво пальмового масла [231, 232].

Відповідно до проекту Державної сталості ініціатив (SSI) всі добровільні стандарти, в тій чи іншій мірі, сприяють сталому розвитку сільського господарства, який базується на 3 складових (критеріях) (соціальна, екологічна, економічна). Кожна складова включає відповідні індекси та індикатори.

Розглянемо середнє охоплення соціальних, екологічних, економічних індикаторів добровільними ініціативами (IFOAM, Fairtrade, Global GAP, SAN/RA, RTRS, PRO TERRA, RSPO), що сприяють сталому розвитку сільського господарства. Таблиця 1 ілюструє результати покриття критеріїв сталого розвитку добровільними стандартами сталості. Ініціативи перераховуються в порядку від вищого ступеня покриття до найнижчого.

Таблиця 1

Середнє охоплення соціальних, екологічних, економічних показників
добровільними ініціативами, %

Добровільні ініціативи	Соціальні критерії								
	Індекс категорії								
	Трудові права	Здоров'я і безпека	Умови праці	Участь громад	Права людини	Стать	Трудові пільги	Гуманне ставлення до тварин	Загальна середня
SAN/RA	100	80	80	90	80	53	90	100	84
RTRS	100	80	92	80	67	67	50	—	76
Fairtrade	91	100	100	0	67	73	80	—	73
ProTerra	83	50	76	90	27	0	80	—	58
IFOAM	86	53	80	0	20	67	0	100	51
RSPO	97	87	36	90	0	7	40	—	51
GLOBAL G.A.P.	20	100	20	0	33	20	20	100	39

METHODS OF IMPROVING THE ECONOMY, TOURISM AND MANAGEMENT

Добро- вільні ініціа- тиви	Екологічні критерії								
	Індекс категорії								
	Ґрунти	Відходи	Синтетичні матеріали	Вода	Заборона ГМО	Біорізноманіття	Енергія	Парниковий газ	Загальна середня
IFOAM	100	100	100	100	100	100	100	67	96
SAN/RA	80	60	60	70	100	93	80	47	74
ProTerra	90	87	67	80	100	27	40	67	70
Fairtrade	60	53	53	50	100	60	60	47	60
GLOBAL G.A.P.	100	100	67	100	0	73	20	0	58
RTRS	100	100	60	45	0	67	0	60	54
RSPO	40	87	60	30	–	33	40	67	51

Доброві- льні ініціа- тиви	Економічні критерії					
	Індекс категорії					
	Мінімальна заробітна плата	Прожитковий мінімум	Вимоги до якості продукції	Надбавка до ціни	Письмові угоди між покупцями і продавцями	Загальна середня
Fairtrade	100	40	0	100	100	68
IFOAM	100	100	100	0	0	60
RSPO	100	100	0	0	80	56
RTRS	100	100	0	0	0	40
ProTerra	100	0	0	0	0	20
SAN/RA	100	0	0	0	0	20
GLOBAL G.A.P.	20	20	0	0	0	8

Джерело: складено авторами за даними [232, с. 69, 274, 275, 277, 280]

Соціальні критерії SSI показують, в якій мірі кожна добровільна ініціатива розглядає питання, пов'язані з соціальною сталістю на рівні громад, побутових і робочих місць. Індекс трудові права має високий ступень охоплення із всіх соціальних показників, вище, ніж 80%. Цей результат – відображення широкого міжнародного консенсусу щодо прийнятних методів праці, як зазначено на основній конвенції МОП, що складає основу цього показника. Ініціатива GLOBALG.A.P. має найменший ступінь охоплення, це пояснюється її залежністю від місцевих законів про працю та правоохоронну систему, що стоїть на шляху виконання основних цілей соціальної стійкості.

В цілому, SAN/RA, RTRS і RSB показують найбільше середнє охоплення серед соціальних індексів SSI. GLOBAL G.A.P має менш ніж 40% охоплення серед групи соціальних індексів. У деяких випадках це пояснюється суворою увагою до найбільш важливих і всесвітньо узгоджених соціальних норм. В інших

випадках, посиляючись на національне законодавство, ініціативи інтегрують більш специфічні культурні вимоги, не вносячи їх в глобальні стандарти.

Охоплення індексу прав людини досить низький серед соціальних ініціатив. SAN/RA показує найвищий результат у цій групі. RSB – єдина соціальна ініціатива зі 100% охопленням. Права людини, як загальне правило, залежать від великих культурних і геополітичних чинників, які не контролюються серед усіх соціальних ініціатив.

Досить мало уваги приділяється гендерному індексу та індексу трудові пільги. Однак, SAN/RA, Fairtrade і ProTerra показують значно вищий показник охоплення, ніж середній (51) для індексу трудових пільг. Подібно до цього, Fairtrade, RTRS, IFOAM і SAN/RA показують показник вище середнього (41) для гендерного індексу, вказуючи на потенційні поліпшення в цих індексах.

Соціальна сталість – центральна ланка "зеленої економіки". Широта охоплення критеріїв, що спостерігається серед існуючих ініціатив, відображає невід'ємну напруженість у здатності членів сприяти соціальній стійкості.

Основні екологічні критерії SSI охоплюють ряд ключових факторів екологічної стійкості в місці виробництва або видобутку, щоб підкреслити значимість кожної стадії товарного виробництва. Добровільні ініціативи мають середнє охоплення екологічних індексів близько 57%, а IFOAM і SAN/RA показують більш 70% охоплення.

Найбільше охоплення серед розглянутих добровільних ініціатив в екологічному спектрі має індекс ґрунту, де 3 з 7 ініціатив показали 100% охоплення. Один з можливих варіантів пояснення цього – це тісний зв'язок між якістю ґрунту і врожайністю для практично всієї сільськогосподарської продукції. У цьому сенсі, захист ґрунту і його підтримка в належному вигляді більш тісно, ніж будь-які інші добровільні ініціативи, пов'язані з особистими інтересами фермерів і виробників.

Інші категорії, такі як відходи, синтетичні добавки і вода, які набрали значення «вище середнього» по їх покриттю серед усіх ініціатив, швидше за все, мають таке ж безпосереднє відношення до врожайності.

Але, незважаючи на світове визнання у змінах клімату і викидах парникових газів, що є серйозною проблемою, особливо для сільськогосподарського сектора, тільки 4 стандарту показали охоплення вище середнього (50%) для індексу парникового газу SSI, GLOBAL G.A.P взагалі не має жодних вимог з цього приводу.

З проведених добровільних ініціатив тільки 4 включають заборону на ГМО, відображаючи суперечливу природу ГМО серед суспільства і серед учених. В цілому, економічні критерії мають найменший ступінь охоплення серед трьох складових стійкості. Практично кожна ініціатива стверджує, що даний результат не є приводом для хвилювання про економічну стійкість серед виробників, а переконані, що економічна стійкість фундаментально заснована на ринкових взаєминах. Для тих, хто підтримує цю точку зору, відсутність економічних критеріїв може бути розцінено як індикатор прихильності добровільних ініціатив до розвитку довгострокової економічної стійкості. Найбільш часто використовувані економічні критерії ті, які відносяться до змін у мінімальній заробітній платі, де 6 з 7 добровільних ініціатив показали 100% охоплення для цього індексу. Високий ступінь охоплення в категорії мінімальної заробітної плати є областю, де існує чіткий міжнародний консенсус щодо важливості цього критерію як основного компоненту стійкості в ланцюгу постачань.

Індекс прожиткового мінімуму показує другий за величиною ступінь охоплення серед усіх розглянутих ініціатив. IFOAM, RSPO і RTPS показують 100% охоплення цього індексу. SAN/RA і ProTerra не мають жодних вимог за цим показником у своїх стандартах, не враховуючи Fairtrade і GLOBAL G.A.P. з 40% і 20% охоплення відповідно. Хоча й не існує загальноприйнятого стандарту або методології для визначення «прожиткового мінімуму», цей термін зазвичай подається як «задоволення основних потреб, необхідних для прийняттого рівня життя» і, в основному, передбачається, що його величина повинна бути значно вищою, ніж мінімальна заробітна плата.

Fairtrade – це єдина ініціатива з критеріями, які покривають всі аспекти,

що відносяться до прозорості договорів між покупцями і продавцями. Найбільш низький показник за охопленням серед усіх 7 добровільних ініціатив показують надбавки до ціни. Тільки FairTrade охоплює цей індекс, хоча вимоги кожного істотно розрізняються. Fairtrade робить акцент на типі продуктів і локації, де застосовуються надбавки.

Положення щодо якості продукції також демонструє низький рівень охоплення серед добровільних ініціатив, тільки IFOAM (100%), має вимоги до цих індексів SSI.

Як правило, більш нові основні стандарти не заходять далі мінімальної заробітної плати в охопленні економічних критеріїв. У разі відсутності подібних вимог, велике значення має здатність стандартів реально впливати на економіку. Однак, на сьогоднішній день існує дуже мало даних про економічні наслідки, пов'язані з прийняттям добровільних стандартів стійкості загалом. Саме ця область вимагає об'єктивних наукових досліджень. Також дуже важливо, щоб ініціативи мали постійний зворотний зв'язок, що допоможе їм переконатися в тому, що економічні вигоди є частиною їхніх програм.

Добровільні ініціативи сталості швидко розвиваються протягом останнього десятиліття в плані виробництва і географічного охоплення. Безліч нових глобальних, національних та місцевих ініціатив з'явилися, щоб запропонувати споживачам більш широкий спектр стійких варіантів споживання.

Отже, принципи органічної продукції будуються на 3 фундаментах: користь, якість та спосіб виробництва:

- органічні продукти вироблені повністю природним шляхом, а, отже, максимально людським організмом;
- вміст корисних вітамінів, мінералів і антиоксидантів, в органічній продукції, вирощеної природним шляхом, значно вищий, ніж у промислових аналогів, які витрачають свої корисні властивості на етапах виробництва, переробки, пакування та зберігання;
- в органічних продуктах відсутні шкідливі речовини й домішки, які

використовують для виробництва звичайної їжі;

➤ при виробництві органічної продукції не забруднюється ґрунт, не відбувається потрапляння в нього пестицидів, гормонів росту та інших шкідливих речовин, це повністю безпечно для природи виробництво.

Практика органічного землеробства поширена в 190 країнах світу, де ведеться статистика щодо виробництва та міжнародної торгівлі органічних сільськогосподарських товарів (Африка – 48, Азія – 43, Європа – 48, Латинська Америка та Кариби – 36, Північна Америка – 3, Океанія – 12) [230, с. 33]. У всьому світі для органічного виробництва використовується 74,9 млн га земель, які з 2010 по 2020 роки збільшилась на 38,9 млн га. В 2020 р. органічні орні землі складають 13,1 млн га (17,5 %), органічні пасовища складають 50,8 млн га (67,8 %) та органічні багаторічні насадження 5,2 млн га (6,9 %) від усіх сільськогосподарських органічних земель (рис. 3).

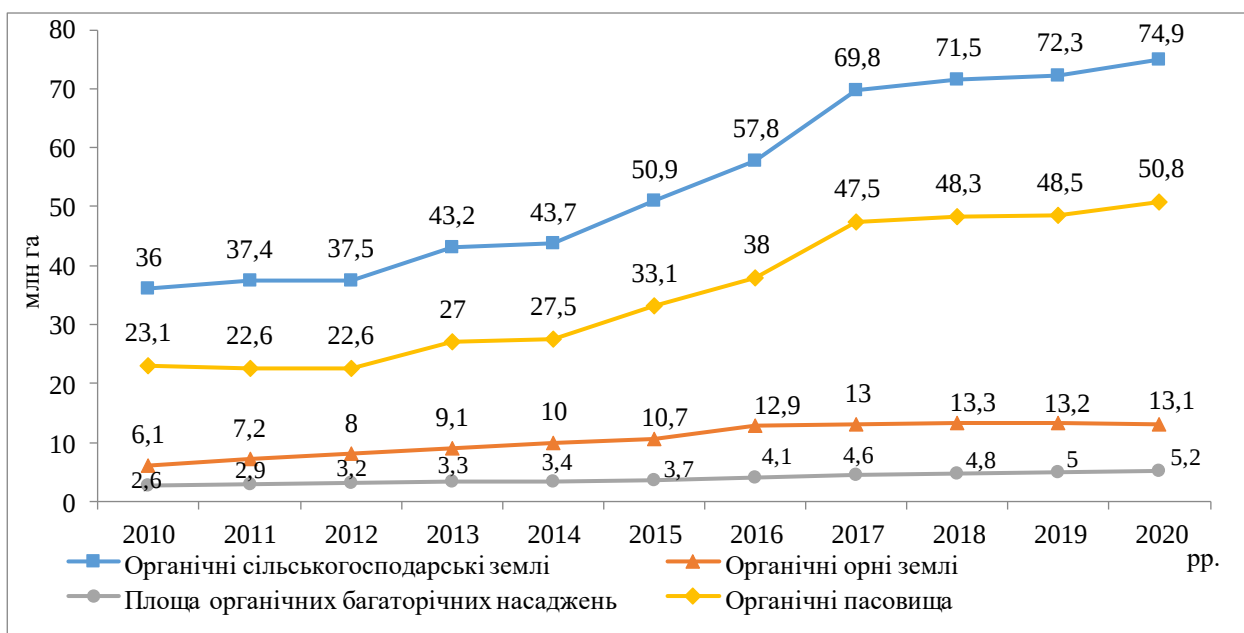

Рисунок 3 – Площа земель, відведених під органічне сільське господарство у світі

Джерело: побудовано авторами за даними [230, с. 19, 277-278; 233, с. 21; 234, с. 19; 235, с. 24]

У 2020 році 74,9 млн га землі перебували під органічним сільським господарством у всьому світі, а їх частка склала 1,6% загальної площі земель

METHODS OF IMPROVING THE ECONOMY, TOURISM AND MANAGEMENT

сільськогосподарського призначення. Частка земель органічного сільського господарства від загальної площі земель сільськогосподарського призначення за 10 років збільшилась на 0,7%. Найвища органічна частка загальних сільськогосподарських земель за регіонами була в Океанії – 9,7%, за нею йдуть Європа – 3,4% і Латинська Америка – 1,4%. У Європейському Союзі органічна частка від загальної площі сільськогосподарських угідь становила 9,2%. В інших регіонах частка становить менше 1%. З 2010 по 2020 рр. площа органічних земель в Океанії зросла на 215%, Азії на 66,7%, Європі на 62,1%, Латинській Америці на 42,8%, Північній Америці на 24% [230, с. 41-43, 249].

В 2020 році Океанія має майже половину світових органічних сільськогосподарських площ – 48%, (35,9 млн га). На другому місці – Європа, що має майже 23% (17,1 млн га) органічних сільськогосподарських земель у світі, за ними йде Латинська Америка з 13 % (9,9 млн га), Азія – 8 % (6,1 млн га), Північна Америка – 5% (3,7 млн га) та Африка – 3% (2,2 млн га) (рис. 4).

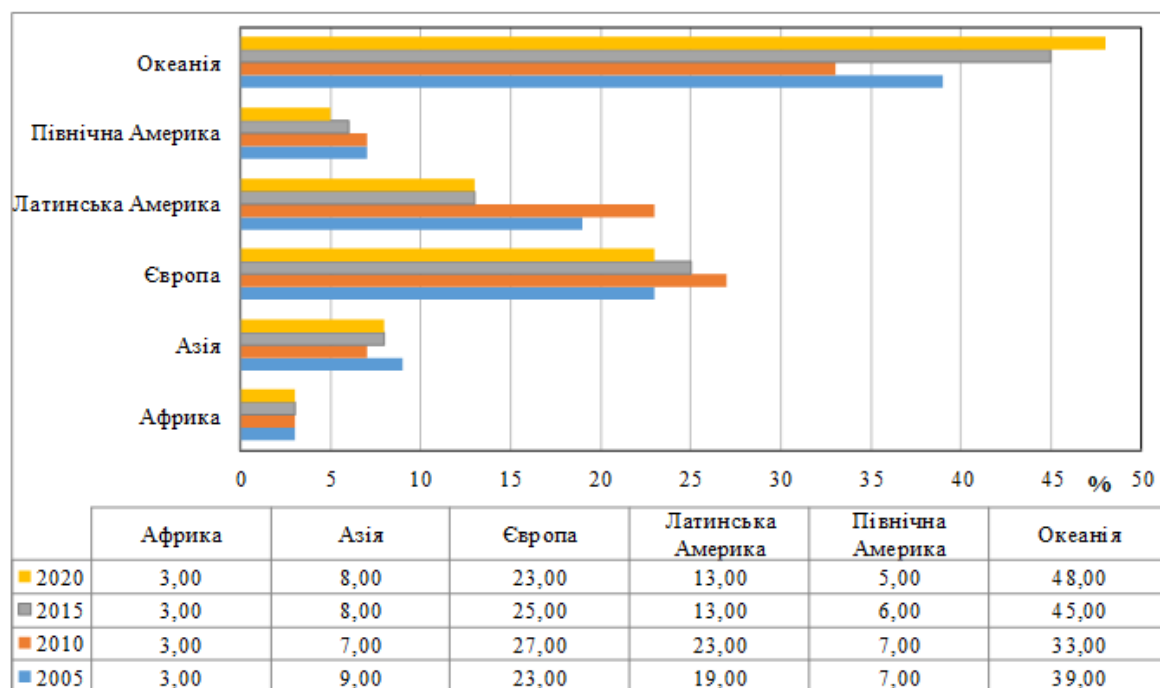

Рисунок 4 – Розподіл органічного сільського господарства по регіонам протягом 2005-2020 рр.

Джерело: побудовано авторами за даними [230, с. 37, 242, 245, 537; 236, с. 39; 237, с. 25; 238, с. 41]

METHODS OF IMPROVING THE ECONOMY, TOURISM AND MANAGEMENT

Аналізуючи рисунок 4, ми бачимо, що відсоток органічного господарства в Африці протягом 2005-2020 рр. не змінювався – 3%, щодо Азії, то протягом цього періоду показник зменшився на 1%, а в Європі значення коливались на рівні 23%. Латинська Америка займає більш високі показники, ніж Північна Америка, але відсоток зменшився на 6% у 2020 році у порівнянні з 2005 р. У Північній Америці також показник зменшився на 2%, хоча з 2005-2015 рр. значення були стабільні. Океанія з усіх регіонів має найвище значення та протягом періоду показала позитивну динаміку росту на 9%.

Десять країн з найбільшими органічними сільськогосподарськими площами мають сукупно 59,1 млн га і становлять майже 80 % світової площі органічних сільськогосподарських земель (рис. 5).

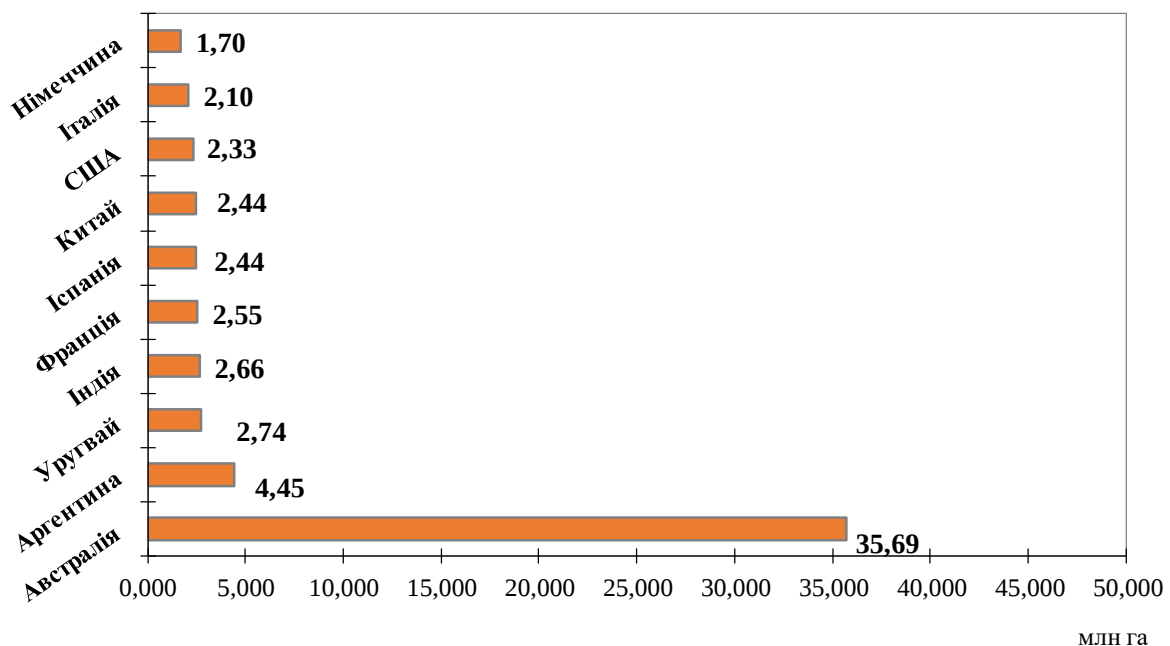

Рисунок 5 – Топ-10 країн з найбільшими площами органічних сільськогосподарських угідь за 2020 р.

Джерело: побудовано авторами за даними [230, с. 38]

Австралія – лідер серед країн – 35,69 млн га, країна з найбільшою кількістю органічних сільськогосподарських угідь (збільшення на +200 % за 2011-2020 роки), але частка органічних земель у загальній площі сільськогосподарських

METHODS OF IMPROVING THE ECONOMY, TOURISM AND MANAGEMENT

угідь складає лише 9,9%, а 97% всіх органічних сільськогосподарських угідь – це пасовища. На другому місці – Аргентина, має 4,45 млн га угідь з часткою органічних земель у загальній площі сільськогосподарських угідь 3%. А на третьому місці Уругвай – 2,74 млн га з часткою органічних земель 19,6%. Індія посідає 4-те місце у світі та має 2,66 млн га органічних земель, а їх частка складає 19,6%, Франція – 2,55 млн га (8,8% органічних земель), Китай 2,44 млн га (0,5% органічних земель), Іспанія 2,44 млн га (10% органічних земель).

Але багато країн мають значно більшу частку. Країни з найбільшою органічною часткою у загальній площі сільськогосподарських угідь – Ліхтенштейн (41,6%), Австрія (26,5%) Естонія (22,4%), Сан-Томе і Прінсіпі (20,7%), Швеція (20,4%). 18 країн мають частку 10% і більше, в яких сільськогосподарські площі є органічними [230, с. 42].

За даними Organicinfo у 2020 році в Україні загальна площа сільськогосподарських земель з органічним статусом та перехідного періоду склала 462,2 тис. га (1,1 % від загальної площі земель сільськогосподарського призначення України) [239].

Розглянемо посівні площі культур в органічному сільськогосподарському господарстві у 2020 році. Більше всього органічні площі від загальної площі культури в світі зайняті під оливки – 8,5%, виноград – 7,3%, каву – 6,7%, зернові – 5,1% (табл. 2).

Таблиця 2

Посівні площі груп культур в органічному сільськогосподарському
господарстві, 2020 р.

Регіони/ групи культур, га	Африка	Азія	Європа	Латин- ська Америка	Північна Америка	Океанія	Зага- льна	% орган площі від загальної площі культури в світі
Зернові	17359	1299939	3027517	159516	542879	41293	5088503	0,7
Цитрусові фрукти	6898	15960	60864	51713	5403		140837	1,4
Какао	215652	357		166564		1935	384507	3,1
Кава	254221	70998		351371	115	68238	744942	6,7
Сухі бобові	3931	79628	572233	11120	81432		748345	0,8

Фрукти культур помірного клімату	4403	71272	154046	8466	18130		256317	2,2
Тропічні, субтропічні фрукти	69038	62067	43468	112765	5122	76	292535	1,0
Виноград	4291	15020	431225	14682	27444	5783	498445	7,3
Олійні	184769	577955	821708	76007	134704		1795143	0,8
Оливки	260207	6584	621470	6100	628		894989	8,5
Овочі	37980	52199	212563	33245	81542	4035	421563	0,7

Джерело: складено авторами за даними [230, с. 88]

У 2020 році майже 5,1 млн га або 0,7% світових площ зернових були під органічним виробництвом. Лідером зернових культур по органічним посівним площам є Азія – 1299939 га, це 25% від загальної площі усіх посівних територій. Найбільші площі під органічними зерновими культурами в Китаї – 1053 тис. га, Німеччині – 376 тис. га, Франції – 37 тис. га, Італії – 330 тис. га, США – 290 тис. га, Канаді – 252 тис. га, Іспанії – 215 тис. га, Україні – 192 тис. га, Польщі – 154 тис. га від світових органічних площ під зерновими [230, с. 90].

У 2020 році понад 140000 га або 1,4% світових площ цитрусових перебували під органічним виробництвом. Найбільше органічних посівних площ у Європі та Латинській Америці – 60864 га та 51713 га. Країни з найбільшою часткою органічних земель зайняті під цитрусовими фруктами: Домініканська республіка – 65,5%, Парагвай – 63,9%, Буркіна Фасо – 36,2%, Італія – 25,4%, Франція – 14,1%, Іспанія – 6,7%, Греція – 4,9%, Колумбія – 4,5%, Мексика – 3,9%, Марокко – 2,9%, Чана – 2,7%, Кіпр – 2,5% від світових органічних площ, зайнятими цитрусовими культурами. Землі, зайняті під органічними фруктами в світі: лимони – 18,44%, апельсини – 18,22%, мандарини – 5,19% від світової органічної площі, зайнятої цитрусовими культурами [230, с. 94].

Органічні світові площі какао у 2020 році склали майже 385000 га (3,1%). Найбільшим регіоном з органічними площами какао є Африка, має приблизно 56% від усіх територій і Латинська Америка. Країни з найбільшою часткою

органічних земель, зайняті під какао – Танзанія – 68,8%, Перу – 56,4%, Мадагаскар – 55%, Домініканська республіка – 44,4%, Болівія – 42,5%, Нікарагуа – 33,4%, Коста Рика – 23%, Того – 16,4% від світової органічної площі, зайнятої какао [230, с. 97].

У 2020 році близько 745000 га або 6,7% світових кавових площ були під органічним виробництвом. Найменша площа з виробництва органічної кави в Північній Америці – 115 га, а найбільша – Латинській Америці – 351371 га. Країни з найбільшою часткою органічних земель зайняті під каву – Сьєрра Леоне – 95,7%, Перу – 47%, Конго – 28,1%, Непал – 27,9%, Ефіопія – 24,1%, Болівія – 20,5%, Танзанія – 14,5%, Нікарагуа – 14,1%, Мексика – 13,1% від світової органічної площі, зайнятою кавою [230, с. 100].

Площі, зайняті під органічне виробництво сухих бобових, у 2020 році більше 748000 га (0,8% від світової площі сухих бобових). Посівні органічні площі сухих бобових найбільші у Європі (572233 га) – 76% від органічної площі посіву усіх регіонів. Країни з найбільшою часткою органічних земель зайняті під бобові культури: Австрія – 75%, Данія – 53%, Болгарія – 49%, Франція та Італія – по 42%, Німеччина – 31%, Швеція – 30%, Швейцарія – 28%, Фінляндія та Латвія – по 21%, Естонія та Словаччина – по 19% від світової площі, зайнятою органічними бобовими. Землі, зайняті під органічними бобовими: сухі бобові та протеїнові культури – 65,56%, горох – 12,52%, квасоля – 7,39%, сочевиця – 5,12%, нут – 3,43% від світової площі під органічним виробництвом бобових [230, с. 102-103].

У 2020 році близько 256000 га або 2,2% світової площі плодів помірного клімату було зайнято під органічним виробництвом. Найбільші регіони по посівним площам фруктів помірного клімату: Європа – 154046 га та Азія – 71272 га. Країни з найбільшою часткою органічних земель, зайняті під дані фрукти: Естонія – 74,6%, Люксембург – 49,5%, Латвія – 30,5%, Греція – 27,9%, Данія – 27,7%, Австрія – 27,1%, Болгарія – 24,9%, Франція – 23,6%, Німеччина – 18,5%, Словаччина – 16,9%, Італія – 13,3% від світової площі, зайнятою органічними фруктами помірного клімату. Землі, зайняті під органічними фруктами

помірного клімату в світі: яблука – 42%, абрикоси – 13,72%, персики – 8,55%, вишню – 7,86%, сливи – 7,76% від світової площі органічного виробництва фруктів помірного клімату [230, с. 106-107].

У 2020 році близько 292000 га або 1,0% світової площі тропічних і субтропічних культур перебувала під органічним виробництвом. Органічні площі тропічних та субтропічних фруктів набувають максимального значення у Латинській Америці (112795 га) – 38% від усіх органічних площ під цими культурами, а найменшого значення – Океанії – лише 0,02% (76 га). Також Океанія бідна на органічні площі з овочами, але багата на каву. Країни з найбільшою часткою органічних земель зайняті під цими фруктами: Буркіна Фасо – 80,2%, Хорватія – 40,9%, Туреччина – 33%, Словенія – 32,5%, Домініканська республіка – 32%, Італія – 25,5%, Кіпр – 19,8%, Нікарагуа – 16,9% від світової площі, зайнятої органічними тропічними і субтропічними фруктами. Землі, зайняті під органічними тропічними фруктами в світі: бананами – 27%, манго – 12%, авокадо – 11,3%, ананаси – 2,7% від світової площі органічного виробництва тропічних і субтропічних культур [230, с. 110-111].

В світі органічні площі винограду у 2020 році склали майже 506400 га або 7,3%. Найбільші регіони по посівним площам винограду: Європа – 431225 га та Північна Америка – 27 444 га. Країни з найбільшою часткою органічних земель зайняті під виноградом: Польща – 26,1% від світової площі органічного виробництва винограду, Бельгія – 24%, Франція – 18%, Австрія – 15,7%, Італія 15,6%, Іспанія – 14,1%, Болгарія – 13%, Німеччина – 11,8%, Нідерланди – 10%, Мексика – 8,3%, США – 7,3% [230, с. 115].

У 2020 році понад 1795 000 га або 0,8% світових площ олійних посівів, перебували під органічним виробництвом. Найбільші регіони по посівним площам органічних олійних культур: Європа – 821708 га та Азія – 577955 га. Країни з найбільшою часткою органічних земель, зайняті під олійними культурами: Того – 60,4%, Перу – 47,1%, Австрія – 27,1%, Фінляндія – 10,2%, Ізраїль – 9,8%, Киргизстан – 8,6%, Естонія – 7,6%, Італія – 7,3% від світової площі органічного виробництва олійних. Землі, зайняті під органічними

олійними культурами в світі: соя – 50,9%, насіння соняшника – 20,8%, рапс – 7,1%, кунжут – 3,8% від світової площі органічного виробництва олійних культур [230, с. 117-118].

Майже 895000 га або 8,4% світових оливкових площ перебували під органічним виробництвом у 2020 році. Найбільші регіони по посівним площам органічних оливок: Європа – 621470 га та Африка – 260207 га. Країни з найбільшою часткою органічних земель, зайняті під оливками: Франція – 36%, Італія – 21%, Словенія – 20%, Кіпр – 14%, Палестина – 9%, Іспанія – 8%, Туреччина – 7%, Португалія та Греція по 6%, Аргентина – 5% від світової площі органічного виробництва оливок [230, с. 122].

Світова органічна площа для виробництва овочів у 2020 році понад 421000 га або 0,7% світової площі овочів. Найбільші регіони по посівним площам органічних овочів: Європа – 212563 га та Північна Америка 81542 га. Країни з найбільшою часткою органічних земель, зайняті під овочами: Данія – 37,5%, Люксембург – 35,5%, Австрія – 26,4%, Швейцарія – 21,5%, Італія – 15,7%, Швеція – 14,7%, Франція – 13,6%, Німеччина – 12,5%, Фінляндія – 11,5%, Словаччина – 10,9%, Естонія – 9,7% від світової площі органічного виробництва овочей [230, с. 124-125].

Із загальною площею понад 13 млн га органічні орні землі (рілля) становили 18% світових органічних сільськогосподарських угідь і 1% світових орних земель. Понад 60% орних земель було розташовано в Європі, за нею йдуть Азія – 21% і Північна Америка – 9% [230, с. 76].

Більшість ріллі у 2020 р. використовувалася під зернові культури, в тому числі рис (5,1 млн га – 38,7%), зелені корми (3,2 млн га – 24,5%) і олійні (1,8 млн га – 13,6%), сухі бобові та текстильні культури – 5,7% та 4,7% відповідно (табл. 3).

Використання органічної орної землі групами культур 2015-2020 рр.

Групи культур	2015, га	2020, га	Різниця 2015-2020, га	Частка використання органічної орної землі у 2020 р., %
1	2	3	4	5
Зернові	3889488	5088503	+1199015	38,7
Сухі боби	442084	748345	+306261	5,7
Квіти та декоративні рослини	6547	402	-6145	0,003
Овочі та дині	319995	421563	+101568	3,2
Зелені корми	2506919	3217840	+710921	24,5
Хміль	327	682	+355	0,005
Технічні	9877	49742	+39865	0,37
1	2	3	4	5
Медичні та ароматизовані рослини	110436	255541	+145105	1,94
Гриби та трюфель	1250	1240	-10	0,009
Олійні	1235880	1795143	+559263	13,66
Полуниця	5985	9753	+3768	0,07
Цукрова тростина	91734	98028	+6294	0,75
Текстильні	449390	617915	+168525	4,7
Табак	1167	640	-527	0,004
Світ	9985785	13140229	+3154444	100%

Джерело: складено авторами за даними [230, с. 75]

Дана таблиця 1.3 нам демонструє, що протягом 2015 по 2020 рр. зернові культури збільшили свої площі на 30%, сухі бобові – на 70%, зелени корми досягли цифри 3217840 га – на 28% та олійні культури розширили органічну площу на 45%. Квіти та декоративні рослини, гриби та трюфель і табак зменшили свої площі на 6145 га, 10 га та 527 га відповідно. Бачимо, що найбільшу частку в органічному сільському господарстві займають зернові культури, тому розглянемо структуру та розподіл у відсотковому еквіваленті зернових культур (рис. 6).

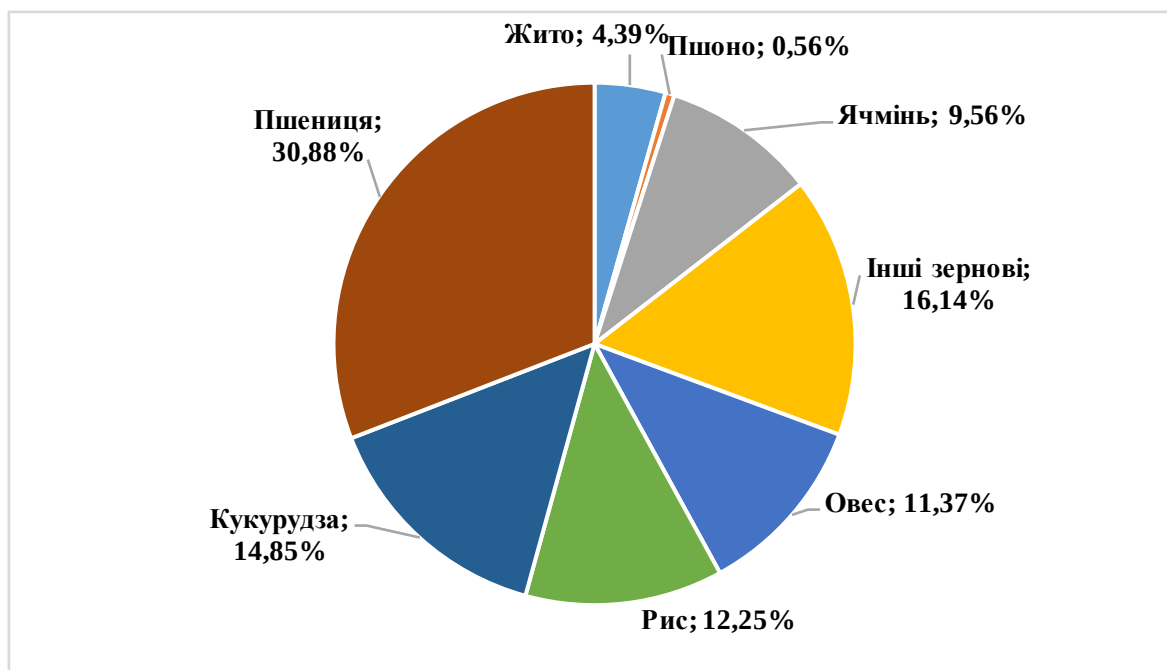

Рисунок 6 – Структура площі органічних зернових культур у 2020 р., %

Джерело: побудовано авторами за даними [230, с. 89]

У 2020 році майже 5,1 млн га або 0,7 % світової площі зернових перебувало під органічним виробництвом. Найбільшу частку займає пшениця – 30,88 % – майже третина всіх зернових культур, на другому та третьому місцях кукурудза і рис – 14,85% та 12,25% відповідно. Далі йдуть з меншими частками овес, ячмінь, жито – 11,37%, 9,56%, 4,39% відповідно.

Найбільшими регіонами за площею під органічні зернові культури є Європа – 3027 тис. га та Азія – 1299 тис. га, далі йдуть Північна Америка – 542879 га, Латинська Америка – 41293 га, Африка – 17359 га. Країни з найбільшою часткою органічних земель під зернові культури – це Австрія – 17,4%, Естонія – 14,4%, Швеція – 12,9%, Італія – 11,0%, Швейцарія – 10,7%, Фінляндія та Латвія – по 8,2%, Данія – 7,4%, Болівія – 6,6%, Німеччина – 6,2%, Греція – 5,2 %, Франція – 4,2% від загальної площі органічних зернових культур [230, с. 90].

Кількість виробників органічних сільськогосподарських товарів зростає щороку. У 1999 р. кількість виробників складала 200 тисяч, в 2015 р. – 2,4 млн, а вже у 2020 р. 3,4 млн. Майже 54% світових виробників органічної продукції знаходяться в Азії, за нею йдуть Африка – 24,7%, Європа – 12,4% і Латинська Америка – 8%, Океанія – 0,5%. Індія продовжує залишатися країною з

найбільшою кількістю виробників 1599010, за нею йдуть Ефіопія – 219566, це у 7 разів менше, ніж в Індії. Далі йде Танзанія – 148607, Уганда 139191, Перу – 107367, Таїланд – 96673, Італія – 71590, Мадагаскар 54376, Франція – 53255 (рис. 7).

За даними Organicinfo у 2020 році в Україні нараховувалось 549 операторів органічного ринку, з них 419 – сільськогосподарські виробники. А уже у 2021 році в Україні налічується 528 операторів органічного ринку, з них 418 – сільськогосподарські виробники [240].

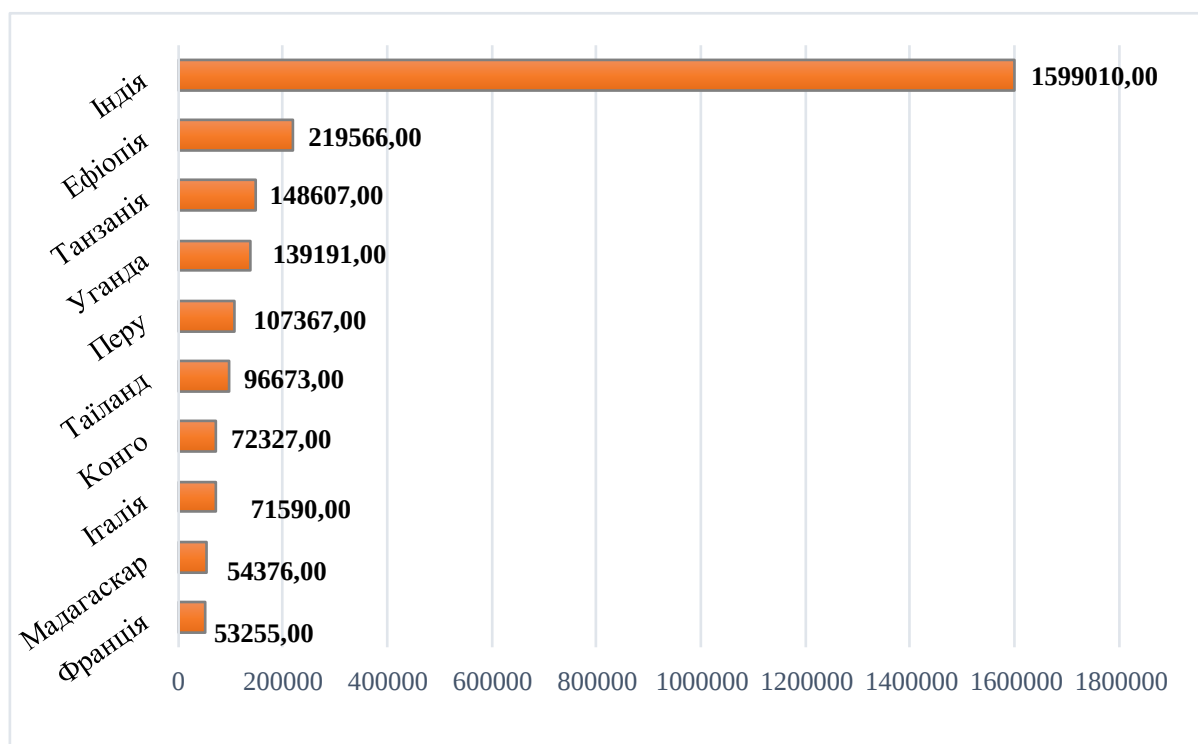

Рисунок 7 – Топ-10 країн з найбільшою кількістю органічних виробників

Джерело: побудовано авторами за даними [230, с. 58]

Протягом останніх років на внутрішньому споживчому ринку органічних продуктів в Україні спостерігалось розширення через основні мережі супермаркетів. Основні види органічної продукції, яка споживалася, були молоко та молочна продукція, круп'яні і зернові вироби, борошно, насіння, овочі та фрукти, яйця, соки, напої, пасти, м'ясна продукція, прянощі та спеції, цукор,

олія, морозиво та інша продукція, до якої входять хлібобулочні та макаронні вироби, олія, мед, шоколад, чай та кава [241].

Оскільки пандемія COVID триває третій рік, вона продовжує змінювати спосіб життя та харчування. Питання здоров'я та самопочуття є головними для споживачів запобігання захворюванням і формування особистого імунітету. Попит на органічну продукцію різко зріс після початку пандемії навесні 2020 року.

Продажі органічних продуктів харчування зросли на 14 млрд дол. США у 2020 році. Очікується, що зростання продовжиться в найближчі роки, оскільки споживачі продовжуватимуть асоціювати органічні продукти з хорошим здоров'ям, здоровим харчуванням і самопочуттям. Завдання для галузі полягає в тому, щоб продажі органічних продуктів харчування відповідали потребам змінної поведінки споживачів. На продажі органічних молочних продуктів уже негативно вплинуло зростання продуктів рослинного походження. Залишаються проблеми з ланцюгом поставок, виникає конкуренція через стандарти сталого розвитку та маркування товару [230, с. 142].

Пандемія COVID-19 змінила глобальну індустрію органічних продуктів харчування. Деякі країни припинили експорт сільськогосподарської продукції, ввівши карантин. На потік органічних інгредієнтів продовжують негативно впливати високі витрати на транспортування та довший час доставки. Компанії з виробництва органічних продуктів харчування та фірми з виробництва інгредієнтів створили міжнародні ланцюжки поставок своєї сировини. COVID-19 показав, що виграють ті, хто зберігає свої ланцюжки поставок поблизу дому. Оператори, які покладаються на органічні інгредієнти з інших географічних регіонів, постраждали найбільше. Тому необхідно створювати локальні та регіональні ланцюги постачання [230, с. 140-141].

Рух до прозорості та відстежування в ланцюгах постачання сільськогосподарської продукції набуває імпульсу. Оскільки постачання органічних інгредієнтів/продуктів стає дедалі жорсткішим, зростають ризики шахрайства та фальсифікації. Застосовують інструменти відстеження для

підтримки цілісності органічних продуктів. Очікується, що технологія блокчейн відіграватиме ключову роль. Carrefour, найбільша в Європі мережа супермаркетів, уже використовує блокчейн, щоб забезпечити прозорість деяких своїх органічних продуктів під приватними марками. У 2021 р. в Китаї було запущено новий мобільний додаток (OrgHive) для органічних продуктів. OrgHive використовує технологію блокчейн для перевірки сертифікації органічних продуктів [230, с. 142].

Інтернет-магазини виграли від пандемії COVID-19. Amazon та Whole Foods Market скористалися переходом на «покупки вдома». Очікується, що найближчими роками роздрібні торговці візьмуть на себе більшу частку продажів органічних продуктів харчування. Великі звичайні продуктові мережі та спеціалізовані онлайн-магазини органічних продуктів завоюють значну частку ринку.

Рисунок 8 демонструє, що світовий ринок органічного сільського господарства протягом 2010-2021 рр. динамічно розвивався та збільшував свої показники, загалом протягом цього періоду ринок збільшився на 133,9 млрд євро (у 4 рази). Це пов'язано з тим, що ринок органічної продукції набуває все більшого попиту щороку серед усього населення світу.

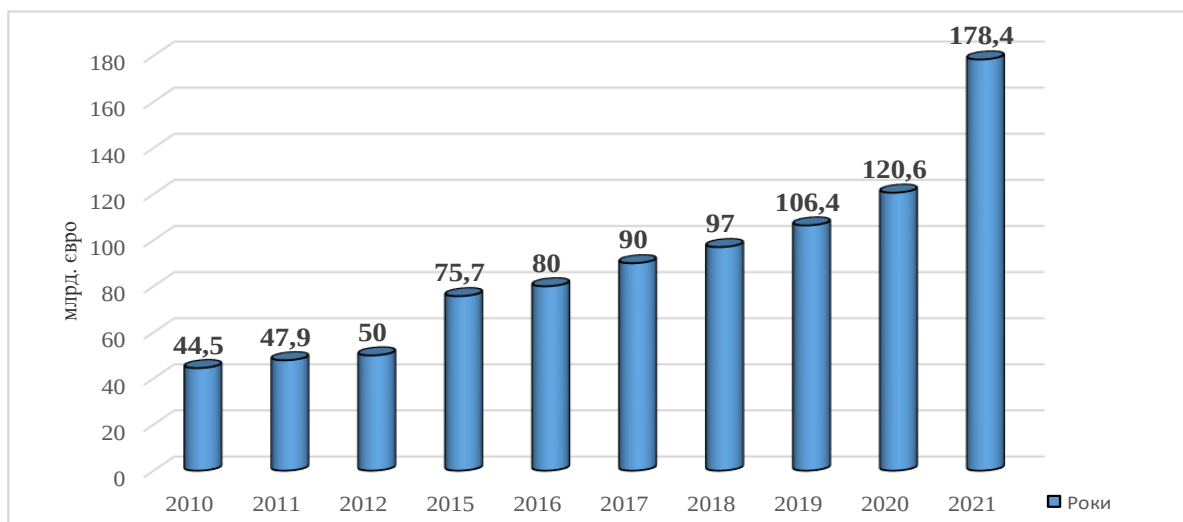

Рисунок 8 – Світовий ринок органічного сільського господарства
у 2010-2020 рр., млрд євро

Джерело: побудовано авторами за даними [230, с. 19; 233, с.21; 234, с.19; 235, с. 19; 238, с. 23; 278]

Доречно буде розглянути розподіл роздрібних продажів по регіонах світу на світовому ринку органічного сільськогосподарського господарства (рис. 9). З рисунка видно, що лідирують Північна Америка та Європа (майже однакові частки у світі) – 44,5% (53717 млн євро) та 43,2% (52000 млн євро), на третьому місці – Азія, яка має частку 10,4% (12540 млн євро) та Океанія має найменший показник – 1,3% (1594 млн євро).

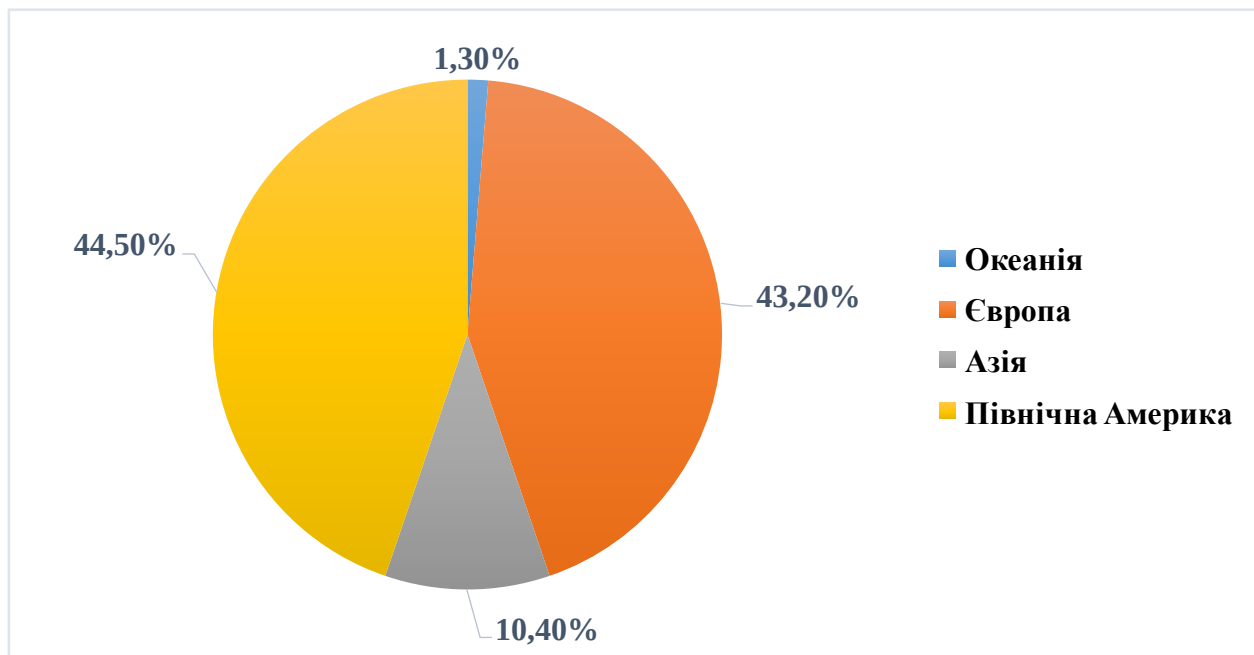

Рисунок 9 – Розподіл роздрібних продажів по регіонах світу на світовому ринку органічного сільськогосподарського господарства 2020 р., %

Джерело: побудовано авторами за даними [230, с. 65]

До країн з найбільшими ринками споживання органічних продуктів харчування належать (рис. 10): Сполучені Штати Америки – 41% від загальносвітових (49,5 млрд євро), Німеччина – 12% (15 млн євро), Франція – 11% (12,7 млн євро), Китай – 8% (10,2 млн євро), Канада – 4% (2,8 млн євро) та інші країни. До країн з найбільшими ринками органічних продуктів відносяться також Італія, Швейцарія, Великобританія, Іспанія та Австрія. А ось в Україні ринок споживання органічних продуктів склав лише 38 млн євро.

Найбільше поширення органічна продукція має серед економічно

розвинених країн з достатнім рівнем суспільного благополуччя та високим ВВП на душу населення.

Важливо відмітити, що попит на органічну продукцію відрізняється залежно від країни та стадії її економічного розвитку, адже органічна продукція є більш дорогою, тому населення країн, що розвиваються, часто не можуть просто дозволити собі придбати таку продукцію.

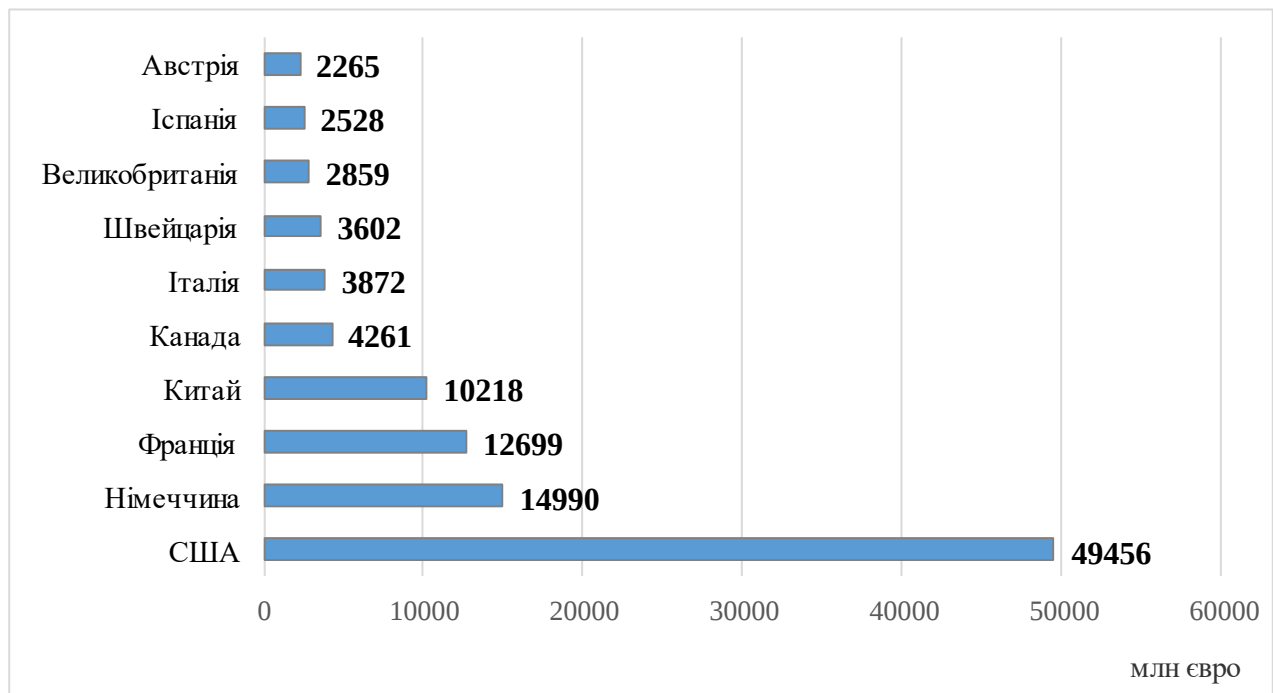

Рисунок 10 – Країни з найбільшим ринком споживання органічних продуктів харчування, млн євро

Джерело: побудовано авторами за даними [230, с. 66, 272]

Серед регіонів найвищий рівень споживання на душу населення органічних товарів у Північній Америці – 147,5 євро/чол., на другому місці Європа – 63,2 євро/чол., на третьому Океанія – 38,4 євро/чол., потім іде Азія – 2,7 євро/чол., на четвертому місці Латинська Америка – 1,2 євро/чол., та на останньому Африка – 0,01 євро/чол. [230, с. 65].

За 2015-2020 рр. спостерігається збільшення рівня споживання на душу населення. Мешканці Швейцарії та Данії витратили найбільше коштів на

органічні продукти харчування дала йдуть, Люксембург, Норвегія, Австрія Швеція, які у 2020 році витратили більш ніж 280 євро на душу населення. А і Україні рівень споживання органічної продукції на душу населення склав у 2020 р. – 1 євро (рис. 11).

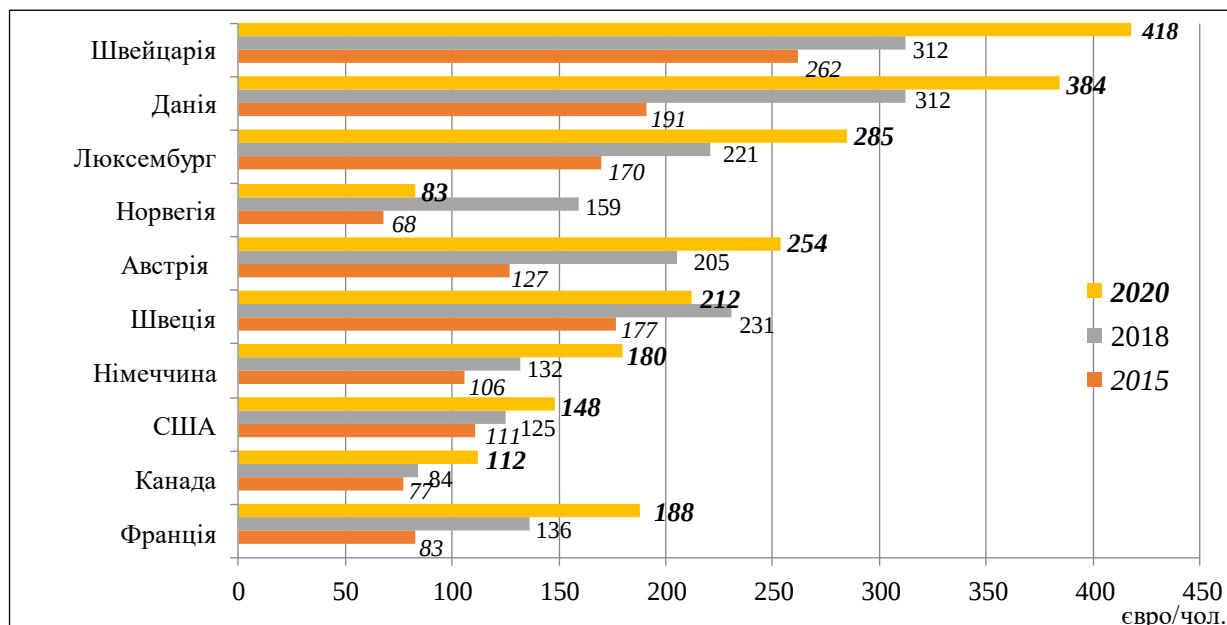

Рисунок 11 – Країни з найвищим рівнем споживання органічних продуктів харчування на душу населення, євро/чол.

Джерело: побудовано авторами за даними [230, с. 65; 235; 238]

Найбільша частка ринку органічної сільськогосподарської продукції є в економічно розвинених країнах з високим рівнем ВВП на душу населення. Тобто, чим вищий рівень ВВП на душу населення, тим більший попит на органічну сільськогосподарську продукцію фіксується в країні. Але це спостереження не є абсолютним показником, тому що, хоча рівень ВВП серед країн найвищий у Люксембурзі, найбільша частка ринку споживання органічних сільськогосподарських товарів була зафіксована у Швейцарії та Данії.

Попит на органічну продукцію, як можна побачити з попередніх даних, здебільшого формується в країнах, які досягли певного рівня розвитку, коли базові потреби населення вже задоволені і люди прагнуть покращити свій рівень життя та дбати про навколишнє середовище, не обмежуючи себе у потребах.

Тобто населення розвинених країн не лише має більш високу платоспроможність, через що може дозволити собі придбати дорожчу за традиційну органічну сільськогосподарську продукцію, а й розуміє, чому варто обирати саме такі товари, на відміну від більш дешевих ГМО-продуктів.

Розвиток органічного сільського господарства сприятиме розвитку сільських територій по всьому світу. Як вже зазначалося, більшість населення планети, що проживає у сільській місцевості, особливо в африканських та азійських регіонах, проживає на межі з бідністю або за цією межею. Розвиток локального фермерства, надання актуальної освіти для фермерів та підтримка з боку держави, міжнародних організацій, що сприяють розвитку органічного сільського господарства, допоможуть не лише покращити виробництво сільськогосподарської продукції, а й позитивно відобразиться на рівні життя людей.

Узагальнемо ключові індикатори регіонів світу стосовно виробництва та споживання органічних товарів (табл. 4).

У 2020 році в Африці було 2,1 млн га органічних сільськогосподарських угідь, що становить 0,2% від загальної сільськогосподарської площі даного регіону та 2,8% від світових органічних сільськогосподарських земель. Площа органічних сільськогосподарських угідь з 2000 р. вона зросла більш ніж на 2 млн га. 66% всіх органічних сільськогосподарських угідь було використано під багаторічні культури (майже 1,4 млн га), 30% – під орні культури (майже 620000 га), і менше 1% становили пасовища/пасовища (майже 915 га). У 2020 році понад 11,7 млн га було сертифіковано як органічне. Туніс та Ефіопія є країнами з найбільшою органічною площею 297137 га та 234648 га відповідно. В Африці було майже 834000 виробників органічної продукції. Країнами з найбільшою кількістю виробників органічної продукції є Ефіопія – 219566, Танзанія – 148607, Уганда – 139191 [230, с. 192-198].

Ключові індикатори розвитку органічного сільського господарства у
регіонах світу, 2020 р.

Регіон	Органічна площа, млн га	Частка органічних площ від світових органічних с/г площ, %	Частка органічних площ від с/г площ континенту, %	Споживання на душу населення, євро	Органічні виробники	Найбільші виробники	Роздрібні продажі органічних товарів, млн євро	Експорт до ЄС і США, тонн
Африка	2,1	2,8	0,2	0,01	833986	Ефіопія 219566 Танзанія 148607 Уганда 139191	16	448513
Азія	6,1	8,2	0,4	2,7	1809628	Індія 1599010 Таїланд 97000	12540	762737
Європа	17,1	22,8	3,4	63,2	417977	Італія 71590 Франція 53255 Туреччина 52590 Іспанія 44493	52000	722846
Латинська Америка та Карибський басейн	9,9	13,3	1,4	1,2	270472	Перу 107367 Мексика 45954 Бразилія 24975	778	2557101
Північна Америка	3,7	5	0,8	147,5	22448	США 16476 Канада 5972	53717	145679
Океанія	35,9	47,9	9,7	38,4	15930	Папуа-Нова Гвінея 10159 Австралія 1829 Самоа 1919	1594	29343
Світ	74,9	100	1,6	15,8	3369417	-	120647	4666220

Джерело: складено авторами за даними [230, с. 37, 242, 245, 262, 294, 298, 326, 521-522]

Відносно Азії, то у 2020 році була доступна інформація про землекористування для 58% органічних сільськогосподарських площ, що складає 44,4% орних культур (понад 2,7 млн гектарів), 13,7% багаторічних культур (майже 844 000 гектарів) і 0,3% пасовищ (близько 17000 га). Площа

органічних сільськогосподарських угідь в Азії становила понад 6,1 млн га (0,4% відсотка від загальної сільськогосподарської площі в регіоні та 8,2 % від світових органічних сільськогосподарських земель). З 2001 року органічні землі зросли майже в 14 разів. З найбільшою органічною сільськогосподарською площею багато років є Індія 2657889 га та Китай 2435000 га. У 2020 році в Азії було зареєстровано понад 1,8 млн виробників органічної продукції. Країнами з найбільшою кількістю виробників органічної продукції є Індія – 1599010, Таїланд – 96673. Тільки у 2020 році в Азії було продано органічних продуктів на суму понад 12,5 млрд євро. Саме у Китаї продано органічних товарів понад 10,2 млрд євро, і це країна з четвертим за величиною ринком органічних продуктів у світі. Крім того, Японія має великий внутрішній ринок органічної продукції, який оцінюється в 1,4 млрд євро (2018 рік), а Південна Корея має ринок майже в 391 млрд євро [230, с. 215-221].

У 2020 році в Європі органічно обробляли 17,1 млн га (ЄС: 14,9 млн га), де майже 2,5 млн га приходить на Францію, за нею йдуть Іспанія – 2,4 млн га, Італія – 2,1 млн га, Німеччина – 1,7 млн га. Більше половини європейських органічних сільськогосподарських угідь знаходиться в цих чотирьох країнах. Органічні сільськогосподарські угіддя в Європі становлять 3,4 % від загальної сільськогосподарської землі регіону та 9,2% ЄС. У Європі (і в усьому світі) Ліхтенштейн має найвищу органічну частку усіх сільськогосподарських угідь – 41,6%, потім йде Австрія – 26,5%, Естонія – 22,4% і Швеція - 20,4%. У Європі 417977 виробників органічної продукції (майже 350 000 у Європейському Союзі), з найбільшою кількістю в Італії – 71590, Франції 53255; за межами ЄС – Туреччина 52590. З 2011-2020 рр. кількість виробників у Європі зросла на 44% (ЄС: +51%). У Європі було 84799 органічних переробників і 78262 в Європейському Союзі. Органічні роздрібні продажі в Європі оцінені в 52,0 млрд євро (44,8 млрд євро в Європейському Союзі). Європейський Союз – другий за величиною єдиний ринок для органічних продуктів після США. Німеччина є найбільшим ринком у Європі та другим у світі з роздрібних продажів – 14990 млн євро, далі йдуть Німеччина 14'990 млн євро, Франція – 12699 млн євро,

Італія – 3872 млн євро. З 2011 по 2020 рік вартість органічної продукції в Європі та Європейському Союзі зросла більш ніж удвічі. Європейські споживачі витрачали 63,3 євро/чол. в 2020 році (в ЄС 101,8 євро/чол.). За останнє десятиліття витрати споживачів на органічні продукти на душу населення подвоїлися. Найбільше на органічні продукти витрачали в Швейцарці та Данії – 418 та 384 євро відповідно. У всьому світі на країни ЄС припадає найвища частка продажів органічних продуктів харчування (Данія – 13,0%, Австрія – 11,3%, Швейцарія – 9,3%.) [230, с. 234-242].

У 2020 році в Латинській Америці та Карибському басейні (загалом у 44 країнах) було зареєстровано понад 9,9 млн га органічного виробництва. Це відповідало 1,4% загальної площі сільськогосподарських угідь у цьому регіоні. З органічних сільськогосподарських угідь у всьому світі 13,3% зареєстровано в Латинській Америці та Карибському басейні. З 2000 р. площа зросла більш ніж удвічі (приріст понад 6 млн га). Країнами з найбільшою площею органічних сільськогосподарських земель є Аргентина – 4453639 га, Уругвай – 2742368 га і Бразилія – 1319454 га. Країнами з найвищою часткою органічної продукції у 2020 році був Уругвай з 19,6% Французька Гвіана – 11,3%, Домініканська Республіка – 4,8%. У 2020 році в Латинській Америці та Карибському басейні було зареєстровано 270472 виробників органічної продукції. Країнами з найбільшою кількістю виробників є Перу – 107367, Мексика – 45954 і Бразилія – 24975. Органічні роздрібні продажі в Латинській Америці та Карибському басейні оцінені в 778 млн євро. Споживачі витрачали 1,2 євро/чол. на органічні товари в 2020 році [230, с. 275-281].

В Північній Америці площа органічних сільськогосподарських угідь становила понад 3,7 млн га (0,8% від загальної сільськогосподарської площі в регіоні). Площа органічного виробництва становить 5,0% світових органічних сільськогосподарських угідь. У Канаді органічних сільськогосподарських угідь – 1417612 га (2,4%), а в США – 2326551 (0,6%). В даному регіоні було 22448 виробників, більшість із них у Сполучених Штатах – 73,4% (16476), а в Канаді – 5972. Північна Америка залишається протягом багатьох років з найбільшим

органічним ринком, який у 2020 році склав понад 53717 млн євро. Споживання органічних товарів на душу населення у США у 2020 році становило 147,5 євро, а в Канаді – 112 євро. Органічна частка загальних роздрібних продажів у Канаді склала 3,3%, а в США – 6,0% [230, с. 292-296].

В Океанії у 2020 р. площа органічних сільськогосподарських угідь становила понад 35,9 млн га (більшість з яких розташована в Австралії – 35,7 га), що становило 9,7% загальної сільськогосподарської площі в регіоні. Найбільша частка органічної сільськогосподарської землі в Самоа – з 14,5% всіх сільськогосподарських угідь під органічним виробництвом регіону, далі йде Австралія з 9,9% та Папуа Нова Гвінея – 6,1%. У регіоні було 15930 виробників органічної продукції, з найбільшою кількістю виробників у Папуа Новій Гвінеї – 10159, Самоа – 1919 та Австралії – 1829. У 2020 році загальний органічний ринок регіону становив майже 1,6 млрд євро (найбільший в Австралії – 1,4 млрд євро, Новій Зеландії – 172 млн євро). Споживання органічних продуктів в Австралії становило 55 євро на душу населення, в Новій Зеландії – 33 євро/чол. [230, с. 307-310].

Підсумовуючи дані таблиці 4, можна сказати, що в Океанії найбільша частка світових сільськогосподарських площ серед усіх регіонів світу – 9,7% і найбільша частка світових органічних сільськогосподарських площ – 47,9%. Щодо найменшої частки органічних і загальних сільськогосподарських площ – Африка (2,8% та 0,1% відповідно). Роздрібні органічні продажі найбільші у Північній Америці та Європі – 53717 млн євро та 52000 млн євро. Органічних виробників найбільша кількість у Азії та Африці, займають 24% та 53% від загальних виробників у світі. Щодо експорту органічних сільськогосподарських товарів до ЄС та США, то на першому місці – Латинська Америка (54% від світового обсягу) та Азія – 16%.

Одна з найбільших тенденцій на сьогоднішній день, що на товари, які відповідають стандартам, триває стійке зростання як площі землі так і у виробництві (рис. 10, табл. 5).

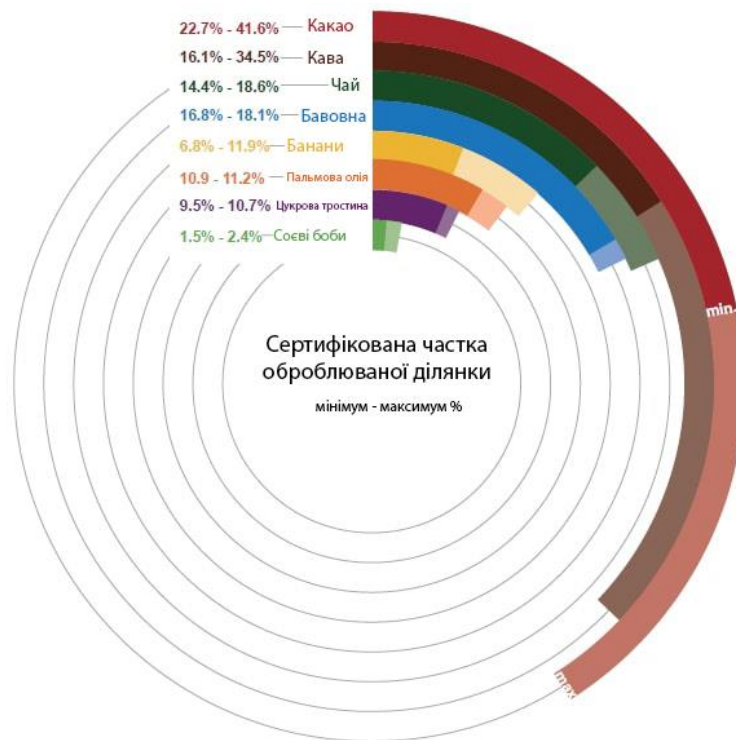

Рисунок 10 – Площі органічних земель, що відповідають стандартам по деяким культурам [227, с. 16]

Чотири з 14 стандартів сертифікували виробництво бананів, а саме Fairtrade International, GLOBALG.A.P., Organic і Rainforest Alliance. Разом вони сертифікували щонайменше приблизно 353 445 га, що становить 6,8% загальної площі бананів. Якщо припустити, що серед чотирьох стандартів немає подвійної сертифікації, їх загальна сертифікована площа становитиме 615 512 га, що становить 11,9% загальної площі бананів (рис. 10). У 2015–2019 роках мінімальна сертифікована площа бананів зросла на 21,5%. GLOBALG.A.P. з 322 817 га сертифікувала найбільшу площу бананів, що становить 6,2% від світової площі бананів. Rainforest Alliance досяг найвищого зростання за чотири роки; його сертифікована площа бананів зросла більш ніж наполовину з 2015 року (+69,9%), досягнувши 186 363 га у 2019 році. Fairtrade досягла найбільшого

зростання за рік; його сертифіковані бананові площі зросли на 14,0% з 2018 року, досягнувши 46 887 га в 2019 році [227, с. 6].

Чотири з 14 стандартів сертифікували виробництво какао, а саме Fairtrade International, Organic, Rainforest Alliance та UTZ. Разом вони сертифікували щонайменше 2,8 млн га, що становить 22,7% світових площ какао. Якщо припустити, що серед чотирьох стандартів не було подвійної сертифікації, їх загальна сертифікована площа становитиме 5,1 млн га, що становить 41,6% світових площ какао (рис. 10). У 2015–2019 роках мінімальна сертифікована площа какао зросла на 53,2%. З 2,5 млн га UTZ сертифікувала найбільшу площу какао, що становить 20,8% світових площ какао. Fairtrade International досягла як найвищого зростання за чотири роки, так і за один рік; її сертифіковані площі какао зросли більш ніж удвічі з 2015 року (+140,8%) і зросли на 16,5% з 2018 року, досягнувши 1,4 мільйона гектарів у 2019 році [227, с. 7].

П'ять із 14 стандартів сертифікували виробництво кави, а саме 4C, Fairtrade International, Organic, Rainforest Alliance та UTZ. Разом вони сертифікували принаймні 1,8 млн га, що становить 16,1% світового виробництва кави. Якщо припустити, що серед п'яти стандартів немає подвійної сертифікації, їх загальна сертифікована площа становитиме 3,8 млн га, що становить 34,5% світової площі кави (рис. 10). У 2015–2019 роках мінімальна сертифікована площа кави зменшилася на 31,5%. Вперше з 2015 року Fairtrade International сертифікувала найбільшу кавову площу – 1 млн га, що становить 9% світових кавових площ. UTZ досяг найвищого чотирирічного зростання; її сертифікована кавова площа зросла приблизно на третину з 2015 року (+31,2%), досягнувши 720 250 га у 2019 році. Fairtrade досягла найбільшого зростання за рік; її сертифікована кавова площа зросла на 4,1% з 2018 року, досягнувши 1 млн га у 2019 році [227, с. 7].

Три з 14 стандартів сертифікували виробництво сої, а саме Organic, ProTerra Foundation і RTRS. Разом вони сертифікували щонайменше 1,8 млн га, що становить 1,5% світового посіву сої. Якщо припустити, що серед трьох стандартів не було подвійної сертифікації, їх загальна сертифікована площа становитиме 2,9 млн га, що становить 2,4% світової площі сої (рис. 10). У 2015–

2019 роках мінімальна сертифікована площа сої зменшилася на 27,9%. RTRS сертифікувала найбільшу площу сої – 1,1 млн га, що становить 0,9% світового посіву сої. RTRS також досягла найвищого зростання за чотири роки; її сертифікована площа з 2015 року зросла вдвічі (+51,4%). Organic досягла найвищого річного зростання; його сертифікована площа зросла на 11,3% з 2018 року, досягнувши 717 050 га у 2019 році [227, с. 8].

Чотири з 14 стандартів сертифікували виробництво чаю, а саме Fairtrade International, органічний, Rainforest Alliance та UTZ. Разом вони сертифікували щонайменше 729 021 га, що становить 14,4% світової площі чаю. Якщо припустити, що серед чотирьох стандартів немає подвійної сертифікації, їх загальна сертифікована площа становитиме 943 109 га, що становить 18,6% світової площі чаю (рис. 10). У 2015–2019 роках мінімальна сертифікована площа чаю зросла на 30,2%. Rainforest Alliance сертифікував найбільшу площу чаю – 613 582 га, що становить 12,1% світової площі чаю. Organic досягла найвищого зростання за чотири та один рік; його сертифікована площа подвоїлася з 2015 року (+106,1%) і зросла на 46% з 2018 року, досягнувши 153 695 га в 2019 році [227, с. 8].

Три з 14 стандартів сертифікували виробництво пальмової олії, а саме Organic, Rainforest Alliance та RSPO. Разом вони сертифікували принаймні 3,1 млн га, що становить 10,9% світових площ пальмової олії. Якщо припустити, що серед трьох стандартів не було подвійної сертифікації, їх загальна сертифікована площа була б лише незначно вищою і становила б 3,2 млн га, що становить 11,2% світової площі пальмової олії (рис. 10). У 2015–2019 роках мінімальна сертифікована площа олійної пальми зросла на 10,8%. RSPO сертифікував майже всю цю площу пальмової олії: 3,05 млн га, що становить 10,8% світової площі пальмової олії. Rainforest Alliance досяг найвищого зростання за чотири роки; її сертифікована площа збільшилася більш ніж удвічі з 2015 року (+121,7%) і зросла на 21,2% з 2018 року, досягнувши 110 503 га в 2019 році [227, с. 8].

Аналізуючи таблицю 5, можна зробити висновок, що найбільша частка від загального виробництва по бананам та чаю належить стандарту Rainforest, по

METHODS OF IMPROVING THE ECONOMY, TOURISM AND MANAGEMENT

какао – UTZ, соєвим бобам – RTRS, каві – 4C. Найбільше зростання протягом 2015-2019 рр. по бананам відбулось за стандартом Rainforest (63,3%), по какао та каві – Fairtrade – 145,4% та 47% відповідно. Найбільше зростання виробництва соєвих бобів та чаю було за стандартом Organic [227, с. 35].

Таблиця 5

Обсяги загального виробництва сільськогосподарських товарів та
виробництва за стандартами, 2019 р.

С/г товари	Стандарт	Загальне виробництво, т	Частка від загального виробництва, %	Зростання виробництва 2018-2019 рр., %	Зростання виробництва 2015-2019 рр., %
Банани	Rainforest	9242453	7,9	9,9	63,3
	Fairtrade	1236127	1,1	23,0	53,1
	Organic	1871241	1,6	2,5	51,1
Какао	Rainforest	439503	7,9	8,7	-16
	Fairtrade	618633	11,1	15,3	145,4
	Organic	262286	4,7	64,8	65,0
	UTZ	1337340	23,9	-16,4	45,7
Кава	Rainforest	669698	6,7	2,2	28,2
	4C	1606821	16,0	24,9	-38,9
	Fairtrade	824404	8,2	10,6	47,0
	Organic	370006	3,7	-9,3	9,0
	UTZ	1083649	10,8	-1,7	31,9
Соєві боби	Organic	170522	0,5	18,7	102,1
	ProTerra	2988374	0,9	-14,9	-23,1
	RTRS	4053747	1,2	-9,2	69,1
Чай	Rainforest	1329320	20,5	9,9	28,6
	Fairtrade	183630	2,8	-3,2	-10,7
	Organic	406709	6,3	68,4	167,9
	UTZ	142271	2,2	18,8	64,9

Джерело: складено авторами за даними [227, С. 257]

Слід зазначити, що порівняти статистичні дані по регіонам та країнам залишається досить проблематичним через відсутність офіційної статистичної

METHODS OF IMPROVING THE ECONOMY, TOURISM AND MANAGEMENT

інформації та конфіденційності даних урядів, організацій приватного сектору, компаній про розвиток торгівлі органічними сільськогосподарськими товарами, тому наведемо дані по деяким країнам світу (табл. 6).

Таблиця 6

Ринок органічних продовольчих товарів в деяких країнах світу

Країни	Виробники органічних с.г. товарів	Експортери органічних с.г. товарів	Роздрібний продаж органічних с.г. товарів (ринок споживання), млн євро	Частка роздрібного продажу органічних продовольчих товарів, %	Споживання на душу населення органічних с.г. товарів, євро/чол.	Об'єми експорту органічних с.г. товарів, млн євро
Австралія (2018)	1829	299	1422	-	55	433,6 (2018)
Австрія (2020)	24480	4	2265	11,3	254	-
Канада (2020)	5972	14	4261	3,3	112	416
Китай (2020)	13318	201	10218	-	7	805,9
Франція (2020)	53255	-	12699	6,5	188	887
Індія (2020)	1599010	-	186 (2017)	-	0	911,4
Італія (2020)	71590	885	3872	3,5	64	2619
Ефіопія (2020)	132851	42	13(2015)	-	0	181,1(2015)
Мексика (2020)	45954	-	-	-	-	372,5(2013)
Греція (2020)	29869	40	66 (2017)	0,3 (2017)	6 (2017)	-
Уганда (2015)	58537	19	-	-	-	49,6
Нідерланди (2020)	1937	132	1072	4,3	63	928 (2013)
Нова Зеландія (2020)	685	119	172	3,3	78	238,4
Іспанія (2020)	44493	138	2528	2,5	53	1165
Швеція (2020)	5489	15	2153	8,7	212	117 (2018)
Швейцарія (2020)	7561	32	3602	10,8	418	-
США (2020)	16476 (2019)	-	49456	6	148	566,6
Україна (2020)	419	-	38	-	1	178,6
В'єтнам (2020)	17174	60	-	-	-	293,3
Німеччина (2020)	35396	1349	14990	6,4	180	-

Джерело: складено авторами за даними [230, с. 59-62, 271-272]

Аналізуючи таблицю 6, можна стверджувати, що лідерами за кількістю виробників органічних сільськогосподарських товарів є Індія – 1599010, Ефіопія – 132851 та Італія – 71590, Франція – 53255. В Україні налічувалось в 2020 р. – 419 сільськогосподарських виробників. Найбільшими експортерами органічних сільськогосподарських товарів є Німеччина (1349), Італія (855), Австралія (299), Китай (201) та Нідерланди (132). Першими в роздрібних продажах органічних продовольчих товарів є США, Німеччина, Китай, а щодо частки роздрібного продажу органічних сільськогосподарських товарів, то лідерами є Австрія – 11,3%, Швейцарія – 10,8%, Швеція – 8,7% та Франція – 6,5%. Споживання на душу населення органічних сільськогосподарських товарів, найбільше у Швейцарії, Австрії та Швеції, показник перевищує у всіх цих країнах 200 євро на чоловіка. Значні об'єми експорту органічних сільськогосподарських товарів у Італії – 2619 млн євро, Новій Зеландії – 1200 млн євро, Нідерландах – 928 млн євро, Індії – 911,4 млн євро, Франції – 887 млн євро та Китаї – 805,9 млн євро.

Аналізуючи структуру експорту сільськогосподарських товарів та експортерів органічних сільськогосподарських товарів, виявлено, що органічний ринок перебуває на стадії розвитку (рис. 11).

Слід зазначити, що порівняти статистичні дані по країнам залишається досить проблематичним через відсутність офіційної статистичної інформації з експорту органічних сільськогосподарських товарів з багатьох країн світу, але використовуючи дані FiBL (Швейцарія) та на основі наших розрахунків можна зазначити, що основними експортерами органічних сільськогосподарських товарів є Італія – 4,83% від експорту сільськогосподарських товарів. Уганда, Індія, Швейцарія мають невеликий експорт сільськогосподарських товарів порівняно з іншими країнами, але їх частка експорту органічних товарів складає в Уганді – 2,99%, Індії – 2,34%, Швейцарії – 2,2%. Далі йдуть країни, яких частка складає менше 2%, а саме Іспанія – 1,79%, Данія – 1,76%, Мексика – 1,5%, Австралія – 1,4%, Нідерланди 0,08%, Китай – 1,03%, В'єтнам – 1% та Україна – 0,77%, США – 0,33%.

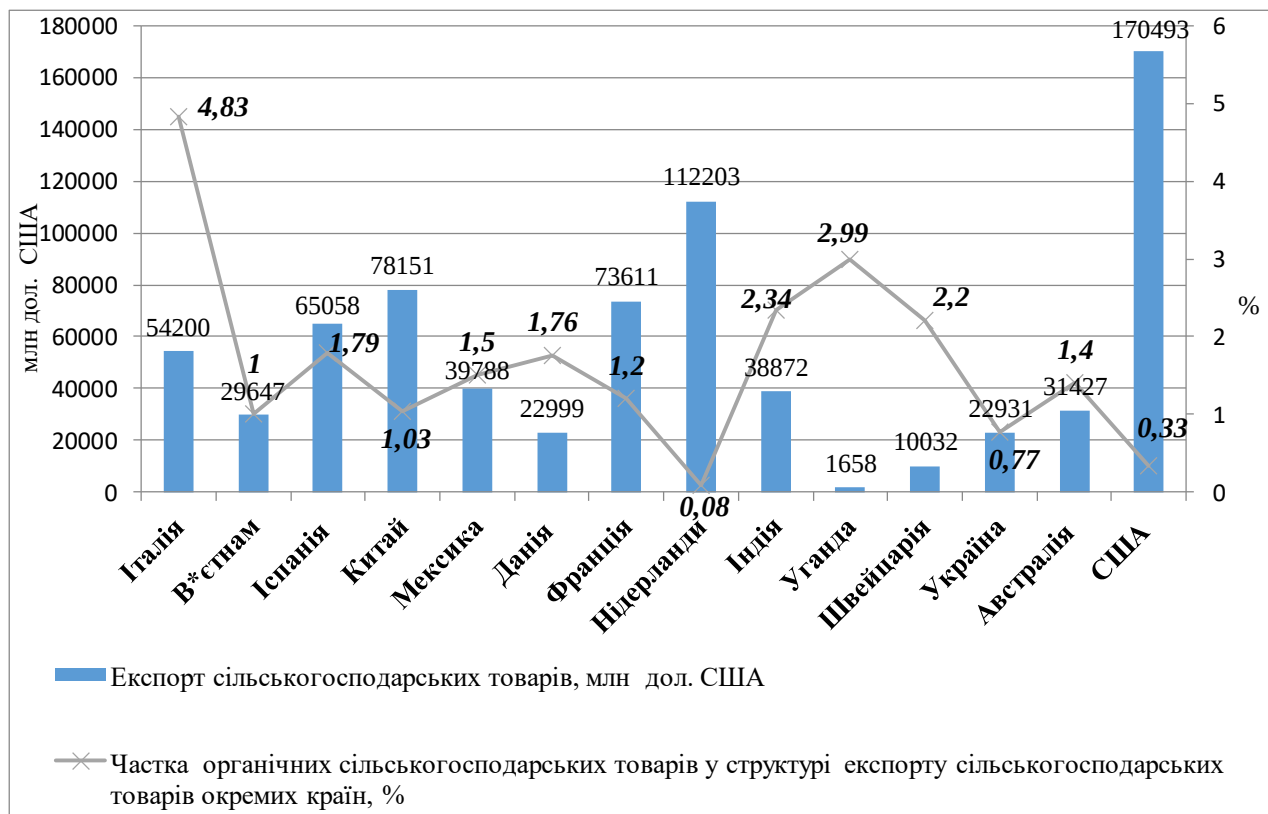

Рисунок 11 – Частка органічних товарів у структурі експорту
сільськогосподарських товарів окремих країн, 2020 р.

Джерело: побудовано авторами за даними [230, с. 67-68; 243]

Розвинені країни є більше споживачами органічних товарів, ніж експортерами. Так, наприклад, частка роздрібних продажів показує важливість органічного ринку в даній країні. Найвищі частки ринку були досягнуті в Данії – 13 % (найвища частка органічного ринку в світі), Австрії – 11,3%, Швейцарії – 10,8, Люксембурзі – 9,1%, Швеції – 8,7% [230, с. 257].

Незважаючи на те, що у провідних експортерів частка органічних товарів у структурі експорту сільськогосподарських товарів складає від 1% до 5%, значення органічних сільськогосподарських товарів зростає з кожним роком.

У більшості регіонів Африки, Азії та Латинської Америки органічна сільськогосподарська продукція виробляється виключно на експорт. Навіть в Індії, Ефіопії, Танзанії, Уганді, Перу, де багато виробників органічної сільськогосподарської продукції мають високу експортну орієнтацію.

Попит на органічні продовольчі товари спостерігається у населення віком

METHODS OF IMPROVING THE ECONOMY, TOURISM AND MANAGEMENT

40-49 років (4,58 млн чол.) та сімей з дітьми до 7 років (7,25 млн чол.). Ці групи людей мають краще матеріальне становище і більш відповідально ставляться до здоров'я. Споживачі органічної продукції розраховують, що ці товари корисні для здоров'я та екологічно безпечні, мають кращу якість і вищі смакові якості, не містять генетично модифікованих організмів, токсичних та шкідливих речовин [244]. Узагальнену картину світового ринку органічних сільськогосподарських товарів представлено в таблиці 7.

Таблиця 7

Ключові показники та країни-лідери на ринку органічного сільського
господарства

Показники	Світ	Країни-лідери
Країни, котрі представляють дані про сертифіковане сільське господарство	2020 р.: 190 країн 2015 р.: 179 країн 2010 р.: 160 країн, 1999 р.: 86 країн	Нові країни: Бруней, мис Верде, Гонконг, Кувейт, Монако, Сьєрра-Леоне, Сомалі
Загальна площа земель, зайнятих під органічне сільське господарство	2020 р.: 74,9 млн га 2015 р.: 50,9 млн га 2010 р.: 37,0 млн га 1999 р.: 11 млн га	Австралія (35,7 млн га) Аргентина (4,5 млн га) Уругвай (2,7 млн га)
Частка земель органічного сільського господарства від загальної площі земель сільськогосподарського призначення	2020 р.: 1,6% 2015 р.: 1,1% 2010 р.: 0,9%	Ліхтенштейн (41,6%) Австрія (26,5%) Естонія (22,4%)
Зростання органічних сільськогосподарських площ 2019/2020	3 млн га; +4,1%	Аргентина 781000 га (+21%) Уругвай 589000 га (+28%) Індія 359000 га (+16%)
Кількість господарств з виробництва органічної сільськогосподарської продукції	2020 р.: 3,4 млн 2015 р.: 2,4 млн. 2010 р.: 1,6 млн. 1999 р.: 200 000	Індія (15999010) Ефіопія (219566) Танзанія (148607)
Доходи з продажу органічних сільськогосподарських товарів	2020 р.: 137,7 млрд дол. США чи 120,6 млрд євро 2015 р.: 81,6 млрд дол. США чи 75,7 млрд євро 2010 р.: 59,1 млрд дол. США чи 44,5 млрд євро; 1999 р.: 15,2 млрд дол. США	США (56,5 млрд дол. США, 49,5 млрд євро) Німеччина (17,3 млрд дол. США, 15 млрд євро) Франція (6,1 млрд дол. США, 14,5 млрд євро)

Споживання органічних сільськогосподарських товарів на душу населення	2020 р.: 18 дол. США чи 15,8 євро 2015 р.: 11,1 дол. США чи 10,3 євро 2010 р.: 8,6 дол. США чи 6,5 євро	Швейцарія (477 доларів США, 418 євро) Данія (438 доларів США, 384 євро) Люксембург (325 доларів США, 285 євро)
Кількість країн з законодавством щодо органічного виробництва	2020 р.: 76 країн 2015 рік: 87 країн 2010 рік: 74 країни	
Кількість філіалів IFOAM – Organics International	2020 р.: 714 філіалів	Німеччина (79 філіалів) Китай (46 філіалів) США (41 філіал) Індія (40 філіалів)

Джерело: побудовано авторами за даними [230, 233-236]

Отже, можна сміливо стверджувати, що органічне сільське господарство продовжує набувати все більшої популярності – споживчий попит зростає, і жодних ознак його уповільнення немає.

Органічне виробництво – форма господарювання, яка надзвичайно сприятлива для сталого соціально-економічного та екологічного розвитку. Застосування органічних методів і технологій у сільському господарстві одночасно вирішує проблеми деградації довкілля та збідніння суспільства, і, тим самим, розширює можливості для міжнародного експорту.

Переваги органічного сільського господарства включають: для розвинених країн (захист навколишнього середовища, збільшення біорізноманіття, зменшення споживання енергії та викидів CO₂) і для країн, що розвиваються, таких як Індія (ефективне використання ресурсів, збільшення врожайності, захист навколишнього середовища та біорізноманіття тощо) [245].

В Україні розвиток виробництва органічної харчової продукції розпочалося наприкінці 1970-х років, проте законодавча діяльність стартувала лише у 2007 року. На сьогоднішній день органічне виробництво в Україні регулюється Законом України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» (№ 2496-VIII, від

10.07.2018, зі змінами та доповненнями № 2246-IX від 12.05.2022) [212], а також відповідними підзаконними нормативно-правовими актами.

В країнах Європи до органічного виробництва та органічних харчових продуктів застосовуються різні терміни: органічний, біологічний, екологічний. Застосування різних термінів пов'язано з національними, мовними та історичними особливостями. В Україні застосовується виключно термін «органічний», що визначено законодавством про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції.

За даними оперативного моніторингу, проведеного Мінагрополітики шляхом опитування органів іноземної сертифікації, які сертифікували органічне виробництво та обіг органічної продукції в Україні відповідно до стандарту, еквівалентного Регламенту Ради (ЄС) № 834/2007, та NOP (США), станом на 31.12.2021 загальна площа сільськогосподарських угідь, зайятих під органічним виробництвом та перехідного періоду, склала 422 299 га (1% від загальної площі земель сільськогосподарського призначення України), в тому числі площа сільськогосподарських угідь з органічним статусом – 370 110 га, площа сільськогосподарських угідь перехідного періоду – 52 189 га. Загальна кількість операторів становила 528, включаючи 418 сільськогосподарських виробників [241] (рис. 12, 13).

Навесні 2021 р. український уряд видав постанову «Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року», в якій поставлені дві основні мети: збільшити до 2030 р. не менш ніж 3% органічні сільськогосподарські угіддя і це склало б 1,5 млн га (у 2022 р. – 1%, що складає 423 тис. га) та експорт органічної продукції до 1 млрд дол. США до 2030 року.

(у 2022 р. – 220 млн дол. США). Найбільшими за обсягом експорту є зерно кукурудзи, соя, пшениця та соняшник.

В Україні є органи з органічного інспектування, які акредитовані в межах органічного регламенту ЄС. Найбільший з цих органів – «Органік Стандарт», який у 2020 р. інспектував в Україні майже 400 з 528 органічних підприємств. Споживання органічних продуктів в Україні останніми роками стабільно зростає, а

саме сертифіковані продукти згідно з органічним регламентом ЄС: з одного боку імпортовані з ЄС, з іншого – органічні продукти, вирощені та вироблені в Україні [246].

Сільськогосподарські підприємства та площі поширені по всій території країни. Найбільші зайняті під органічне виробництво площі, розташовані на південному сході уздовж узбережжя Чорного моря – на територіях, які особливо постраждали від війни у квітні 2022 р., а також у центрі та на заході України. Основні площі під органічними зерновими та олійними культурами лежать на півдні та на північному сході.

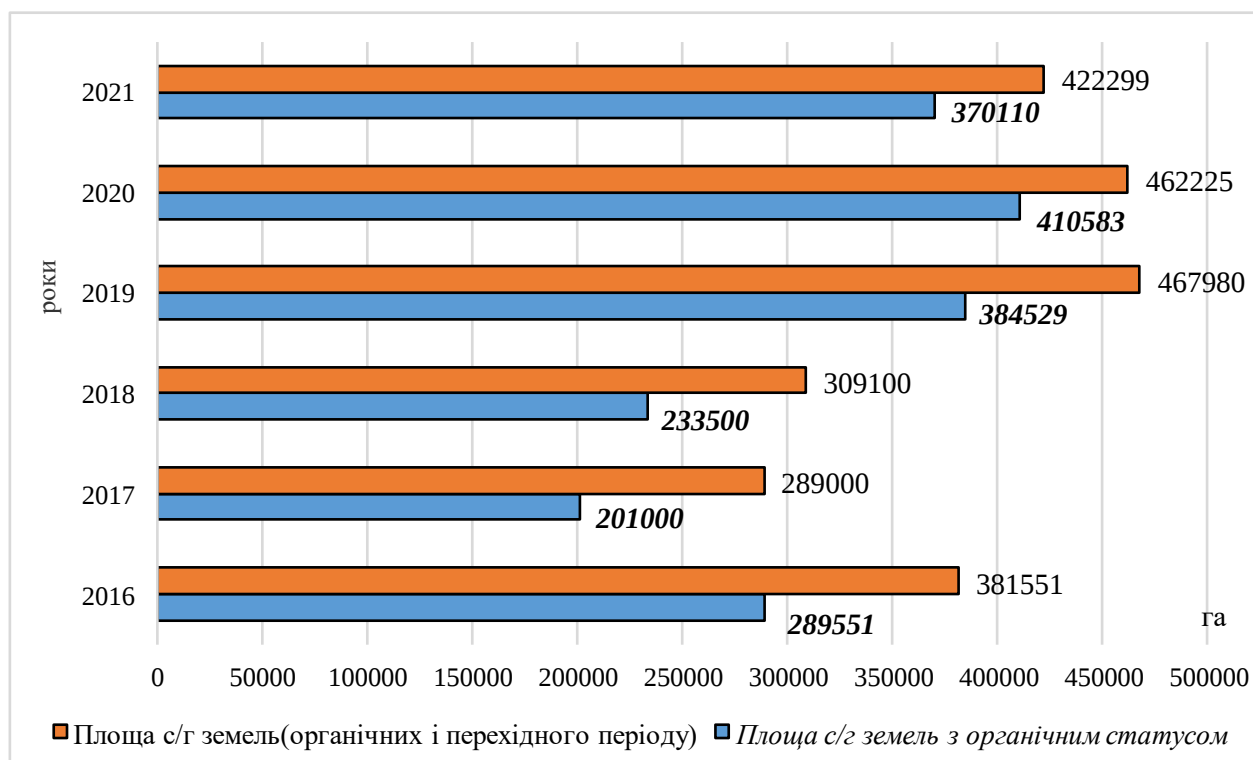

Рисунок 12 – Площа земель, зайнятих під органічне виробництво в Україні, 2016-2021 р.

Джерело: побудовано авторами за даними [240]

Даний рисунок демонструє, що з 2016-2021 рр. відбулося зростання площі сільськогосподарських земель з органічним статусом на 80559 га (на +27%) та площі сільськогосподарських земель органічних і перехідного періоду на 40748 га (+10%). Землі перехідного періоду – це землі, які протягом 2-3 років не оброблялися. В результаті такого природного відновлення агрохімічний стан

земель стабілізується та покращується природним шляхом без втручання людини.

В 2021 році Україна увійшла у Топ-25 країн світу з найбільшою площею органічних угідь та в Топ-20 країн Європи [247]. За площею органічних земель Україна займає 21 місце у світі з показником 422,9 тис. га. Загальна кількість усіх операторів у 2021 році сягнула 528 сертифікованих за стандартом, що еквівалентний органічному законодавству ЄС та NOP (США) (рис. 13).

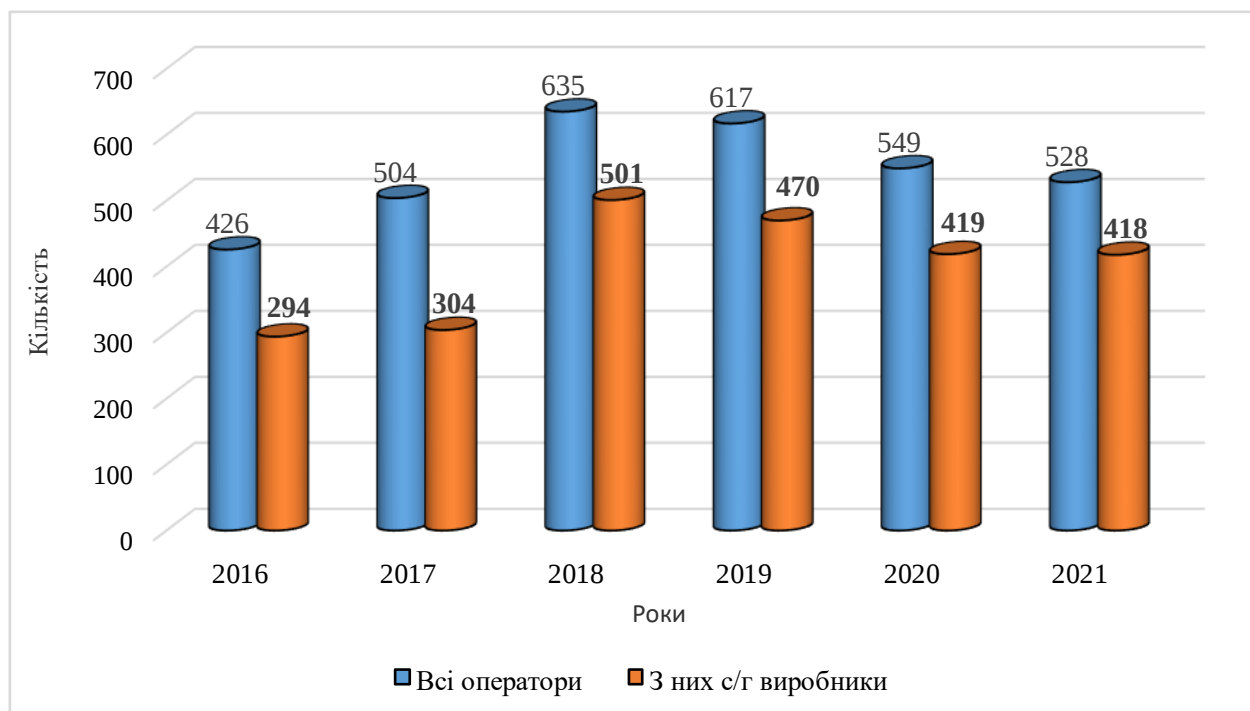

Рисунок 13 – Кількість органічних операторів та сільськогосподарських виробників в Україні, 2016-2021 рр.

Джерело: побудовано авторами за даними [240]

Протягом 2016-2021 рр. кількість органічних операторів (підприємств, який займається виробництвом та/або обігом продукції відповідно до вимог законодавства у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції) збільшилась на 102 (+23,9%), а сільськогосподарських виробників на 124 (+42,2%). Спостерігаються значні регіональні відмінності у розвитку органічного сільськогосподарства в Україні. Так, станом на 2021 р. найбільше органічних сільськогосподарських операторів зареєстровано у Київській (73), Вінницькій (52), Полтавській (41), Одеській (37), Житомирській, Львівській,

Волинській (по 27 у кожній), Дніпропетровській (24), Рівненській та Миколаївській (по 22), Харківській (19), Хмельницькій та Черкаській (по 17), Івано-Франківській (16) областях. Цей показник найменшого значення набув у Закарпатській та Ужгородській (по 13 у кожній), Сумській (14), Тернопільській (11), Чернігівській (8), Кіровоградській (6) областях [240].

Продажі органічної продукції на внутрішньому ринку України мають тенденцію до зростання. Так, протягом 2018-2020 рр. обсяги органічної продукції на внутрішньому ринку України зросли на 45,9 %, якщо говорити за грошовий еквівалент, то вартість продажів збільшилась на 57,1%. Частка продажу органічної продукції на внутрішньому ринку від продажу на зовнішньому та внутрішньому ринку органічної продукції у 2021р. склала 3,7% (табл. 8).

Таблиця 8

Продажі органічної продукції на внутрішньому ринку України

Показник	Одиниці виміру/рік	рік				Темпи змін 2021 до 2018, %	Частка продажу органічної продукції на внутрішньому ринку від продажу на внутрішньому і зовнішньому ринках органічної продукції у 2021 р., %
		2018	2019	2020	2021		
Обсяги	тонн	6700	7350	7850	9780	45,9	3,7
Вартість	млн дол. США	21	24	25	33	+57,1	26

Джерело: складено авторами за даними [240]

Виробництво органічної продукції рідше залучає вітчизняних виробників через високі витрати та відсутність державної підтримки, що призводить до високих роздрібних цін. Сьогодні українці споживають значно менше органічних продуктів, ніж жителі країн ЄС: на душу населення цей показник в Україні становить менше 1 євро, тоді як у ЄС – 84 євро на рік. Але, незважаючи на це, обсяги реалізації органічної продукції на внутрішньому ринку України зростають з кожним роком хоч і невисокими темпами [248]. Сьогодні багато

METHODS OF IMPROVING THE ECONOMY, TOURISM AND MANAGEMENT

українських рітейлерів (Fozzy Group, «АШАН», METRO, NOVUS, «Таврія В») вже зараз виділяють місце на полицях для органічної сертифікованої продукції. Найчастіше це облаштування в магазинах куточків фермерської та органічної продукції (як, наприклад, відділ «Крама Традицій» у багатьох супермаркетах «Сільпо»).

Розглянемо основні товарні позиції органічної продукції на внутрішньому ринку (табл. 9).

Таблиця 9

Продажі органічної продукції на внутрішньому ринку в Україні, 2018-2021рр.

Рік	2018	2019	2020	2021	Темпи змін 2021 до 2018, %	2018	2019	2020	2021	Темпи змін 2021 до 2018, %
Органічна продукція	Обсяги, тонн					Вартість, млн грн.				
Молочна продукція	4400	4640	5085	5181	+17,8	345	320	420	550	+59,4
Овочі, фрукти, гриби	800	990	660	2073	+159	20	35	25	53	+165
Круп'яні і зернові вироби	990	1240	1420	1380	+39,4	80	115	125	122	+52,5
Соки, напої, пасти, консервовані продукти	50	120	140	578	+1056	6	15	10	61	+916
Яйця	-	-	220	358	-	-	-	25	35	-
М'ясна продукція	90	90	115	122	+35,5	30	30	40	45	+33,3
Олія в асортименті	-	-	65	42	-	-	-	15	9	-
Прянощі, спеції, цукор	40	80	85	5	-87,5	7	10	20	10	+42,7
Інша продукція (хлібобулочні вироби, вареники/пельмені, мед, шоколад, чай)	75	145	40	41	-45,3	17	35	20	15	-11,8
.....										
Усього	6700	7350	7850	9780	+45,8	590	575	709	900	+52,5

Джерело: складено авторами за даними [249-252]

З таблиці 9 можна зробити висновок, що збільшили свої обсяги з 2018 р. по 2021 р. такі види продукції як: молочна продукція – на 781 т (на 205 млн грн.), овочі та фрукти – 1273 т (33 млн грн.), круп'яні і зернові вироби – 390 т (42 млн грн., соки, напої та консервовані продукти – 578 т (55 млн грн.), м'ясна продукція

– 32 т (15 млн грн.). Прянощі, спеції, цукор зменшили свої обсяги у кількісному еквіваленті на 35 т та збільшили свої продажі на 3 млн грн. Інша продукція, такі як: хлібобулочні вироби, вареники/пельмені, мед, шоколад, чай зменшили обсяги на 34 т (на 2 млн грн.) протягом 2018-2021 рр.

Щодо загальних обсягів органічної продукції на внутрішньому ринку в Україні, то продажі зросли на 310 млн грн. (+52,5%) за 2018-2021 рр., це свідчить про розвиток органічного виробництва в Україні.

Найбільше реалізували таку українську органічну продукції на внутрішньому ринку України у 2021 році з молочної продукції – молоко, кефір та сир кисломолочний – 2835 т, 992 т та 351 т відповідно. У порівнянні з 2018 роком, обсяги молока збільшились на 745 т, кефіру зменшились на 208 т, але все ж таки останній залишається лідером по реалізації, та обсяги сиру кисломолочного зросли на 61 т (+18%). Йогурт зменшив свої обсяги на 36 т, та посідає четверте місце серед реалізованих органічних продуктів, масло навпаки зросло на 67 т у 2021, ніж у 2018 році, сметана збільшила свої обсяги на 16%. Менші обсяги серед молочної продукції мають сир твердий та напої кисломолочні, вони збільшили свої продажі на 15 млн грн. (+50%) та 1 млн грн. (+50%). У 2021 році ряжанка мала такі показники – 53 т та 12 млн грн., це на 6% більше по об'єму (тонн), ніж у 2018 році. Маси сиркової солодкої у 2018 р. було реалізовано більше, ніж у 2021 році на 7 т та 1 млн грн. Вершки реалізували на 3 млн грн. та 14 т у 2021 році, це на 2 т більше, ніж у 2020 році.

Щодо круп'яних і зернових виробів, борошна та насіння, то лідером серед реалізованої української органічної продукції на внутрішньому ринку України у 2021 році є крупи, зросли продажі на 46 млн грн. – 65%, на другому місці – борошно, також збільшились показники на 6 млн грн. – 40%, зменшення продажів відбулось такої продукції як пластівці на 50% менше, ніж у 2018 році, зерна та насіння було реалізовано більше 2021 році, ніж у 2018 р. – 27 т, це на 48% більше.

Якщо порівнювати вирощені фрукти та овочі, то можна проаналізувати, що у 2021 році було продано фруктів 1666 т вартістю 40 млн грн., це на більше 40%

більше, ніж в 2018 р. Овочів було реалізовано 12 млн грн. у 2021 р. (+17%), ніж у 2018 році. Також у 2021 році набрали обертів серед органічних продуктів – гриби, які принесли дохід в 1 млн грн. [253-255].

Якщо говорити про внутрішній ринок органічної продукції, то в 2021 році за оціночними даними реалізовано 9780 тонн органічної продукції власного виробництва на суму близько 900 млн грн. (еквівалент 33 млн дол. США за курсом НБУ на 31.12.2021).

Важко робити прогнози щодо 2022 року, адже відбулось скорочення виробництва, зміни в ланцюгах постачання, виїзд значної кількості споживачів тощо. За результатами дослідження органічного ринку, в 2021 році Україна експортувала близько 261 000 тонн органічної продукції більше ніж у 30 країн світу на загальну суму близько 222 млн дол. США, з яких 82% було експортовано до ЄС. В 2021 році Україна дещо скоротила обсяги постачання органічної продукції до ЄС (189 200 тонн в 2021 проти 217 210 тонн в 2020 році), але все одно залишається в ТОП-5 найбільших постачальників органічної продукції до ЄС [256-257].

Таблиця 10

Експорт органічної продукції України

Показ- ник	Одиниці виміру/ рік	Рік				Темпи змін 2021 до 2018, %	Частка експорту органічної продукції країни в загальному продажу української органічної продукції, 2021 р., %
		2018	2019	2020	2021		
Обсяги	тонн	390000	469000	332000	260000	33,33%	96,3
Вартість	млн дол. США	157	189	204	222	+41,4	74,0

Джерело: складено авторами за даними [257]

Обсяги експорту органічної продукції України на зовнішньому ринку у 2018 році склали 390000 тонн (з них країни ЄС – 267000 т – 68%) та вартість досягла 157 млн дол. США (з них країни ЄС – 96,7 млн – 61%), у 2019 та 2020

рр. показники досягли 469000 тон та 332000 відповідно (з них країни ЄС – 338000 т (72%) та 217000 т (65%)), у грошовому виразі (вартість) протягом 2019-2020 рр. обсяги продажів на зовнішньому ринку були 189 млн дол. США та 204 дол. США відповідно (з них країни ЄС – 115 млн дол. США (60%) та 116,7 млн дол. США (57%)). У 2021 році обсяги становили 260000 т, що на 33,33% менше, ніж у 2018 році (з них країни ЄС 190000 т – 73%) та вартість сягнула – 160 млн дол. США (72%), що на 40,12% більше у порівнянні з 2018 р.

У 2021 році частка експорту органічної продукції країни, в загальному продажі української органічної продукції, на зовнішньому ринку становила 96,3% за обсягами та вартістю – 74,0%. Можна стверджувати, що ринок органічної продукції орієнтований на експорт.

Розглянемо експорт української органічної продукції за регіонами (табл. 11).

Таблиця 11

Розподіл експорту української органічної продукції за регіонами

Регіон	2018	2019	2020	2021
Європа	83%	85%	73%	82%
Північна Америка	Менше 13%	12%	24%	Менше 17%
Азія	3%	3%	Менше 3%	Більше 1%
Австралія та Океанія		-	Менше 1%	-
Африка	Більше 1%	Менше 1%	-	-

Джерело: складено автором за даними [258-261]

Загалом, якщо в 2020 році експорт до країн Європи складав 73%, то за результатами 2021 року він збільшився до 82% (показники приблизно, як у 2018-2019 рр. Зменшилась частка експорту до країн Північної Америки, вона склала менше 17%. Не розширився експорт до Азії, частка склала більше 1%.

За відносно короткий термін українським компаніям вдалося налагодити міжнародний ланцюжок поставок понад 35 країн світу. Топ країнами, в які Україна експортувала органічну продукцію за 2018-2021 р., є Нідерланди, Швейцарія, США, Німеччина, Литва. Українські органічні виробники вже експортують понад 80 видів продукції: крупи (кукурудза, пшениця, ячмінь),

олійні культури, соєві боби, соняшникова олія, фрукти та ягоди, овочі, гриби, горіхи, зелень і кетчуп, соки, борошно, мед та інші (табл. 12).

З метою просування українських виробників та експортерів органічної продукції «Офіс з розвитку підприємництва та експорту» створив Каталог українських експортерів органічної продукції. У Каталогі зацікавлені у партнерстві імпортери з інших країн, де можна знайти близько 70 виробників органічної продукції з усіх регіонів України з усіма контактами та інформацією про продукти. Також, на міжнародній версії порталу працює Ukrainian Exporters Catalogue з переліком українських експортерів з усіх секторів [262].

Таблиця 12

Основні показники торгівлі органічної продукції України

Показ- ники/ рік	Загальний експорт, млн дол. США	Кількість країн в які експор- тували	Топ 3 країни в які експор- тували	Кількість товарів експор- тували	Топ 3 товари, що експор- тували	Кількість компаній імпортерів	Топ 3 країни компаній імпортерів
2021	220	~ 30	Нідерланди США Литва	Більше 80	Кукурудза Соє Пшениця	Близько 230	Німеччина (53) Польща (38) Нідерланди (20)
2020	204	~ 40	Нідерланди США Німеччина	Понад 80	Кукурудза Соє Пшениця	Понад 230	Німеччина (33) Польща (38) Нідерланди (26)
2019	189	~ 35	Нідерланди Швейцарія США	Близько 80	Кукурудза Соє Пшениця	Понад 236	Нідерланди (46) Польща (31) Швейцарія (18)
2018	157	~ 35	Нідерланди Швейцарія США	Близько 80	Кукурудза Соє Пшениця	Понад 200	Нідерланди (46) Польща (31) Швейцарія (18)

Джерело: складено авторами за даними [258-261]

Розширилась географія експорту української органіки та майже не змінилися ключові країни-імпортери. Нідерланди, як і раніше, посідають перше місце за обсягами імпорту. На другому місці за обсягами та на першому місці за вартістю США. На третьому місці серед найбільших імпортерів – Німеччина. Швейцарія, яка посідала в 2019 році друге місце, опустилась аж на сьому сходинку у 2021 році (табл. 12, 13). У 2020 році розширюється експорт в країни Азії, зокрема, Китай, В'єтнам, Індію та Японію, а також здійснено перші поставки органічної продукції до Кореїської Республіки та М'янми [259].

ТОП-10 країн-імпортерів української органічної продукції в світі
з 2018-2021 рр.

Рік	2018		2019		2020		2021		Частка експорту української органічної продукції в країні від загального експорту української органічної продукції, 2021, %		Темп зміни 2021/2018, %
Країни/ одиниці виміру	тонн	млн дол. США	тонн	млн дол. США	тонн	млн дол. США	тонн	млн дол. США			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Нідерланди	105000	30,5	141000	37	97400	29,5	76800	4,0	29,5	1,8	-26,8
США	53000	25,0	50000	34	67000	48,5	42800	44,9	16,5	20,4	-19,2
Литва	29300	7,5	47000	12	21500	5,8	30100	12,7	11,6	5,8	+2,7
Німеччина	31000	21	42000	24	41600	27	29100	31,1	11,2	14,1	-6,1
Австрія	20000	13,5	16800	14	18600	15,8	17100	20,6	6,6	9,4	-14,5
Польща	-	-	13700	12	15300	19,6	14500	20	5,6	9,1	+5,8 2021/ 2019
Швейцарія	55800	15,0	59500	14	5000	2,4	11000	7,3	4,2	3,3	-80,2
Велика Британія	8700	2,0	36800	9	16900	3,9	9000	5,0	3,5	2,3	+3,4
Італія	26200	11,0	8600	6,5	6800	4,0	8300	8	3,2	3,6	-68,9
Данія	-	-	10000	3	-	-	3000	1,2	1,2	0,5	-70 2021/ 2019
Канада	-	-	-	-	13100	25,3	-	-	3,9 (2020)	12,4 (2020)	-
Грузія	12000	2,5	-	-	-	-	-	-	3,1 (2018)	1,6 (2018)	-
Франція	11000	5,7	-	-	-	-	-	-	2,8 (2018)	3,6 (2018)	-
.....	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	
Всього	390000	157	469000	189000	332000	204	260000	220	-	-	-

Джерело: складено авторами за даними [263-266]

Як ми бачимо з таблиці 13, структура лідерів з імпорту української органічної продукції протягом 2018-2021 рр. майже не змінилася. Але варто зазначити, що у цей період зменшились обсяги експорту до Швейцарії на 80,2%, Італії на 68,9%, Нідерландів на 26,8%, США – 19,2%, Австрії – 14,5%, але збільшились до Литви, Польщі, Великої Британії.

В 2021 році Україна скоротила обсяги постачання органічної продукції до ЄС (з 267 000 тонн в 2018 р. до 190 000 тонн в 2021 р.), але все одно залишається в п'ятірці найбільших постачальників органічної продукції до ЄС. Загальна

METHODS OF IMPROVING THE ECONOMY, TOURISM AND MANAGEMENT

частка українського імпорту до ЄС у 2021 році склала 6,6%. Найбільші країни-імпортери органічної продукції до ЄС: Еквадор, Домініканська Республіка, Індія, Перу, Україна, Туреччина, Велика Британія, Китай, Колумбія та Мексика. Ці 10 країн разом постачають майже 63% всього органічного імпорту [267]. Розглянемо найбільші країни-імпортери української органічної продукції в країни ЄС (табл. 14).

Таблиця 14

Топ-10 країн-імпортерів української органічної продукції в країнах ЄС,
2018-2021 рр.

Рік	2018		2019		2020		2021		Частка експорту української органічної продукції в країні ЄС від загального експорту української органічної продукції в ЄС, 2021, %		Темп змін 2021/2018, %
Країни/ одиниці виміру	тонн	млн євро	тонн	млн євро	тонн	млн дол. США	тонн	млн дол. США			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Нідерланди	105000	27,5	141000	31,4	97400	29,5	76800	36,7	40,2	22,9	-26,8
Литва	29300	6,3	47000	10,3	21500	5,8	30100	10,7	15,8	6,6	+2,7
Німеччина	31000	18,0	42000	20,5	41600	27,9	29100	27,0	15,3	16,8	-6,1
Австрія	20000	11,4	17000	11,7	18600	15,8	17100	17,4	9,0	10,8	-14,5
Польща	6700	7,5	13700	10,3	15300	19,6	14500	18,6	7,6	11,6	+116,4
Італія	26200	8,8	8600	5,6	6500	4,0	8300	6,8	4,4	4,2	-68,3
Данія	8600	2,2	10100	2,5	-	-	3800	1,1	2,0	0,6	-55,8
Болгарія	-	-	-	-	-	-	3700	2,4	1,94	1,5	-
Чеська республіка	-	-	-	-	2800	3,0	3500	6,3	1,84	3,9	-
Франція	11000	5,0	5300	4,7	-	-	2500	4,5	1,3	2,8	-77,2
Іспанія	-	-	-	-	3500	1,7	-	-	1,6 (2020)	1 (2020)	-
Бельгія	-	-	-	-	2600	1,3	-	-	1,2 (2020)	0,7 (2020)	-
Румунія	7900	2,4	5200	2,8	4800	3,0	-	-	2,2 (2020)	1,8 (2020)	-39,2 (2020/2018)
Велика Британія	8700	2,8	38600	7,7	-	-	-	-	11,4 (2019)	4,8 (2019)	+343,6 (2019/2018)
.....	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
Всього	267000	96,7	338000	115	217000	116,7	190000	160	-	-	-

Джерело: складено автором за даними [268-271]

Найбільшими країнами-імпортерами української органічної продукції в країнах ЄС у 2021 році були Нідерланди – 40,2% від загального експорту української органічної продукції в ЄС, Литва – 15,8%, Німеччина – 15,3%, Австрія – 9%, Польща – 7,6%, Італія – 4,4%, Данія – 2%, Чеська республіка – 1,84%, Болгарія – 1,94%, Франція – 1,3%.

2021 році Україна посіла 1 місце за експортом зернових в країни ЄС (окрім пшениці та рису) – їх частка в загальному імпорті ЄС – 47,3% (89,5 тонн), а також входить до ТОП-3 постачальників макухи (частка в загальному імпорті ЄС – 13,2% (6,9 тис. тонн)), олійних культур (частка в загальному імпорті ЄС – 8,8% (16,7 тис. тонн)) та соєвих бобів (частка в загальному імпорті ЄС – 17,2% (9,1 тис. тонн)). Також Україна піднялась на друге місце за обсягами постачання фруктів (окрім цитрусових та тропічних фруктів), їх частка в загальному імпорті ЄС – 10,6 % (20,2 тонн)). Крім того, до ЄС Україна експортувала пшеницю 11,2 тис. тонн (частка в загальному імпорті ЄС – 5,9%), борошно та іншу борошномельну продукцію 4,5 тис. тонн (частка в загальному імпорті ЄС – 2,4%) [267].

Українська органічна продукція експортується до більшості європейських країн трьома видами транспорту: автомобільним, морським та залізничним. Експорт автомобільним транспортом є найпоширенішим серед органічних операторів, що передбачає пакування органічної продукції у біг-беги від 500 кг до 2000 кг, залежно від їх призначення. Залізничний транспорт передбачає перевезення органічної продукції як насипом у контейнерах, так і запаковану у біг-беги. Експортування морським транспортом можливе як навалом (наприклад, у трюм судна), так і контейнером (котрий передбачає завантаження продукції як насипом у лайнер-бег, так і запакованої у біг-беги). У більшості випадків експорт органічної продукції морським транспортом виконують трейдингові компанії, що мають можливість накопичувати великі обсяги органічної продукції, щоб завантажити судно, та розташовані близько до морських або річкових портів [299].

В Євросоюзі, як і в Україні, є плани щодо збільшення органічної землі. Згідно зі стратегією «Від ферми до виделки», що є частиною Green Deal, доля органічних земель у країнах ЄС має досягти 25% до 2030 року. Але за прогнозами доля органічних земель в ЄС до 2030 складе 15-18% [272].

Країни ЄС – це основний ринок збуту української органічної продукції, тому плани Європейського Союзу важливі для України. Через те, що внутрішнє споживання органічної продукції в Україні ще доволі не розвинуте, українські виробники активно налагоджують експорт. Доля країн Європи в експорті української органічної продукції – 73% (2021 р.). США та Канада імпортують близько 24% органічної продукції з України [272].

За останні п'ять років Україна входить до ТОП-5 експортерів органічної продукції до ЄС. У 2018 році Україна посіла 4 місце за обсягами експорту органічної продукції до ЄС, поступаючись Китаю, Еквадору та Домініканській Республіці. Останні дві країни постачають в ЄС майже виключно тропічні фрукти, горіхи та спеції, які в Україні не вирощуються, але які займають левову частку в імпорті ЄС (близько 30%). За підсумками 2019 року, Україна посіла 1 місце в Європі та 2 місце у світі (зі 123 країн) за обсягами експортованої органічної продукції до ЄС, а за результатами 2020 року посіла 4 місце серед найбільших країн-експортерів органічної продукції до ЄС [273].

Українським виробникам харчової продукції необхідно якомога швидше переходити до органічного виробництва. Органічна продукція є вищою за ціною ніж неорганічна, але у 2020 р. продажі органічної продукції в супермаркетах у світі збільшилися на 11%, а це вдвічі більше ніж продажі продуктів харчування в цілому. Надалі ця тенденція тільки посилюватиметься, адже діятимуть програми стимулювання ЄС для підтримки як виробництва, так і споживання. І тренд на здорове та усвідомлене харчування, який тільки посилюється під час пандемії Covid-19, залишиться і після завершення пандемії.

У 2020 року в Україні та країнах ЄС було проведено дослідження, в яких виявлено обізнаність та ставлення споживачів до органічних продуктів (табл. 15).

Обізнаність та ставлення споживачів до органічних продуктів в країнах ЄС
та Україні

№	Показники	ЄС, %	Україна, %
1	Обізнаність споживачів щодо органічного маркування	56	43
2	Органічні продукти кращої якості, ніж неорганічні	74	62
3	Органічні продукти дорожчі	91	68
4	Органічні продукти більш смачні	65	25
5	Органічні продукти краще для довкілля	81	46
6	Органічні продукти, вирощені без застосування пестицидів, антибіотиків тощо	82	80
7	Органічні продукти, виготовлені з дотриманням стандартів, гуманного ставлення до тварин	80	34

Джерело: складено авторами за даними [274]

Дослідження в ЄС проведено компанією Kantar на замовлення Європейської Комісії «Спеціальний Євробарометр 504». Дослідження в Україні проведено MZhub для об'єднання «Органічна ініціатива» за фінансової підтримки Швейцарії в рамках швейцарсько-української програми «Розвиток торгівлі з вищою доданою вартістю в органічному та молочному секторах України», що впроваджується Дослідним інститутом органічного сільського господарства (FiBL, Швейцарія) у партнерстві із SAFOSO AG (Швейцарія).

Порівнюючи ставлення українських споживачів та споживачів з ЄС до органічних продуктів, було виявлено, що в ЄС впізнаваність органічного логотипу, «євролисточка» складає 56% – це найбільший показник серед усіх позначок, що використовуються для харчових продуктів, в Україні – 43%, органічні продукти кращої якості, ніж неорганічні в ЄС склали 74%, а в Україні – 62%. Органічні продукти дорожчі в ЄС – 91%, в Україні – 68%. Органічні продукти більш смачні, склали у ЄС та Україні 65 % та 25 % відповідно. Органічні продукти краще для довкілля досягли 81 %, а в Україні – 46%. Щодо органічних продуктів, вирощених без застосування пестицидів, антибіотиків тощо – 82% у ЄС, 80% в Україні. Органічні продукти, виготовлені з дотриманням стандартів, гуманного ставлення до тварин у ЄС – 80%, а в Україні – 34%.

В Україні у 2021 році була створена перша кампанія з просування

органічних продуктів, яка відбувається завдяки «Органічній Ініціативі». Мета кампанії – популяризація органічних сертифікованих продуктів та роз'яснення споживачу, що ж таке органічні продукти, які їх переваги, як їх відрізнити на полицях магазинів. Перший етап кампанії з просування органічних продуктів стартував в онлайн форматі, який мав більше 9 млн переглядів. У рамках кампанії розроблено відеоролики, банери та окрему веб-сторінку, переходячи на яку споживачі можуть більше дізнатись про органічну харчову продукцію [275].

Офіс з розвитку підприємництва та експорту разом з партнерами у 2020 році провів онлайн форум, який був присвячений аспектам переходу на органічне виробництво та пов'язаним з цим перевагам для українських підприємств харчової та аграрної продукції, що допомогло їм розібратися в інструментах для переходу на органічне виробництво, в особливостях органічної сертифікації в Україні, а також сучасних глобальних органічних тенденціях та перспективах [272].

Для тих, хто цікавився перспективою сертифікації власних пасік в Україні, у 2022 році проводився онлайн тренінг «Сертифікація органічного бджільництва». Цей захід проводила сертифікаційна компанія «Органік стандарт» за підтримки проєкту «Економічна підтримка України».

В грудні 2022 року в ОАЕ (Дубаї) відбулася міжнародна виставка органічних та натуральних харчових продуктів, де брала участь також Україна. Ця подія сприяла розвитку українських виробників та експорту органічної продукції.

Найбільші кампанії - експортери органічної продукції в Україні у 2021-2022 рр., які є сертифікованими, це: [262]

- ✓ 28 кампаній з експорту свіжих і заморожених ягід, фруктів та виробів з них
- ✓ 3 кампанії з експорту горіхів, ядрів горіхів, бланшованих ядрів горіхів
- ✓ 23 кампанії з експорту зернових (пшениця, спельта, жито, ячмінь, пшоно, гречка), пластівців вівсяних, борошна, різних зернових круп, насіння сонішника
- ✓ 11 кампаній з експорту олії: амарантової, соняшnikової, лляної, рапсової

- ✓ 7 кампаній з експорту овочей сушених, органічної консервації (соління, овочеві пасти та закуски, напої, готові супи, соуси, ягідні/фруктові джеми), картоплі, грибів
- ✓ 6 кампаній з експорту фруктів: кавунів, дині, персиків, слив, яблук, вишні
- ✓ 3 кампанії з експорту меду, прополісу, бджилиних пилок
- ✓ 1 кампанія з експорту гірчиці
- ✓ 11 кампаній з експорту маша, нута, гороха, насіння гарбуза, сої, чечевиці, гороху
- ✓ 4 кампанії з експорту яблучного та березового сіків, концентратів соку
- ✓ 4 кампанії з експорту різних лікарських сушених трав, рослин, ягід, квітів, коріння і кори
- ✓ 1 кампанія з експорту молочної продукції: молока, кефіру, йогурту, масла, сметани, сиру

Вся органічна продукція цих кампаній має маркування «євролисток» – це затверджений в ЄС знак для маркування органічної продукції та такої, що виготовлена за стандартом, еквівалентним органічному законодавству ЄС. Поруч з євролисточком є зазначений кодовий номер органа сертифікації, що здійснив сертифікацію виробника. Також у деяких кампаніях органічна продукція, крім маркування «євролисток», має ще й інше маркування, яке підтверджує органічний статус продукції. Отже, органічні сертифіковані продукти мають лише органічні інгредієнти сільськогосподарського походження, лише натуральні ароматизатори та смакові добавки, натуральні барвники, умови утримання тварин наближені до природних.

Ситуація на світових ринках продовольства свідчить про зростаючу зацікавленість споживачів у здоровому та повноцінному харчуванні разом із безпосереднім внеском у збереження природного довкілля. Тому саме задоволення зростаючого попиту на органічні продукти продовжує бути одним із стратегічних напрямів розвитку сільського господарства в більшості європейських країн. А Україна має значний потенціал для виробництва та експорту органічної сільськогосподарської продукції [276].

Отже, розглянемо як на розвиток зовнішньої торгівлі органічними товарами України впливають площа органічних сільськогосподарських земель та кількість органічних операторів. Для цього нами було застосовано кореляційно - регресійний аналіз. Для побудови залежності були використані статистичні данні показників з 2011 по 2021 рр. Їх джерелом були статистичні звіти Дослідницького Інституту органічного сільського господарства (FiBL, Швейцарія) та Міжнародної федерації органічних сільськогосподарських рухів (IFOAM — Organics International) про стан органічного ринку світу [230, 233-238].

Просторові ряди дають можливість визначити кількісний вплив фактора X на показник Y. Табличний процесор Excel пропонує функцію, яка знаходить значення оцінок параметрів залежності за методом найменших квадратів. За допомогою табличного процесору Excel була отримана модель залежності експорту органічних сільськогосподарських товарів від площі органічних сільськогосподарських земель та кількості органічних операторів (рис. 14, 15).

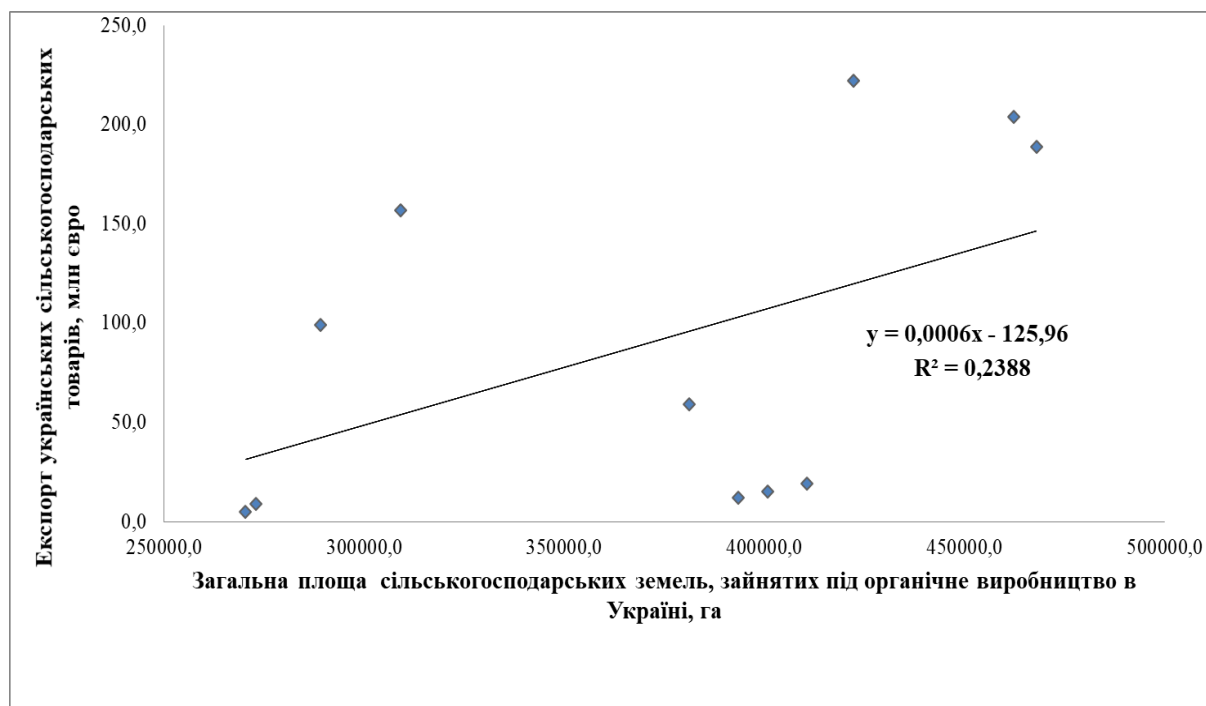

Рис. 14 - Залежність експорту українських органічних сільськогосподарських товарів від площі органічних сільськогосподарських земель країни

Джерело: розраховано авторами

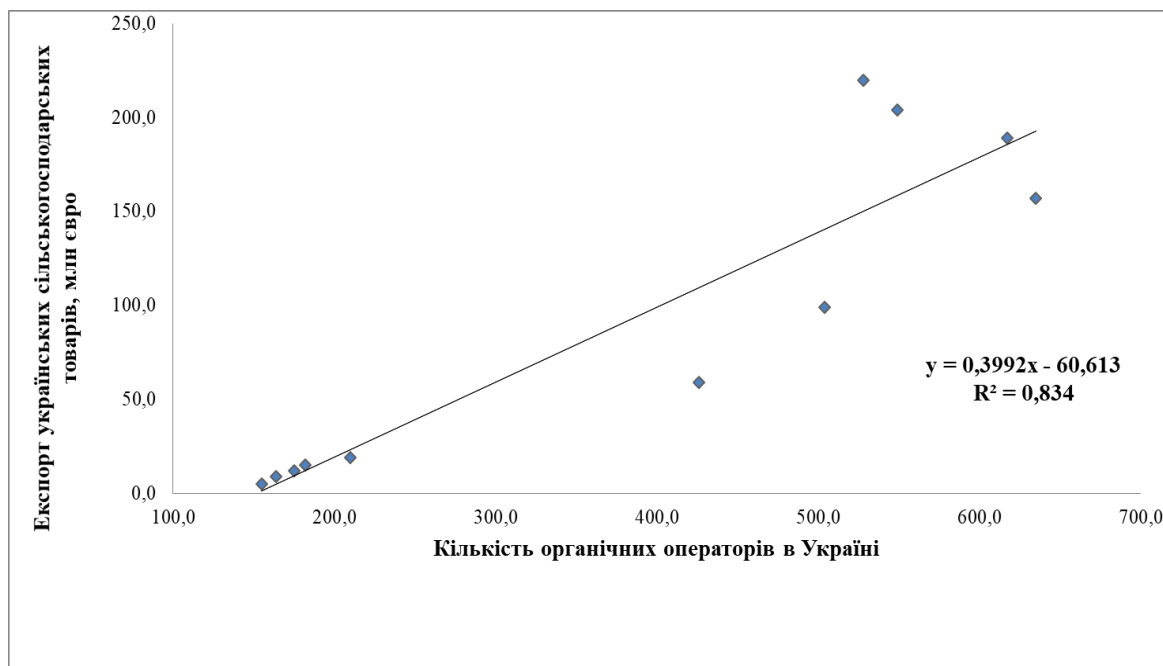

Рис. 15 - Залежність експорту українських органічних сільськогосподарських товарів від кількості органічних операторів у країні

Джерело: розраховано авторами

Входячи з значення коефіцієнта детермінації $R^2 = 0,2388$ (рис.14), можна констатувати, що площа органічних сільськогосподарських земель має не суттєвий вплив на експорт української органічної сільськогосподарської продукції. За площею органічних земель Україна зайняла 21 місце у світі з показником 422,9 тис. га, а її частка склала 1,1% загальної площі земель сільськогосподарського призначення [240]. З 2011 по 2021 рр. площа органічних земель збільшилась на 191 905 га (71%) [230, с.52]. Саме величезний розмір посівних площ (33 млн га) дозволяє Україні переорієнтувати частину площ на органічне вирощування сільськогосподарської продукції.

Базуючись на розрахунках (рис. 15) можна стверджувати, що кількість органічних операторів у країні суттєво впливає на обсяги експорту української органічної сільськогосподарської продукції ($R^2 = 0,834$). З 2011 по 2021 рр. їх кількість збільшилась на 373 органічних оператора. Виходячи з рівняння ($y = 0,3992x - 60,613$), ми можемо припустити, що при зростанні кількості органічних операторів на 1 обсяг експорту української органічної

сільськогосподарської продукції у середньому збільшиться на 0,39 млн євро.

Крім вище зазначених факторів на обсяг експорту впливають й інші, такі як нормативно-правова база, державна підтримка органічних виробників, сертифікація органічного виробництва продукції, відповідність органічних товарів міжнародним стандартам, поінформованість споживачів тощо.

Органічне сільське господарство може бути шляхом до вирішення не тільки продовольчої безпеки, але й інших проблем, а саме [277]:

- ✓ зберігає довкілля в процесі виробництва
- ✓ сприяє в боротьбі з парниковим ефектом і процесом глобального потепління
- ✓ збереженню та відновленню біорізноманіття в агроландшафтах
- ✓ сприяє збереженню та відтворенню родючості ґрунтів
- ✓ застосуванню зелених добрив та методів біологічної боротьби зі шкідниками
- ✓ оберігає від забруднення водні джерела й атмосферне повітря через обмеження застосування синтетичних агрохімікатів
- ✓ зменшує ризик впливу токсичних матеріалів на людей, тварин і навколишнє середовище
- ✓ створюються додаткові робочі місця у сільській місцевості
- ✓ сприяє розвитку сільських територій та підйому рівня життя сільського населення
- ✓ забезпеченню споживчого ринку здоровою якісною продукцією
- ✓ сприяє розвитку нового бізнесу та агротуризму
- ✓ розширює можливості для міжнародного експорту

У 2021 році обсяг світового ринку органічних продуктів харчування оцінювався в 178,4 млрд дол. США. Згідно з дослідженнями Precedence Research, розмір світового ринку органічних продуктів харчування, за прогнозами, досягне приблизно 497,3 млрд дол. США та середньорічний темп зростання планується на 12,06% протягом 2022- 2030 рр. [278].

З рисунку 14 видно, що прогнозується протягом 2022-2030 років зростання продажів органічних продуктів харчування майже на 298 млрд дол. США (у 2,5 рази). Очікується, що регіон Північної Америки буде домінувати на ринку

органічних продуктів харчування і з 2022 р. до 2030 р. зросте на 12,8% [278], особливо за рахунок США, що має більший ринок органічних харчових продуктів. Ризики для здоров'я, пов'язані з надмірним споживанням звичайних продуктів харчування, які використовують гормони росту у випадку з птицею чи м'ясними продуктами, а також пестициди та добрива для збільшення виробництва овочів і фруктів, створили більший попит на органічні продукти харчування. Саме через підвищення обізнаності щодо споживання здорових харчових продуктів і різноманітних розладів, які пов'язані зі здоров'ям, через споживання шкідливої або традиційної їжі, сприятиме розвитку органічного ринку. В цьому регіоні є велика кількість гіпермаркетів та супермаркетів, а також інших магазинів, в які пропонують органічні продукти харчування.

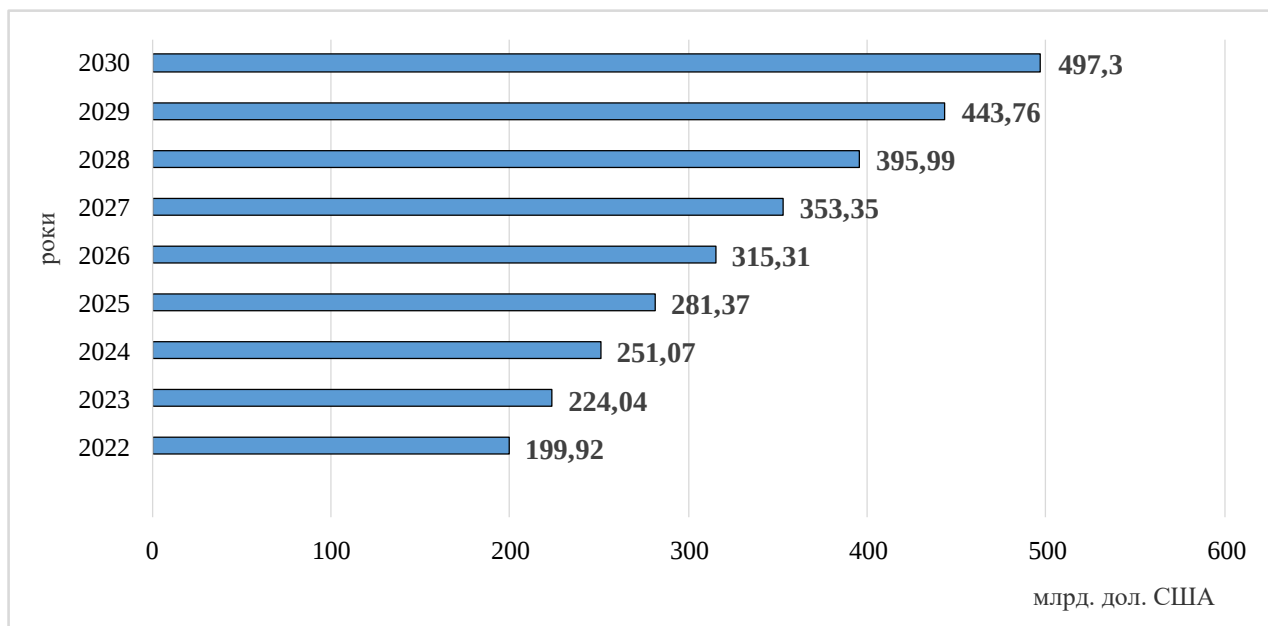

Рисунок 14 – Світові обсяги продажів ринку органічних продуктів харчування
(прогноз)

Джерело: побудовано авторами за даними [278]

У європейському регіоні також очікується стрімке зростання органічного ринку. Різноманітні проблеми зі здоров'ям, пов'язані з літнім населенням через тривале споживання звичайних продуктів харчування, високий обсяг наявного доходу також сприятиме зростання ринку в цьому регіоні. Азіатсько-

Тихоокеанський регіон також матиме достатню частку на ринку, оскільки кількість людей робітничого класу зростає.

Негативний вплив звичайних методів ведення сільського господарства значно перевищив його позитивні результати. Забруднення води в океанах – один із наслідків традиційного сільського господарства на додаток до стійких до пестицидів шкідників, зниження родючості ґрунту, нестримних захворювань людини, дорогих прибирань і мертвих зон. Очікується, що регулятивна підтримка біологічного землеробства та регулювання торгівлі матимуть позитивний вплив на ринок органічних продуктів харчування та напоїв у довгостроковій перспективі. Інтенсифікація традиційної системи землеробства породила потребу у використанні методів органічного землеробства для підтримки здорового ґрунту в довгостроковій перспективі.

Прогнозується, що висока вартість виробництва та експлуатаційні витрати, а також менший термін придатності продукції будуть стримувати зростання даного ринку. Крім того, високі ціни на продукти, що обмежують широке визнання споживачів, і обмежені можливості вибору з асортименту продукції також перешкоджають розширенню ринку. Крім того, високі витрати на упаковку, логістику та дистрибуцію для продовження терміну придатності стримують зростання ринку органічних продуктів харчування.

Фрукти та овочі стали провідним сектором ринку, на них припадало 40% доходу від органічних продуктів харчування в 2021 році. Тенденція органічних овочів була започаткована в розвинених регіонах, включаючи Північну Америку та Європу, і поширилася на країни з економікою, що розвивається, наприклад Індію і Китай. Північна Америка та Європа є найбільшими споживачами органічних продуктів. Незважаючи на це, прогнозується, що до 2030 року споживання органічного м'яса, риби та птиці зареєструє найвищий темп зростання – у 14,9% [279].

У 2021 р. відбулося зростання ринку органічних напоїв: кави та чаю, пива та вина та інших, включаючи соки та безалкогольні напої на 16,2% [279]. Ринок органічних напоїв зростав у геометричній прогресії, оскільки споживачі

віддають перевагу натуральним напоям, а не газованим, завдяки широкому спектру переваг для здоров'я. Немолочні напої, такі як соєві, рисові та вівсяні, лідирували в сегменті напоїв у 2021 році. Поширення веганської культури та низький вміст жиру в ній, ймовірно, сприятиме зростанню даного сегменту.

Тенденція онлайн-продажів і підписки на органічну продукцію значно зростатимуть з кожним роком, що позитивно вплине на зростання ринку. З 2022 по 2030 рік прогнозується, що середній темп зростання онлайн-каналу дистрибуції досягне 13,6% [279]. Збільшення рівня проникнення в Інтернет і цільовий маркетинг, який здійснюють компанії для охоплення всіх точок контакту з клієнтами, ймовірно, сприятимуть зростанню цього сегменту. Швидке проникнення продуктових онлайн-магазинів і онлайн-платформ доставки їжі в поєднанні зі сплеском використання смартфонів ще більше стимулюватимуть зростання ринку органічної продукції.

Для доступності сільськогосподарських угідь для органічного землеробства в США, Австралії та Аргентині впроваджують політику підтримки для збільшення виробництва органічних продуктів харчування. Очікується, що цей фактор матиме позитивний вплив на ринковий попит на органічну продукцію харчування та напої.

На Північно-американському ринку органічних товарів спостерігається помітне зростання завдяки унікальним перевагам цих товарів, які демонструють екологічність, відсутність хімічних речовин і залишків, є більш корисними порівняно зі звичайними продуктами харчування.

Очікується, що Азіатсько-Тихоокеанський регіон стане регіоном із найшвидшим зростанням, де річний темп приросту складе 17,5% з 2022 по 2030 р. завдяки споживання органічної готової продукції серед середнього класу. Крім того, значне зростання попиту на заморожену їжу через зменшення часу на приготування відкриває нові шляхи для розвитку сегменту – органічних заморожених продуктів [279].

Органічний ринок включає як міжнародних, так і внутрішніх учасників. Ключові гравці ринку зосереджуються на таких стратегіях, як інновації та запуск

нових продуктів у роздрібній торгівлі, щоб розширити пропозицію свого портфоліо на ринку.

У червні 2021 року The Kraft Heinz Company оголосила про придбання Assan Foods у приватного турецького конгломерату Kibar Holding. Завдяки цьому придбанню компанія прагне розширити свої горизонти праці на міжнародному ринку, зосереджуючись на покращенні смаку та сервісному обслуговуванні. У листопаді 2020 року компанія Amy's Kitchen, виробник заморожених органічних продуктів і готових супів, оголосила про відкриття нового підприємства з виробництва піци в Сан-Хосе, штат Каліфорнія [279].

Сегмент органічного ринку, як овочі та фрукти, буде продовжувати домінувати. У Північно-американському регіоні зростає попит на овочі та фрукти, вирощені органічним способом, через різноманітні переваги для здоров'я, пов'язані зі споживанням таких продуктів.

Очікується, що офлайн-сегмент матиме більшу частку ринку, оскільки існує велика кількість супермаркетів, гіпермаркетів, спеціалізованих магазинів, які мають більшу площу полиць, відведену для органічних продуктів харчування. У цих магазинах представлений широкий асортимент органічних харчових продуктів, особливо в розвинених країнах [278].

Більша купівельна спроможність та краща доступність органічних продуктів у розвинених країнах призведе до зростання ринку. IFOAM Organics Europe очолив бачення та стратегію участі, щоб підготувати рух органіки до майбутнього розвитку. До 2030 року стратегії органічного руху працюють за справедливі, екологічно свідомі, здорові та дбайливі системи харчування та сільського господарства в Європі відповідно до трьох бачень розвитку органічного сільськогосподарського виробництва: [280]

1. Органіка на кожному столі.

Для успішної трансформації продукти харчування сільського господарства мають стати більш доступними та високоякісними. Цього можна досягти шляхом збільшення органічного виробництва, а також підвищення рівня визнання серед споживачів і політиків економічних, екологічних і соціальних переваг.

Щоб це сталося, органічний сектор має зв'язатися з суб'єктами харчової промисловості та сільського господарства, які працюють як у межах органіки, так і поза її межами. Взаємодія зі звичайними фермерами, лідерами громад, громадськими ініціативами, компаніями та неурядовими організаціями, які займаються питаннями сталого розвитку, а також зі школами, кухарями та прихильниками здорового харчування, забезпечать визнання та підтримку, яка необхідна для того, щоб органічні продукти харчування були на кожному столі. Створення зв'язків із цими суб'єктами потребує вдосконалення способів спілкування та використання різноманітних каналів, щоб розповісти про переваги органічних продуктів харчування для суспільства та екосистем. Успіх органічного сільського господарства залежить від їх економічної життєздатності. Це означає, що фермерам, компаніям і всьому ланцюжку створення вартості потрібно інвестувати, щоб збільшити виробничі потужності, підтримувати конверсію та підвищувати прибутковість органічної продукції, а також зменшувати залежність від субсидій.

В цьому процесі політики також відіграють ключову роль. Багато чого можна досягти за допомогою відповідних стимулів і послідовної політики підтримки екологічних і соціальних послуг, які надають фермерам. Одним із прикладів може бути зміна фокусу САР для забезпечення фундаментальної підтримки фермерів, чий підходи за своєю суттю спрямовані на соціально-економічну та екологічну стійкість їхніх ферм, регіонів та громадян. Нарешті, доступ до землі є важливим для розвитку сталого сільського господарства.

2. Удосконалюйте – Надихайте – Забезпечуйте.

Органічне сільськогосподарське виробництво працює з природою для досягнення найкращих можливих результатів для людей, тварин та планети. Системна перспектива та дух постійного вдосконалення є невід'ємними частинами органічної моделі, що робить її ключовим двигуном трансформації. Щоб надихнути подальші зміни у харчових і сільськогосподарських системах, органічні виробники повинні продовжувати скорочувати використання ресурсів на всіх рівнях, одночасно підвищуючи продуктивність, переробляючи і повторно

використовуючи ресурси, покращуючи утримання тварин. Оскільки перероблені продукти харчування відіграють все більшу роль у нашому житті, учасники органічного ринку також повинні покращувати якість таких продуктів, використовуючи більш здорові рецепти та застосовуючи мінімальні технології переробки. Сприяючи більшому споживанню рослинних білків та меншій кількості тваринних продуктів кращої якості, органічний сектор сприятиме здоровому харчуванню з меншим вуглецевим слідом. Існує прямий зв'язок між покращенням продуктивності в органічних системах та збільшенням ноу-хау для виробництва органічних продуктів харчування. Тому учасники ринку органічних продуктів харчування та сільського господарства повинні брати активну участь у дослідницьких та інноваційних проєктах, а також ділитися своїми знаннями по всьому ланцюгу створення вартості.

Щоб подолати розрив у знаннях, який існує між органічним та традиційним виробництвом продуктів харчування, політикам необхідно забезпечити більше фінансування для органічних досліджень та інновацій. Такі дослідження повинні базуватися на системно-орієнтованих підходах, що передбачають широке залучення зацікавлених сторін. Існує також потреба у розвитку формальної освіти та дорадчих систем з органічним фокусом, щоб забезпечити поширення практичних знань та навичок.

Політики повинні розробляти та впроваджувати плани дій, які дозволять суб'єктам органічного виробництва вдосконалюватися та впроваджувати інновації, а також надихати інших наслідувати їхній приклад. Нарешті, трансформація продовольчих та сільськогосподарських систем може відбутися лише за умови повної узгодженості між усіма політиками, пов'язаними з продовольством та сільським господарством, охороною здоров'я, освітою та навколишнім середовищем.

3. Чесна гра – Чесна оплата.

Сьогодні гарний час для розвитку органічного виробництва. Ніколи раніше ринок не був таким великим і не зростав так швидко. Але в той час як сектор починає розширюватися за межі нішевого ринку, учасники ланцюга поставок

повинні зберігати свій органічний дух і відігравати певну роль у пошуку рішень для більш справедливих і прозорих продовольчих систем. Вони повинні робити це у співпраці з підприємцями, економічними суб'єктами та не за межами сфери продовольства та сільського господарства. Для того, щоб продовольчі системи були прозорими та справедливими, всі учасники повинні працювати разом, щоб забезпечити справедливий розподіл вартості та влади між усіма операторами в системі, а також врахувати витрати та вигоди від виробництва продуктів харчування.

В органічному секторі постійний діалог між виробниками, трейдерами, органами сертифікації та дистриб'юторами принесе користь всьому ланцюгу. Існує потреба в бізнес-моделях та ланцюгах постачання, які створюють більшу додану вартість для первинних виробників, і які пов'язують громадян з виробниками – як фізично, так і віртуально. Органічний сектор також повинен використовувати технологічні розробки, такі як Інтернет речей або технологію блокчейн, які обіцяють значно підвищити прозорість щодо походження, справжньої цінності та методів виробництва продуктів харчування, які ми купуємо.

Політики також відіграють важливу роль у підтримці балансу в ланцюгах доданої вартості. Узгодження витрат і вигод від виробництва продуктів харчування є складним завданням. Це можна зробити різними способами, такими як податки на пестициди та добрива або винагороди за корисні екологічні практики. Європі необхідно розробити і прийняти базовий набір ключових індикаторів, що показують вплив на якість ґрунту, використання води, виробництво відходів, енергетику тощо. Сприятливе середовище для сталого виробництва продуктів харчування та ведення сільського господарства також залежить від наявності інформації про виробничі та ринкові тенденції, оскільки це допомагає обґрунтувати майбутні інвестиції. Політики повинні створювати стимули для заохочення операторів обмінюватися даними про ціни та виробництво. Водночас, сільське господарство, що підтримується громадами, біорайонами та міськими продовольчими мережами, сприятиме відродженню

сільських територій та зміцненню довіри до продовольчих систем.

Європейська комісія розробила нове органічне законодавство [281], яке набуло чинності з 1 січня 2022 року після відстрочки його впровадження на рік. Ця постанова розроблена, щоб забезпечити чесну конкуренцію для фермерів, одночасно запобігаючи шахрайству та зберігаючи довіру споживачів за допомогою, що:

- правила виробництва спрощуються шляхом поступового скасування ряду винятків і відмов;
- система контролю посилена завдяки жорсткішим запобіжним заходам і жорстким перевіркам по всьому ланцюгу поставок;
- виробники в третіх країнах повинні будуть дотримуватися тих самих правил, що й ті, хто виробляє в ЄС;
- органічні правила охоплюють більш широкий перелік продуктів (наприклад, сіль, пробка, бджолиний віск, вовна тощо) і мають додаткові правила виробництва (наприклад, олені, кролики та свійська птиця);
- сертифікація стане легшою для дрібних фермерів завдяки новій системі групової сертифікації;
- буде єдиний підхід до зменшення ризику випадкового зараження пестицидами.

Дослідження та інновації займають важливе місце в порядку денному Комісії, і сільське господарство не є винятком.

Horizon 2020 і Horizon Europe – ЄС фінансує різні дослідницькі проекти в рамках законодавства Horizon 2020 і Horizon Europe [281]. Націлені на стимулювання зростання та створення робочих місць, багаторічні робочі програми готуються Комісією з консультаціями із зацікавленими сторонами та поєднують приватні інвестиції ЄС для фінансування досліджень, що матимуть відчутну користь.

Програма «Горизонт 2020» для сільського господарства була особливо зосереджена на підвищенні ефективності виробництва та запобіганні шкоди природному середовищу. Деякі з цих проектів безпосередньо стосуються

органічного виробництва і все ще тривають.

На сьогоднішній день Європейське інноваційне партнерство для продуктивного та сталого сільського господарства (European innovation partnership for agricultural productivity and sustainability (EIP-AGRI)) об'єднує фермерів і дослідників, щоб пришвидшити інновації. EIP-AGRI має фокус-групу, яка зосереджується на нових підходах до органічного землеробства. Група працювала над тим, як оптимізувати врожайність ріллі; окресливши деякі найкращі практики у своєму остаточному звіті [281].

Крім того, ЄС створив Європейський інститут інновацій і технологій (European Institute of Innovation and Technology (EIT)) для стимулювання інновацій. EIT-Food фокусується на підприємництві та інноваціях у харчовому секторі [281].

Вчені з Французького національного центру наукових досліджень (French National Centre for Scientific Research (CNRS)) [281] припускають, що в Європі необхідна більш стала продовольча система, але для досягнення мети необхідно виконати певні заходи. Згідно з дослідженням, проведеним вченими з CNRS, а також з інших європейських університетів, органічної, сталої, сприятливої для біорізноманіття агропродовольчої системи може бути достатньо, щоб прогодувати Європу протягом наступних 30 років. Впровадження такої системи покладається на три різні процеси, які мають бути виконані, щоб побудувати систему органічного харчування, здатну підтримувати континент.

Перший крок передбачає зміну раціону харчування. Менше споживання продуктів тваринного походження є ключовим для того, щоб органічна система працювала, оскільки це дало б змогу фермерам обмежити інтенсивне тваринництво та припинити імпорт кормів, залишаючи більше ресурсів для рослинництва. Другий крок вимагає застосування принципів агроєкології з узагальненням довгих диверсифікованих систем сівозміни, що включає азотфіксуючі бобові культури. Окрім підтримки структури ґрунту та зменшення кількості шкідників, це дозволить фермерам обходитися без синтетичних азотних добрив і пестицидів. Останнім кроком до досягнення цієї мети буде

об'єднання сільськогосподарських культур і худоби, які часто роз'єднані та зосереджені в ультраспеціалізованих регіонах. Найважливіше те, що більш тісне вирівнювання посівів і худоби дозволить оптимально переробляти гній на посівних полях, усуваючи потребу в значних витратах часу на подорожі та транспортування. Якщо всі ці три кроки будуть виконані, то вчені CNRS вважають, що цілком органічна система землеробства можлива і що можна зміцнити продовольчу автономію Європи, прогнотувати прогнозоване збільшення населення у 2050 році, продовжити експорт зернових у країни, які потребують їх для споживання людиною, і, перш за все, суттєво зменшити забруднення води та викиди парникових газів у сільському господарстві [282].

Утримуючись від більшості токсичних синтетичних матеріалів, фермери, які займаються виробництвом органічних продуктів, захищають навколишнє середовище та надають пріоритет здоров'ю ґрунту, середовищу існування дикої природи, чистій воді та повітрю, а також багатій на поживні речовини їжі. Вони, як правило, наголошують не на максимізації врожайності, а більше на створенні здорових, сталих екосистем. Лише довгострокові дослідження точно відображають зміни у стані ґрунту, погодні умови та цикли шкідників і хвороб, даючи більш повну картину реальності.

Оскільки наш клімат стає все більш нестабільним і породжує більше природних катаклізмів, вкрай важливо, щоб наші сільськогосподарські системи були не тільки сталими, але й регенеративними. А це можливо лише за допомогою органічного виробництва. Після 5-річного перехідного періоду органічні врожаї є конкурентоспроможними зі традиційними [283]:

- Органічні системи дають на 40% більший врожай під час посухи.
- Органічні методи не вимивають токсичні хімікати у водні шляхи.
- Органічні методи споживають на 45% менше енергії.
- Органіка виділяє на 40% менше парникових викидів.
- Органіка приносить фермерам у 3-6 разів більший прибуток.

Малі фермери в країнах, що розвиваються, мають величезний потенціал для збільшення виробництва продуктів харчування та глобальної продовольчої

безпеки за рахунок вирощування різноманітних продуктів харчування з високим вмістом поживних речовин. 40% нинішнього світового виробництва сільськогосподарських культур надходить від цих дрібних фермерів, і вони готові значно змінити ситуацію. Фермери в країнах, що розвиваються, мають величезний потенціал для підвищення врожайності за допомогою екологічних методів. Маючи такі прості інструменти, як життєздатне насіння та кращі сорти культур, ці фермери можуть значно підвищити свою продуктивність. Поєднуючи ці інструменти з основною інфраструктурою та інформацією про погоду – допомога вчасному посіву та збору врожаю, і ці дрібні фермери зможуть потроїти свої врожаї.

Екологічні методи є органічними та сталими, і не затягують фермерів у цикл обов'язкових контрактів із хімічними та насінневими компаніями, такими як Bayer (Monsanto). Натомість ці практичні зміни можуть відновити ресурси, одночасно різко збільшуючи врожайність у багатьох частинах світу.

У 2021 р. ЄС оприлюднив стратегію «Від ферми до виделки», що є частиною Green Deal. В стратегії зафіксована мета перевести під органічне виробництво до 25% сільськогосподарських угідь до 2030 року. Також вона передбачає у сфері виробництва харчових продуктів перехід до сталих систем виробництва та споживання – забезпечення якісного здорового харчування, припинення руйнівних для довкілля методів сільського господарства та сприяння економічному розвитку сільських територій [272, 281].

Для підтримки цієї мети Європейська Комісія ухвалили План дій із розвитку органічного сектору. План складається з 23 заходів, розподілених за трьома напрямками [272, 281].

Напрямок 1: стимулювання попиту та забезпечення довіри споживачів;

Напрямок 2: стимулювання конверсії та зміцнення всього ланцюжка створення вартості (стимулювання виробництва);

Напрямок 3: розвиток сталості сектора та його сприянню захисту навколишнього середовища.

Стратегія є частиною Європейського зеленого курсу та буде підкріплена

загальноєвропейською агропромисловою політикою. Для досягнення мети стратегії, а саме, що доля органічних земель в країнах ЄС має досягти 25% до 2030 року, плануються такі заходи [284]:

За першим напрямом – стимулювання споживачів:

- просування органічного виробництва та логотипу ЄС;
- просування органічного харчування та збільшення його частки в зелених державних закупівлях;
- посилення органічного харчування в схемах шкільного харчування;
- запобігання харчовому шахрайству та зміцнення довіри споживачів;
- поліпшення простежуваності;
- сприяння залученню приватного сектору.

За другим напрямом – подальше розширення органічного виробництва та переробки планується завдяки таким заходам:

- заохочення до переходу на органічне виробництво, інвестиції та обмін найкращими практиками;
- аналіз сектора для підвищення прозорості ринку;
- підтримка харчового ланцюга;
- посилення локальної і недорогої переробки та сприяння створенню коротких ланцюгів поставки;
- поліпшення харчування тварин відповідно до правил органічного виробництва;
- розвиток органічної аквакультури.

За третім напрямом – важливо дослідити нові та вдосконалити вже існуючі методи органічного виробництва для зменшення впливу на довкілля. Подальші заходи будуть сфокусовані:

- на зменшенні кліматичного та екологічного впливу;
- на збільшенні біорізноманіття та врожайності;
- на розробці альтернатив суперечливим матеріалам та іншим засобам захисту рослин;

- на поліпшенні добробуту тварин;
- на більше ефективному використанні ресурсів.

Органічна продукція завойовує все більш стійкі позиції на світовому ринку. Про це свідчить популяризація даної групи товарів у всьому світі, що спричинене піклуванням про здоров'я споживачами, а також навколишнє природне середовище. Неабияке місце належить і Україні, про що свідчить її розташування на 1 місці в Європі та 2 місці в світі за обсягами експортованої до ЄС органічної продукції за підсумками 2019 року. Експортована з України органічна продукція складає близько 2 % загального імпорту агропродовольчих товарів до ЄС.

Навесні 2021 року Кабінет Міністрів України затвердив Національну економічну стратегію до 2030 р., в якій встановив ціль збільшення площі сільськогосподарських угідь України під органічне виробництво. Планується, що до 2030 року площа землі, зайнятої під органічне виробництво, досягне 3% від загальної площі сільськогосподарських угідь України (або близько 1,3 млн га). Україна станом на 2020 рік має 462 тис. га земель, зайнятих під органічним виробництвом, що дорівнює приблизно 1% від земель сільськогосподарського призначення країни. Україна входить до ТОП-10 європейських країн за темпами збільшення органічних земель за останні 10 років (до початку пандемії). Також ще однією метою Стратегії є, щоб до 2030 року збільшити експорт органічних продуктів до 1 млрд дол. в США. Фактично, уряд розраховує збільшити експорт органічних товарів за 10 років в 5 разів, збільшивши площі під органічним виробництвом всього у 3 рази [285].

Органічне виробництво в Україні регулюється Законом України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції»² [212] а також відповідними підзаконними нормативно-правовими актами. Також у 2021 році були внесені зміни – Зміни до Закону України. Зміни спрямовані на недопущення зупинення торгівлі органічною продукцією на території України, пов'язаного з неможливістю виконання вимог Закону, а також усунення перешкод для отримання українськими виробниками

державної підтримки у сфері органічного виробництва та обігу органічної продукції [286].

Мінагрополітики здійснює практичні заходи щодо впровадження законодавства. Так, на початку 2022 року міністерством відповідно до вимог статті 30 Закону було проведено кваліфікаційні іспити для кандидатів, які мають намір стати інспекторами з органічного виробництва. Іспити передбачали перевірку теоретичних знань загальних вимог законодавства України у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції та спеціальних знань у відповідній галузі (відповідних галузях) органічного виробництва. За результатами іспитів 31 особа отримала свідоцтво інспектора з органічного виробництва та/або обігу органічної продукції. Це дало змогу органам сертифікації, які мають намір бути включеними до Реєстру органів сертифікації та здійснювати сертифікацію органічного виробництва відповідно до вимог українського законодавства у цій сфері, приступити до виконання наступної вимоги статті 28 Закону – акредитації Національним агентством з акредитації України [241].

Мінагрополітики співпрацює з міжнародними проєктами, що мають на меті розвиток органічного виробництва та обігу органічної продукції в Україні, зокрема з [241]:

1. Швейцарсько-українською програмою «Розвиток торгівлі з вищою доданою вартістю в органічному та молочному секторах України» (QFTP), що фінансується Швейцарією та впроваджується Дослідним інститутом органічного сільського господарства (FiBL, Швейцарія) у партнерстві із SAFOSO AG (Швейцарія).

2. Проєктом «Німецько-українська співпраця в галузі органічного сільського господарства» (COA).

3. Програмою «Органічна торгівля заради розвитку у Східній Європі» (OT4D), що фінансується Швейцарією та впроваджується IFOAM – Organics International у партнерстві з HELVETAS Swiss Intercooperation та Дослідним інститутом органічного сільського господарства (FiBL, Швейцарія).

4. Проєктом ЄС «Інституційна та політична реформа дрібномасштабного сільського господарства в Україні» (IPRSA).

5. Програмою USAID з аграрного і сільського розвитку (АГРО).

Представники проєктів/програм надають експертну допомогу при розробці законодавчої та нормативно-правової бази, впровадженні законодавства у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції, підтримують проведення різноманітних заходів щодо органічного виробництва.

У рамках співпраці з швейцарсько-українським проєктом «Розвиток органічного ринку в Україні» створено відеоролик про органічне виробництво «Organic in Ukraine», метою якого є популяризація органічного виробництва в Україні серед потенційних українських виробників та іноземних інвесторів.

За підтримки проєкту «Німецько-українська співпраця в галузі органічного сільського господарства» (COA) проводяться семінари щодо органічного виробництва для фахівців міністерства, Держпродспоживслужби, Національного агентства з акредитації України. Зокрема, у 2021 році в рамках пілотного проєкту з Головним управлінням Держпродспоживслужби у Полтавській області проведено навчальні заходи у сфері контролю органічного виробництва, які передбачали не лише набуття теоретичних знань, але і їх відпрацювання під час виїздів на господарства, що займаються органічним виробництвом. Проведення навчальних заходів та тренінгів продовжується і у 2022 році [241].

На сьогоднішній день в Україні діє Швейцарсько-українська програма «Розвиток торгівлі з вищою доданою вартістю в органічному та молочному секторах України» (коротка назва: Quality FOOD Trade Program (QFTP)), спрямована на зростання торгівлі з вищою доданою вартістю в органічному та молочному секторах на внутрішньому та експортному ринках. Ця програма сприяє цілям сталого та всебічного зростання в Україні. Програмою визначено пріоритетність двох напрямків: 1) удосконалення нормативно-правової бази та покращення бізнес-середовища задля підвищення якості та безпечності

продукції, та 2) розвиток потенціалу для підвищення торговельних можливостей [287].

Також з 2016 р. реалізується проєкт «Німецько-українська співпраця в галузі органічного сільського господарства» (коротка назва: Cooperation in Organic Agriculture (COA)). Мета проєкту – розширити український сектор органічного сільського господарства та покращити якість продукції.

Також за підтримки програм QFTP та COA протягом 2020-2021 рр. спільно з Федерацією органічного руху України проведено дві спеціалізовані виставки «ОРГАНІК» та дві конференції «Органік: знання, досвід, результат», які відбулися в рамках Міжнародних агропромислових виставок «АГРО» (серпень 2020 року та червень 2021 року), також два Всеукраїнських ярмарки органічних продуктів (вересень 2020 та 2021 років) [241].

За підтримки програми QFTP, спільно із Громадською спілкою виробників органічних сертифікованих продуктів «Органічна Україна» у 2021 р. було організовано два конгреси «Органічна Україна»; спільно з ДУ «Офіс з розвитку підприємництва та експорту» (ЕЕРО) проведено онлайн-захід «Дні української експортної органічної продукції 2021», організовано колективний стенд українських органічних експортерів на виставці органічних та натуральних харчових продуктів «Organic & Natural Expo Middle East» в м. Дубай, ОАЕ (грудень, 2021 р.) [241].

Окрім того, за підтримки QFTP (Quality FOOD Trade Program) фахівцями міністерства спільно із ГС «Органічна Україна» та обласними державними адміністраціями у 2020-2022 рр. проведено 48 регіональних форумів «Органічна Україна» у 24 областях України [241].

Працівники міністерства, Держпродспоживслужби та ЕЕРО в рамках програми QFTP взяли участь у навчальному турі, у сесії конгресу Центральної та Східної Європи «Регулювання в органічному секторі та нова Спільна аграрна політика ЄС, плани та стратегії в країнах Центральної та Східної Європи», круглому столі для органів сертифікації «Органічний Закон України та його вимоги до органів сертифікації у сфері органічного виробництва та обігу

органічної продукції», проведених в рамках міжнародної торговельної виставки органічних продуктів «БіоФах» (2020 р.), а також в онлайн-виставці «Біофах eSpecial» (2021 р.) [241].

В Україні з 2019 р. діє програма («Органічна торгівля заради розвитку у Східній Європі», коротка назва: Organic trade 4 Development in Eastern Europe (OT4D)), яка спрямована на прискорення зростання органічного сільського господарства в Албанії, Сербії та Україні шляхом сприяння органічному експорту та партнерству з приватним сектором, стійкому зростанню внутрішнього органічного ринку [289].

В 2021 році за підтримки програми OT4D в Україні стартував курс з органічного лідерства – це перший спеціалізований курс з метою підтримки існуючих та потенційних лідерів, які прагнуть дійсно сталих змін у сільському господарстві. За підтримки програм QFTP та OT4D протягом 2022 року організовано міжнародні онлайн-конференції «Експорт органічної продукції під час війни» (23.06.2022 р.) та «Органічний день в Україні» (23.09.2022 р.). А у липні 2022 року, за підтримки цих програм, представники ДУ «Офіс з розвитку підприємництва та експорту» відвідали «БіоФах» та виступили із презентаціями на трьох заходах: сесії Центральної та Східної Європи «Органічні цілі в тіні війни: Як військовий конфлікт впливає на аграрну політику країн Центральної та Східної Європи»; панельній дискусії «Органічне сільське господарство в Україні через 5 місяців після початку війни – статус-кво та перспективи»; сесії «Сприяння розвитку органічного сектору у Східній Європі» [241].

Крім того, фахівці міністерства спільно з представниками QFTP, OrganicInfo, Органік Стандарт, ГС «Органічна Україна», Інформаційним центром «Зелене досє» підготували узагальнюючі публікації про розвиток органічного ринку в Україні для міжнародної спільноти та українських користувачів: Органічну карту України, дані про органічне виробництво в Україні для книги FiBL-IFOAM «Світ органічного сільського господарства. Статистику та нові тенденції 2022», дослідження органічного ринку України (внутрішній ринок та експорт) [241].

В Україні у сфері сертифікованої органічної продукції працює понад 600 операторів ринку – на 31% більше, ніж у 2016 році. Так, це невелика кількість виробників. Але у 2021 році вони вивели Україну в п'ятірку найбільших світових експортерів органічної продукції.

З метою просування українських виробників та експортерів органічної продукції «Офіс з розвитку підприємництва та експорту» створив Каталог українських експортерів органічної продукції. У Каталогі зацікавлені у партнерстві імпортери з інших країн можуть знайти близько 70 виробників органічної продукції з усіх регіонів України з усіма контактами та інформацією про продукти.

Також, на міжнародній версії порталу працює Ukrainian Exporters Catalogue з переліком українських експортерів з усіх секторів. У рамках пошуку компанії є фільтр, який дозволяє виокремити органічні компанії. Тому виробники органічної продукції мають можливість приєднатись до експортного веб-порталу та додати профіль компанії, щоб стати більш доступними для іноземних партнерів [290].

На сьогоднішній день у галузі органічного сільського виробництва необхідна державна підтримка для того, щоб зацікавити виробників органічної продукції сертифікуватися відповідно до вимог українського органічного законодавства [291]. У 2022 році для виробників органічної продукції передбачена підтримка з Державного бюджету та з бюджетів місцевих рад.

У Законі України «Про державну підтримку сільського господарства України» 1877-IV, від 05.11.2004 (зі змінами та доповненнями № 2079-IX від 17.02.2022) передбачено можливість державної підтримки виробників органічної сільськогосподарської продукції шляхом: [292, 293]

- ✓ виділення бюджетних субсидій з розрахунку на одиницю оброблюваних угідь та/або одну голову великої рогатої худоби;
- ✓ відшкодування до 30% вартості витрат на проведення сертифікації органічного виробництва;
- ✓ відшкодування до 30% вартості витрат на придбання дозволених для

використання засобів захисту рослин та добрив, насіння, садивного матеріалу та кормів.

Органічне сільське господарство для України можна розглядати також як один з елементів інноваційного розвитку, оскільки на ринку продуктів харчування починають пропонувати продукцію з новими споживчими властивостями, найбільш корисними для людини. На нашу думку, доцільно звернути увагу державі на створення цілісної системи гарантій якості виробництва в органічному сільському господарстві (органічна гарантійна система), що може бути забезпечено розвиненою системою, по-перше, сертифікації, по-друге, інспекції, яка охоплює технологію органічного виробництва, фактори виробництва і кінцеву органічну продукцію, по-третє, захистити виробників шляхом мінімізації недобросовісного маркування, по-четверте, створення спеціального фонду підтримки органічних виробників.

Заходи, які допоможуть збільшити вітчизняне споживання органічної продукції, це:

- проведення інформаційних акцій шляхом залучення всіх доступних ЗМІ – Інтернет, телебачення, радіо, преса для формування обізнаності населення у перевагах органічної продукції, ознайомлення з методами визначення достовірного та недобросовісного маркування продуктів;
- розширення каналів збуту продукції, зосереджуючи особливу увагу на неспеціалізованих магазинах і супермаркетах;
- активне залучення практики прямих продажів, що дозволить посилити довіру споживача, максимально зберігати свіжість продукції, а також зменшити впливи на навколишнє середовище шляхом скорочення перевезень;
- запровадження органічного меню в громадських їдальнях, що дасть можливість ознайомитися з продукцією та розширити загальний попит на неї [294].

Необхідно застосувати відповідні державні механізми з мотивації та заохочення виробників органічної продукції до виконання всіх «правил гри» на ринку органічної продукції. У такому випадку можна очікувати зростання

розвитку кількості виробників органічної продукції та збільшення на ринку продукції під логотипом «органік».

Було б доцільним передбачити компенсацію витрат на сертифікацію органічної продукції, що передбачатиме повернення витрат на сертифікацію виробникам, які мають статус «органічних», особливо на перших етапах розвитку підприємства, слід надавати податкові та інші фінансові преференції, в тому числі й за рахунок прямого субсидіювання виробництва як напряду, що має безперечну перевагу для суспільства як з екологічної, так і з соціальної точок зору.

Потрібно внести ряд поправок до Регіональних програм розвитку сільського господарства до 2027 р., особливо в частині підтримки. По-перше, субсидії на органічну продукцію повинні бути значно вищими. Крім того, підтримку розвитку органічного виробництва можна пов'язати із заходами з охорони навколишнього середовища (належать до «зеленого» кошика), зокрема щодо відновлення та підвищення родючості ґрунтів. По-друге, важливим напрямом підтримки слід вважати спеціальні освітні курси з ведення органічного сільського господарства (доцільне створення спеціальних освітніх центрів на базі вищих навчальних закладів) [295].

Представники різних країн світу все більше говорять про цілі сталого розвитку, які були ухвалені на саміті ООН у 2015 році та мають бути реалізовані до 2030 року. Йдеться про загальний доступ до безпечної та поживної їжі, перехід до сталих моделей споживання, впровадження ресурсозберігаючого та екологічного сільськогосподарського виробництва тощо. І якщо п'ять років тому ці цілі були предметом обговорення, то сьогодні вони впроваджуються в життя за допомогою інструментів державного впливу.

Практично всі 17 цілей пов'язані з сільським господарством, адже воно так чи інакше впливає на всі сфери життя. Водночас органічне виробництво згадується в огляді в контексті виконання трьох цілей:

Ціль 2. Подолання голоду, досягнення продовольчої безпеки, поліпшення харчування і сприяння сталому розвитку сільського господарства.

Ціль 12. Забезпечення переходу до раціональних моделей споживання і виробництва.

Ціль 15. Захист та відновлення екосистем суші та сприяння їх раціональному використанню, раціональне лісокористування, боротьба з опустелюванням, припинення і повернення назад процесу деградації земель та зупинка процесу втрати біорізноманіття [296].

На жаль, наразі жодна з цілей не досягнута. Для забезпечення необхідного прогресу у реалізації цілей, пов'язаних з органічним виробництвом, необхідно:

- завершити створення належної підзаконної нормативно-правової бази у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції та забезпечити її ефективне впровадження;

- започаткувати акредитацію та впровадити ефективну систему державного нагляду (контролю);

- сприяти переходу на органічне сільське господарство для збереження/покращення родючості ґрунтів та збереження біорізноманіття, зменшення забруднення земель і вод (штучними пестицидами/гербіцидами тощо);

- підвищити рівень обізнаності щодо органічного сільського господарства та сприяти поширенню локального виробництва і споживання органічної продукції.

Аналіз масштабів органічного виробництва в Україні (площі, задіяні у виробництві органічної продукції, обсяги виробництва органічної продукції, кількість операторів органічного ринку) дає підстави наполягати на повільному, але поступовому розвитку органічного сегменту, який пов'язане з безпекою органічного виробництва, його користю для здоров'я населення та зниженням темпів деградації земель. Головними перевагами органічного землеробства є довгострокова стабільність і підвищення родючості ґрунту, використання органічних добрив, збереження природних територій всередині та навколо органічних сільськогосподарських угідь.

Розвиток органічного виробництва пов'язаний із цілісним розвитком аграрних підприємств через розробку кодифікованих і некодифікованих

нормативно-правових актів (правова допомога) та інструментів субсидування (субсидії, бюджетні виплати, пільги, пільгові кредити).

На формування соціально відповідальної поведінки споживачів сільськогосподарської продукції впливають не основні аспекти якості та безпеки споживання сільськогосподарської продукції (органічної), а цінова політика продуктів харчування, оскільки рівень життя українського населення досить низький. Тому лише за умови підвищення рівня життя населення (підвищення заробітної плати, прожиткового мінімуму) та стабілізації економічного і фінансового розвитку країни (зниження інфляції, стабілізація національної валюти) можна забезпечити повноцінний цілісний розвиток суспільства та формування соціально відповідальної споживчої поведінки на основі органічного сільського розвитку.

Отже, для розвитку органічного виробництва та збільшення експорту в Україні необхідно [297]:

1. Підтримка органічного виробництва:

- виконання програм з підтримки виробників органічної продукції
- здійснення заходів, спрямованих на підвищення рівня обізнаності виробників стосовно переваг ведення органічного виробництва

2. Збільшення виробництва органічної продукції:

- розробка програм фінансової та дорадчої підтримки виробників органічної продукції
- залучення більшої кількості виробників до ведення органічного виробництва шляхом удосконалення державного регулювання в зазначеній сфері

3. Забезпечення розвитку сталого виробництва

- заохочення сталого сільськогосподарського виробництва, захисту навколишнього природного середовища і тварин, поширення застосування методів органічного виробництва і використання біотехнологій, “кліматично розумного” сільського та лісового господарства із скороченням викидів парникових газів та адаптацією до зміни клімату, сталого управління природними ресурсами та збереження і примноження біорізноманіття.

З метою стимулювання переходу підприємств аграрного сектора до органічного виробництва необхідно створити державну систему контролю сертифікації виробництва та екологічного контролю, яка діятиме в межах Державної служби України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів.

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що органічна продукція є більш привабливою для споживачів, оскільки вона: корисна для здоров'я та екологічно безпечна; має кращу якість і вищі смакові якості; не містить у собі генетично модифікованих організмів; не містять токсичних та шкідливих речовин (важкі метали, пестициди, нітрати, нітроти не перевищують ГДК), шкідливих залишків штучних стимуляторів росту, лікарських препаратів та антибіотиків, що не дозволяються у органічному рослинництві та тваринництві, хвороботворних мікроорганізмів, паразитів та алергенів; зберігає поживні речовини та натуральний склад при переробці, оскільки використовуються лише натуральні методи переробки, натуральні речовини та матеріали для пакування, не дозволяються синтетичні речовини при переробці (ароматизатори, консерванти, добавки, тощо).

Саме розвиток органічного сільськогосподарського господарства сприяє: забезпеченню споживчого ринку здоровою якісною продукцією; зміцненню експортного потенціалу країни; підвищенню ефективності діяльності аграрних підприємств та їхньої конкурентоспроможності; родючості ґрунтів та збереженню навколишнього середовища; розвитку сільських територій та підйому рівня життя сільського населення; забезпеченню продовольчої безпеки в Україні; поліпшенню загального добробуту громадян країни; поліпшенню іміджу України як виробника та експортера високоякісної здорової органічної продукції.

В Україні органічне сільське господарство поступово, але впевнено розвивається, що пов'язано з її вигідним географічним положенням, сприятливими кліматичними умовами та родючими ґрунтами-чорноземами, котрі за оцінками експертів займають 25% світового запасу. У зв'язку з

величезним попитом з боку держав-членів ЄС та інших країн майже вся органічна продукція, вироблена в Україні, є експортноорієнтованою. Перейшовши на органічне виробництво, сертифіковані виробники все частіше надають перевагу експорту, аніж реалізації на внутрішньому ринку. Тим не менш у спеціалізованих магазинах та супермаркетах великих міст все частіше можна знайти органічну сільськогосподарську продукцію, що відповідає міжнародним стандартам. За останні п'ять років Україна входить до ТОП-5 експортерів органічної продукції до ЄС. У 2021р. Україна посідає 1 місце за експортом зернових (окрім пшениці та рису), а також входить до ТОП-3 постачальників макухи, олійних культур та соєвих бобів. Також піднялась на 2 місце за обсягами постачання фруктів. Розвиток органічного сільського господарства є перспективним та актуальним напрямком, який допоможе не тільки досягти цілі сталого розвитку, а й сприятиме розвитку сільського господарства в цілому.